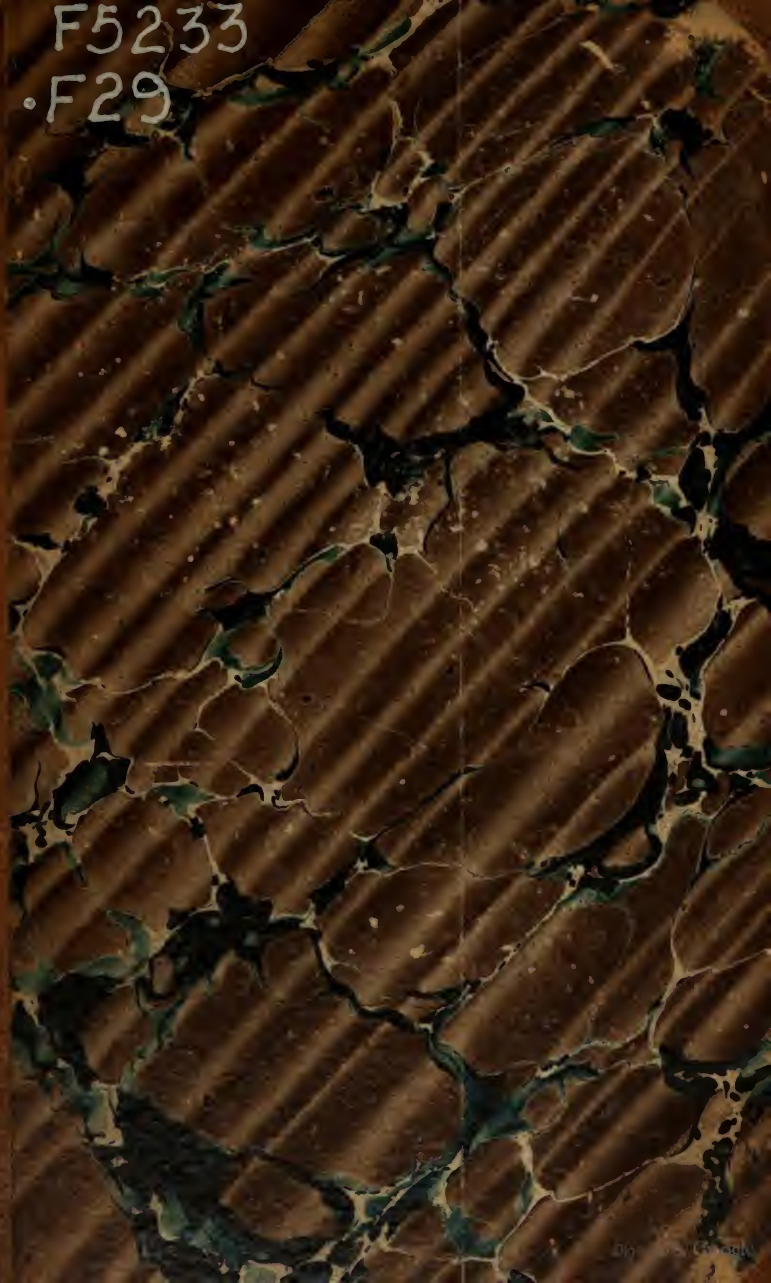

F5233
.F29

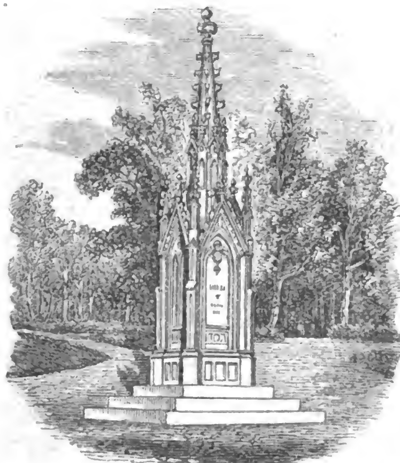
Carl XII.

Carl XII i Norge.

Ved

A. Faye,

Provst og Sognepræst til Sande, R. St. O. O., Medlem af Videnskabsselskaberne
i Christiania og Throndhjem.

Carl XII's Mindestøtte ved Fredriksten, oprettet 1860
af den svenske Arme.

Christiania.

Udgivet af Selskabet for Folkeoplysningens Fremme
som 3die Tillægshefte til Folkevennens 17de Aargang
1868.

P. T. Mallings Bogtrykkeri.

Indhold.

Side.

Første Kapitel.

Carl XII samler sin Hær og rykker ind i Norge 1716.

Sveriges Konge Carl XIItes uoprettelige Nederlag ved Pultava 1709 gav Danmarks og Norges Konge Frederik IV Haab om at kunne gjenvinde de Landskaber, som de Svenske havde frataget hans Formænd, og at ydmyge det mægtige og forhadte Sverige.

Han fornyede derfor sit Forbund med Polen og Rusland og erklærede uden skjellig Grund Sverige Krig den 28 Oktbr. 1709. I Begyndelsen høstede han hverken

---

De vigtigste Kilder til „Carl XII i Norge“ ere:

Trykte Skrifter.

1. Carl XII historia, 2 Dele i (Folio 1740), af Nordberg, Carls Feltprest.
2. König Friederichs des Vierten glorwürdiges Leben von A. Hojer (2 Dele 1829), der indeholder en kortfattet, men meget paalidelig og klar Fremstilling af Carls Felttog i Norge.
3. Historisk Dag-Register over Friderich IV des Regjering af A. Busſæus (1770). Forfatteren var samtidig, født i Norge, og døde som Borgemester i Helsingør 1735.

   De Svenskes Indgang, Fremgang og Udgang af Norrig Aar 1716 blev beskreven paa Vers med oplysende historiske Anmærkninger af den samtidige Jørgen Friis f. 1684 † 1740 (see hans Poetiske Skrifter 36).
4. Bidrag til den norske Krigshistorie under Frederik IV i Samlinger til Norges Sprog og Historie III 182. Inde-

Ære eller Fordel af dette Fredsbrud; thi de over samme forbittrede Svenske sloge under den ligesaa dygtige som kjække Feltherre **Magnus Stenbock** den danske Hær (10 Marts 1710) ved Helsingborg og (20 Decbr. 1712) ved Gadebusch i Mecklenburg, trængte ind i Holstein og truede Danmark, især Jylland, men omringet af en overlegen Fiende maatte Stenbock overgive sig med Levningerne af sin Hær i Fæstningen Tønningen 16 Mai 1713. Paa alle Sider angreben af mægtige og hevngjerrige Fiender kom Sverige i en i høi Grad betænkelig Stilling. Carl ilede nu fra Tyrkiet, hvorhen han efter Nederlaget ved Pultava havde flygtet, og hvor han siden havde opholdt sig, og naaede trods alle Farer paa en eventyrlig Reise tilbage til Sverige, hvor man ved Synet af Heltekongen opbød sine sidste Kræfter for at forsvare

---

holder samtidige Beretninger om det 1ste Overfald paa Mois og det lignende paa Norderhov, samt Uddrag af Fant.

5. **Actstykker til den norske Krigshistorie under Kong Frederik den Fjerde**, af **B. Moe**, indeholder vigtige Oplysninger hentede af Rigsarkivets Originaldokumenter. De findes i Militairt Tidsskrift 15—17 Hefte og i Aftryk af samme.
6. **Bidrag til Norges Historie** 1716—1719, hentede af utrykte Dokumenter ved Rigsarkivar Lange og meddelte i Norske Samlinger I 135 og 384.
7. **Biskop Deichmanns Forsvarsskrift for de Norske**, tilskrevet Kong Fredrik IV, skrevet 2 Apr. 1724 og findes i Munchs Tidsskrift Saga II 215.
8. **E. Pontoppidan** i Dansk Atlas I 329—351.
9. **Forsøg til en Beskrivelse af Tildragelserne ved Carl XII Indfald i Norge i Aarene 1716 og 1718** i Milit. Tidsskr. 10 Hefte 59—122.
10. **Lagerbrings Sammandrag af Swea Rikes Historia**, 4de Delen.
11. **A. Fryxell: Berättelser ur Svenska Historien.** 28 og 29 Delen: Carl den Tolftes Historia.
12. **Lundblad: Carl XII Historia.** 2 Dele. Christianstad 1835—39.

Fødelandet og hevne sig paa hans og Landets Fiender. — Carl var især forbittret paa de Danske og sin Fætter Fredrik IV for Fredsbrudet. Han besluttede derfor at gaa over Isen paa Øresund for at bemægtige sig Sjælland, men et indtruffet Toveir hindrede ham i at komme over. Han fattede nu den Plan at angribe Norge for om muligt at forene dette Rige med Sverige og saaledes udføre, hvad der længe havde været baade et Konge- og Folkeønske i Sverige. Allerede 1713 havde Generalmajor Mørner forelagt den svenske Regjering et Forslag til et Angreb paa Norge, men som da blev forkastet. Der maatte en Mand som Carl til for under de mislige Omstændigheder, hvori Sverige befandt sig, at tænke paa at gjøre en saa vanskelig Erobring, som et Land med Norges Natur maatte være; men Kong Carl yndede just det

---

13. Lundblads Geschichte Karls des Zwölften von G. F. von Jenssen. 2 Theile. Hamburg 1835—1840.
14. Carl den Tolvte uforfærdet og tapper Kriger, en folkelig Livsskildring bearbeidet efter Lundblad, med 16 Lithographier. Kjøbenhavn 1854.
15. Scheel Almindeligt Udkast til Krigens Skueplads. Kjøbenhavn. 1785.
16. J. C. Berg: Historisk Underretning om Landværnet. Christiania 1830.
17. Malling om store og gode Handlinger.

Manuskripter.

1. Registratur over afgangne og indkomne Sager i Jens Fosse anbetroede norske Generalkommissariat 1716—18 (Manusk. i Rigsarkivet).
2. Forskjellige Breve og Indberetninger, som findes i det norske Rigsarkiv.
3. Obriste Kraftes Beretning om hans Forhold i Krigens Tid udi Norge under Friderico quarto, Manusk. 4. paa Universitetsbibliotheket.

De øvrige Kilder anføres under Texten paa behørige Steder.

Eventyrlige og Vidunderlige. Vist er det ogsaa, at dersom han havde kunnet udføre sit Forsæt, vilde han ved denne Bedrift have vakt fornyet Begeistring for sig og faaet nogen Erstatning for hvad han maatte indrømme sin mægtigste Fiende, Ruslands Czar Peter. Denne havde nemlig Intet imod, at Carl søgte Erstatning for, hvad han maatte afstaa for at tilfredsstille ham, hos hans egen Bundsforvandt Frederik IV.

Den svenske Hær og især dens Officierer havde vistnok liden Lyst til at gjøre et Vintertog i et fattigt Bjergland, der beboedes af et kjækt Folk med stærkt Nationalhad mod de Svenske, et Folk, om hvilket Generalmajor Fersen i Anledning af Mørners Forslag allerede 1713 havde erklæret: „Normannen brukar intet annat bröd än hafrekakor blandade med agnar och bakas tunna som löf, hvartill han äter sur och rutten fisk [1])." Men de Svenske vare vante til uden Indvendinger at følge sin Heltekonge. Mange vidste vel ogsaa, at Fersens Skildring var overdreven, og at et Felttog i Norge vel ei vilde blive besværligere end tidligere i Polens Sumper og Ukraines Stepper. Følgende Kapitel vil vise, at Stillingen og Forsvarsanstalterne i Norge vare saadanne, at en Carl XII nok kunde gjøre sig Haab om seierrig at gaa ud af denne Kamp.

Kjernen af den seiervante svenske Hær blev i Begyndelsen af Aaret 1716 trukket sammen paa den norske Grændse. Carl selv begav sig til Holmedal i Vermeland, hvor der var samlet 3000 Mand Fodfolk og 1000 Dragoner (det uplandske Regiment). I Spidsen for samme besluttede Kongen gjennem Holands Prestegjeld at gaa lige løs paa Christiania, medens han beordrede Kavallerigeneral Carl Gustav Mørner, Guvernør i Bahus, derfra at rykke ind i Norge. Mørner var en erfaren

[1]) Handl. rørande Skand. Hist. III 191.

Krigsmand, der havde lært Krigskunsten i Flandern under den berømte Hertug af Luxemburg og siden havde deltaget i de polske Felttog. Med 4000 Ryttere og 2000 Fodfolk skulde han gjennem Dalsland over Edet og Smaalenene over Moss trænge frem til Christiania for der at forene sig med Kongen. Generallieutenant Christian Ludvig Ascheberg, der som Generalmajor havde deltaget i Seirene ved Helsingborg og Gadebusch, blev beordret med en tredie Hærafdeling fra Naverstad i Bahus ad Bergstien ovenfor Femsøen ved Ganerød at rykke frem til Berg Kirke for derfra at iagttage Fæstningerne Fredriksten og Fredrikstad, tage Sponvigsskandsen, slaae Brygge over Svinesund og Bro over Glommen ved Hafslund. Disse 3 Afdelinger skulde i de første Dage af Marts rykke ind i Norge[1]).

Kong Carl ankom til Holmedal den 4de Marts og beordrede Generalmajor Carl Gustaf Delwig, der var Chef for Kongens Stab, strax at gjøre Alt færdigt til at rykke ind i Norge. Fra Holmedal udstedte han en offentlig Kundgjørelse, hvori forbødes under Livsstraf at røve eller brandskatte Nogen af Landets Indbyggere. Hvad tiltrænges, skal kontant betales, selv Fodret til Hestene. Den 8de Marts, som var en Søndag, gik Kongen med sit Rytteri, 1000 Mand stærkt, over Grændsen[2]) og trængte uventet og uden Modstand frem gjennem Romskogens og Sitskogens Annexer og paa Isen over Søen Hallangen til Kongtorpfjeldet, som ligger mellem Sitskogen og Hølands Kirke. Paa Kongtorp saavelsom paa andre Steder var der vel anlagt smaa Skandser, som vare besatte med Omegnens Bønder, men disse, som mente at Fienden havde taget en anden Vei, havde forladt sine Poster. Da

[1]) Fortegnelse over de forskjellige Regimenter, hvoraf Hæren bestod, findes hos Nordberg II 559.

[2]) Europäische Fama 1716. 504.

Carl fik Efterretning om, at Veien mod Forventning var aaben, forlod han strax sit Fodfolk, ilede forud med 600 Ryttere og overraskede Natten til den 9 Marts de Norske paa Holands Prestegaard.

Andet Kapitel.

Den norske Hær. Slotsloven og dens uenige Medlemmer.

Den norske Hær, som skulde gjøre de seiervante Svenske Modstand og forsvare Norge, bestod den Tid af 7 Infanteriregimenter, 3 Dragonregimenter og 7 Kompagnier Artilleri, der tilsammen udgjorde 12000 Mand. Infanteriregimenterne benævntes 1) det akershusiske, 2) det smaalenske, 3) det vesterlenske, 4) det oplandske, 5) det bergenhusiske, 6) det 1ste throndhjemske og 7) det 2det throndhjemske. Hvert Infanteriregiment bestod sandsynlig af 12 Kompagnier, hvert paa 100—120 Mand.

Det paa den Tid i Norge værende Rytteri bestod af det nordenfjeldske Regiment, Oberst Kruses Dragonregiment, der udgjorde 6 Kompagnier, og Oberst Oetkens, som bestod af 4 beredne og 3 uberedne Kompagnier, hvert som det synes paa 80—100 Mand.

Da imidlertid en Del af disse Folk laa som Garnison i Landets Fæstninger, saa var den hele Styrke, hvormed man kunde modsætte sig Fienden i aaben Mark, kun henved 7000 Mand, hvortil dog kom en ligesaa talrig Reserve, der deltog med de udskrevne Soldater i de paabudne Vaabenøvelser; men den synes at have savnet brugbare Vaaben og Klæder, skjønt den fra sine Lægder skulde

forsynes med Mundering, Gevær, Lod og Krudt og Proviant for 14 Dage [1]).

Hvad der imidlertid var værre end Hærens ringe Styrke, var, at den næsten var blottet for Alt og hovedsagelig bestod af uøvede nationale Tropper; thi Landets bedst øvede og bedst udrustede Krigsfolk vare førte til Danmark, hvor de først dækkede Jylland og siden deltoge i Krigen i Pommern og paa Rygen [2]).

De, som skulde forsvare Landet, vare som sagt uøvede og slet udrustede nationale Tropper. Oberst Kruse androg saaledes nogle Dage førend de Svenske brøde ind i Landet

[1]) Til Landets Forsvar maa man ogsaa regne de bevæbnede Bønder, Mandhusingerne (Norske Lov 6—4—5. 3—7—1). Ved Reskr. af 26 Apr. 1710 blev befalet, at disse skulde inddeles i Roder, øves og kommanderes af egne Officierer og Underofficierer og ved Res. af 7 Oktbr. 1710 befaledes, at af de bevæbnede Bønder skulde 700 af Smaalenene og 752 af det akershusiske Regiments Distrikt ligge ved Basmo, samt 143 af Major Hirschs Kompagni og 1129 af det oplandske Regim. Distr. ligge paa Kongsvinger tilligemed deres Officierer med behørig Mundering, Gevær, Lod og Krudt og fornødent Kostholt af Lægden paa deres Marsch og desuden 14 Dages Kost.

[2]) Allerede 1711 var det nysoprettede 2det throndhjemske Regiment paa 1440 Mand under Vincents Budde og senere 360 Mand af 1ste throndhjemske Regiment samt det bergenhusiske Regiment under Oberst Cicignon og det søndenfjeldske geworbne Regiment under Oberst Huitfeldt tilligemed 500 Skiløbere og Fyrrørere (Artillerister) overførte til Jylland, hvor deres Nærværelse skal have bidraget til, at den svenske General M. Stenbock opgav sin Plan at rykke ind i Jylland.

De 360 Thrøndere blev kommanderede af Capt. Frants Bruun og Lieutenant Anders Tønder og bleve tilligemed de af de søndenfjeldske Regimenter dels fordelte blandt de danske, dels lagte til Buddes Regiment. De deltoge dels i Stralsunds Beleiring og den heftige Kamp paa Rygen, dels brugtes de paa Flaaden, hvor nogle af dem vare med i Tordenskjolds Kamp i Dynekilen. (Klüver 20. 23).

paa det indstændigste om at forsynes med forsvarlige Vaaben, men forgjeves. Kommissariatet, som skulde sørge for Hæren, savnede Penge. I de kongelige Kasser fandtes kun nogle 100 Daler [1]). Ja saa ubegribelig en Ligegyldighed havde den danske Regjering udvist, at den norske Hær savnede Magasiner, Læger og Lægemidler, ja Føde baade for Folk og Heste og tildels Krudt og Klæder. Selv i Fæstningerne var man kun forsynet med gammelt og tildels bedærvet Brød [2]).

Overanførslen over den norske Hær var betroet General Erhard von Wedel, men han var, mærkelig nok, fraværende, hvorfor Befalingen midlertidig førtes af Generallieutenant Barthold Henrik von Lützow, en Tydsker, som ved Giftermaal var bleven Eier af Tom Herregaard, en gammel og som det synes lidet dygtig Mand. Som Generalkvartermester forrettede Oberst Caspar Schøller og som Chef for Artilleriet Oberst Peder Jacob Wilster, der begge vare dygtige Mænd.

Commandoen nordenfjelds var betroet Brigadeer P. C. Halche, Chef for det throndhjemske Dragonregiment, „en gammel og velerfaren Krigsmand, som udi sin Ungdom havde tjent under Kavalleriet i Spanien og gjorde sig der saa fortjent, at han kom i dansk Tjeneste.“ Han døde midt i Januar 1717 [3]).

Til ovennævnte Mangler kom endnu, at Landet saa at sige var hovedløst. Efter at den bekjendte Ulrik Fredrik Gyldenløve havde nedlagt sin Post som Statholder i Norge, hvilken han i en lang Række af Aar

[1]) „Eftersom alle Ting vare nedbragte og det udi rede Penge til Troppernes Underholdning i Danmark.“ (Deichmann).

[2]) Biskop Deichmanns Forsvarsskrift for de Norske i Saga II 220.

[3]) Han blev ved Generalmajor Heinens Død 1712 Høistkommanderende nordenfjelds og efterfulgtes 1 Februar 1717 af Generalmajor Ove Wind.

havde beklædt, som det synes til Nordmændenes Tilfredshed, overdrog den mistænkelige Kong Fredrik IV Landets Styrelse til et eget Regjeringskollegium, der traadte i Virksomhed 11 Juni 1704. Det skulde have sit Sæde paa Akershus og blev kaldet Slotsloven [1]). Ved de Svenskes Indfald 1716 bestod Slotsloven af 1) Baron Fredrik Kragh til Steensballegaard i Jylland, der fra at have været Stiftamtmand i Viborg med Instrux af 19 Sept. 1713 blev Vicestatholder i Norge. 2) Geheimeraad og Generallieutenant Caspar Herman v. Hausmann, Halvbroder til Statholder U. F. Gyldenløve, der dog udtraadte ved Aarets Begyndelse. 3) Etatsraad Wilhelm de Tonsberg, der fra 1710 var Stiftamtmand og Amtmand over det da vidtløftige Akershus Amt. 4) Etatsraad Hans Blixencrone, Justitiarius i Overhofretten i Christiania. 5) Etatsraad Hannibal de Stockfleth, Lagmand og Assistentsraad i Overhofretten og 6) Hans Nobel, Amtmand i Romsdalen, der allerede 3 Nov. 1713 blev Medlem af Slotsloven, men først nu blev indkaldt til virkelig Tjeneste, da Hausmann udtraadte. Ingen af disse Mænd besad den overlegne Aand eller den Dygtighed, Kraft og Myndighed, der udfordres til at styre Land og Rige under farefulde Omstændigheder. Dertil kom, at Slotsloven delte Kollegiernes almindelige Vanskjebne: Uenighed. Vicestatholder Kragh, som skulde være Regjeringens Hoved, savnede selv Hoved og Kraft og lod sig

[1]) Fredrik IVdes Instruktion for samme af 16 Febr. 1704 findes i Nye danske Mag. III 146. Det varede kun til 1722, da Instr. af 17 April 1722 udstedtes for Geheimeraad Ditlev Vibe som Norges Statholder (smestedS S. 155). Slotsloven bestod ved sin Oprettelse af Vicestatholder Fredrik v. Gabel, Etatsraad Stiftamtmand Christian Stockfleth, Generalmajor Hans Tritzschler, Etatsraad og Stiftamtmand i Bergen Mathias de Tonsberg og Justitsraad Amtmand Henrik Adelaer.

styre af Biskop Bartholomæus Deichmann, der vel var en Mand af overlegen Aand, men ilde anskreven i Norge. Dertil kom, at Kragh ved sin Heftighed og Taktløshed ofte forløb sig mod Nobel, der synes at have været ham og hans fortrolige Ven Stiftamtmand Tonsberg en Torn i Øiet, dels fordi han ei sjelden satte sig op mod Kragh og Venner, og dels fordi han var et Slags Spion, der havde Adgang til umiddelbart at meddele Kongen Beretning om, hvad der foregik i og udenfor Slotsloven.

Denne Uenighed bidrog ikke Lidet til at hæmme alle kraftfulde Forholdsregler, saa meget mere som den kommanderende General tildels var uafhængig af Slotsloven, skjønt han skulde handle i Overensstemmelse med den.

Under saadanne Omstændigheder synes der at have været al Grund for Carl, der var vant til at erobre Riger og slaa talrige Hære, at haabe et lykkeligt Udfald af dette Felttog.

Da man i Slotsloven mod Slutningen af Februar fik sikkre Efterretninger om, at en svensk Hær samledes paa Grændsen, blev Brigadeer Ove Wind beordret at tage Stilling ved Vinger med 1800 Mand, Oberst Arent Kragh ved Fredrikstad med en lignende Styrke, og Oberst Ulrik Christian Kruse fik 3 Marts Overkommandoen over de 1330 Mand, som laa i Strækningen fra Urskog til Rødenes.

Tredie Kapitel.

Carl XII og Oberst Kruse i Høland [1]).

Chefen for det ene søndenfjeldske Dragonregiment Ulrik Christian Kruse, en dansk Adelsmand, som

[1]) Om denne Kamp Nordberg II 560. Reier Gjellebøls (f. 1736) Beskrivelse over hans Fødebygd Høland (1771). S. 12—17.

eiede og beboede den store Gaard Brotnov i Ullensaker Prestegjeld, fik den 3 Marts af den kommanderende General Lützow Befaling at overtage Kommandoen over de 1330 Mand, som havde Standkvarter fra Urskog til Rødenes. Disse 1330 Mand bestod af 3 Eskadroner nationale Dragoner, nemlig den vestromerikiske [1]) eller Liveskadronen under Kapitainlieutenant Ove Ramel Sehested og Premierlieutenant Gottlob von Nostitz; den øvre-romerikiske [2]) under Capitain Nicolaus Fredrik von Heinen (begge af Kruses eget Regiment) og den østerlenske af Oetkens Dragonregiment under Major Melchior Georg von Vittinghoff og Kapitain Hans Michelet, hver Eskadron paa 100 Mand. Dertil kom følgende 5 Kompagnier af det akerhusiske Infanteriregiment, nemlig det akerske eller Livkompagniet med Reserver og Landdragoner under Premierlieutenant Carl Adolph Helm; vestøvreromerikiske (eidsvoldske) Kompagni under Oberstlieutenant Ulrik F. von Brüggemann, østøvreromerikiske (nesiske) under Peder Muus, som fra 1706 havde været dets Kapitain; det thrykstadske under Major Claus Emhausen [3]), der maa have været en gammel Mand, da han allerede 1688 var Kapitain, og Reservekompagniet under Jens Hansteen [4]).

Forhandlingsprotokollen ved Forhørene i Anledning af Hølands-Affairen i Original paa Rigsarkivet, aftrykt i Militairt Tidsskrift 17de Hefte 49. Vosgraff smestebs S. 26. Deichmann i Saga II 222. Fryxell XXIX 7. Die europäische Fama 1716 S. 503.

[1]) Af Folk Vest for Vormen og Glommen, altsaa fra Eidsvold, Ullensaker, Sørum osv.

[2]) Af Folk Øst for Glommen, altsaa fra Urskog, Høland osv. Ulrik Jonstrup var Sergeant ved samme.

[3]) Hans Premierlieutenant var Bastian Helm.

[4]) Under ham tjente Niels Mühlheim og Christian Stockfleth som Lieutenanter.

Saa usandsynligt som det end forekom Kruse og de norske Officierer, at de Svenske skulde ad ubanede Veie vove sig ind over Grændsen midt i den strenge Vinter, løde dog Efterretningerne fra Grændsen saa bestemte, at Kruse traf sine Folk sammen i Hølands Prestegjeld. Allerede 5 Marts bragte Anders Haneborg, Lensmand i Høland, Kruse og Brüggemann Efterretning om, at det vermelandske Regiment var samlet paa Grændsen i Holmedal, og at Bønderne i Bygderne omkring vare tilsagte til Skyds. Da Kruse imidlertid paa en Undersøgelsesreise, som han den følgende Dag foretog med Generalkvartermester Schøller gjennem de Bygder, hvor hans Folk laa, lige ned til Vasmo, Intet videre erfarede, men derimod ved sin Ankomst til Hølands Prestegaard hørte, at Rygtet om, at Fienden var gaaet over Grændsen, var falskt, befalede han de Tropper, som allerede vare paa Marschen til Høland, at standse og tage Kvarter, hvor Befalingen traf dem. Omtrent samtidig svarede han Vicestatholder Kragh, som havde underrettet ham om, at de Svenske, efter de erholdte Efterretninger, vilde bryde ind ved Vasmo, „at det var intet, og dersom han skulde komme, da skulde han ikke faa Tid til at laane anden Ild udi Norge end den han fik af Flinter og Krudt."

Som en Følge heraf naaede kun Liveskadronen sine Kvarterer omkring Østby i Høland, hvor Kruse tog sit Hovedkvarter, Livkompagniet under Helm til Rakkestadgaardene nord for Prestegaarden og det vestøvreromerikiske Infanterikompagni under Oberstlieutenant Brüggemann til Hølands Prestegaard og omliggende Gaarde. Brüggemann med en Gefreider og 6 Mand tog Kvarter paa Prestegaarden, medens Lieutenant Winther med Fanen og 16 Mand blev lagt paa Nabogaarden Riser, 30 Mand paa Skattum og Resten rundt om i Vesterengfjerdingen.

Søndagen den 8 Marts blev der holdt Krigsraad

paa Prestegaarden, hvorpaa Scholler samme Morgen reiste videre. Major Vittinghoff fik da Befaling med sine Dragoner at gaa tilbage til Hemnes, der ligger mod Syd omtrent midt imellem Hølands Prestegaard og Basmo, for at være ved Haanden om Fienden virkelig vilde rykke ind mod den lille Fæstning Basmo. Brüggemanns Kompagni blev mønstret ved Kirken. Kruse, Brüggemann og hans Officierer spiste Middag paa Prestegaarden tilligemed Emhausen, der var kommen for at gjøre Indsigelser mod, at han med sine Folk skulde besætte flere Passer, som laa langt fra hinanden. Medens de her vare samlede, fik Kruse et Ilbud fra Kommandanten paa Basmo, Kapitain Sarpsborg, der bragte Efterretning om, at Kong Carl selv den 7 Marts var brudt op fra Holmedal og nærmede sig Grændsen. Dette Budskab gav Anledning til adskillig Talen, men ingen anden Forholdsregel blev tagen end at Emhausen beordredes at besætte Passerne ved Eid, Skarabol og Kongtorp. Strax efter Middag begav denne sig derfor til sit Kvarter Yttersbond, ikke langt fra Basmo. Underveis modtog han fra Flere Underretning om, at Fienden, 7 Eskadroner stærk, ved Middagstider stod paa Isen i Romsøen, Øst for Gaarden Sundsrud. Ved Ilbud meddelte han Kruse denne vigtige Efterretning, men undlod, besynderlig nok, strax at besætte de befalede Passer. Om Eftermiddagen forlod ogsaa Kruse Prestegaarden og hilsede ved Afreisen de forsamlede Officierer med de Ord: „Messieurs! Jeg forlader mig paa Eders Conduite og Vigilance, at Enhver i sit Sted vigilerer, som det hannem tilkommer.“ Da han steg i Slæden ude paa Gaarden, tilføiede han til Brüggemann og Kapitain von Heinen, som fulgte ham ud: „Messieurs! Nu gjører Enhver hvad en Soldat tilkommer!“

Ved sin Hjemkomst til Hovedkvarteret Østby, der ligger ½ Mil S. for Prestegaarden, fik han ud paa Afte-

nen sikker Efterretning om, at man paa Sitten Sø, Nordøst for Prestegaarden, havde seet 3 fiendtlige Eskadroner. Han sendte nu strax Bud til Major Bittinghoff paa Hemnes, at han skulde udsende Patrouiller til Skarabøl og Kongtorp, hvilket ogsaa ved hans Næstkommanderende Hans Michelet skede Klokken 10, men henved Midnat kom de tilbage med den Efterretning, at de ved Kongtorp allerede havde stødt paa Fienden. Saasnart Kruse derom blev underrettet, sendte han strax en Dragon til Brüggemann med Befaling at samle sine Folk Nord for Prestegaarden og et Ilbud til Emhausen med Befaling over Hals og Hoved at komme. Ved Allarmskud og ved at lade Trommen røre var inden en halv Time Liveskadronen samlet paa Østby.

Da Brüggemann ingen Patrouille havde udsendt, og der ingen Post fandtes ved Kongtorp, kom de Svenske uden nogen Hinder lige til Prestegaarden, hvor Hr. Brüggemann og hans Folk laa i tryggeste Søvn. Vakt af samme ved en Skildvagt sprang Brüggemann ud paa Gaarden i Nathue, Nattrøie og Tøfler, og efter at han forgjeves havde raabt paa sin Tjener for at faa sin Hest, flyede han ud af Prestegaardens vestre Port, medens Fienden trængte ind ad den østre[1]). Ledsaget af Korporal Paulsen, som bar hans Kjole, Støvler og Kaarde, løb han i Mørket over Jordet paa Veien op til Riser. Her traf han sin Lieutenant L. Winther, Korporal Dillerud og Fanevagten, der allerede vare komne paa Benene. Brüggemann besluttede, efter at have klædt sig paa, at trække sig hen til Nabogaarden Skattum, hvor 30 Mand

[1]) Prestegaarden ligger paa en Høide. Husbygningerne, som da laa langs Landeveien, bleve for et Par Aarti siden nedrevne. Den gamle Hovedbygning, hvori Carl boede, blev ved samme Leilighed flyttet til Pladsen Skedsmo, hvor den nu bruges som Kommunebygning.

laa indkvarterede, men underveis faldt han paa den uheldige Tanke, at lade Trommen røre i den Hensigt at kalde Folkene i Nabolaget sammen. I det Sted blev denne Larm Fienden et Signal, som han i Mørket strax benyttede; Svenskerne ilede efter og omringede den lille flygtende Skare. Efter at have gjemt Fanen bag et Led paa Skattumjordet overgav Brüggemann sig med 2 andre Officierer og 80 Mand uden at løsne et Skud til det fiendtlige Rytteri, der her anførtes af Carls Svoger Prinds Fredrik af Hessen.

Resten af Kompagniet, der laa paa Nabogaardene, søgte Skoven og undkom [1]).

Da det svenske Rytteris Heste dels vare udmattede ved det lange Ridt gjennem uveisomme Skove og Bjerge, dels vare blevne saarbenede ved at gaa paa Skaren, og Mandskabet ogsaa høiligen trængte til Hvile og Forfriskninger, lod Carl gjøre Holdt og lagde sine Folk paa Riser og Skattum, hvor de udenfor Husene antændte Vagtild og gjorde sig tilgode uden at vide noget om de norske Tropper, der laa tæt nordenfor under Helm paa Rakkestadgaardene, eller om Kruse, som allerede var i Anmarsch fra Syd.

Efter at Kruse paa Østby havde samlet sin Liveskadron, drog han, medens det endnu var Nat, med den og en Infanterivagt, anført af Underofficier Lars Ranneby, nordefter, indtil han kom til Pladsen Skedsmo, tæt ved

[1]) Nordberg angiver de Fangne til 3 Officierer og 80 Mand, den fangne Lieutenant Winther til 70 og Grüner til 2 Lieutenanter, 3 Underofficierer og 50 Menige. Nordbergs Beretning, at Brüggemann med sin Pistol lagde an paa Prindsen af Hessen, men at den klikkede, er efter det Oplyste usandsynlig. Grüners Beretning, at Brüggemann fangedes upaaklædt i Stuen, er og feilagtig. Han blev først bragt til Riser og siden til Prestegaarden, hvor han traf sammen med sin saarede Chef. Med de øvrige Fanger blev han løsgiven mod Revers og sendt til Vasmo.

Holands Prestegaard. Her forenede han sig med den østerlenske Eskadron under Bittinghoff og Michelet og gjorde Holdt bag nogle Lader for at oppebie Emhausens Ankomst med Infanteri [1]). Imidlertid sendte han Infanterivagten noget forud. Da han af et Par Bønder, som kom nordenfra, erfarede, at Fienden allerede stod paa Prestegaarden, at Brüggemann med en Del af sine Folk var fangen, og han tillige kunde se de Svenskes Vagtild paa Riserjorderne, sendte han en Underofficier med 6 Dragoner mod Prestegaarden forat udspeide Fienden. De kom snart tilbage igjen med den Besked, at de havde seet Fienden paa Prestegaarden, men da Kruse ønskede nøiere Underretning, sendte han dem atter afsted, idet han sagde til Underofficieren: „Rid derhen igjen og lad dem skyde paa Dig; alle Kugler træffe ikke, min Søn!" Dragonerne fore nu atter afsted og sprængte lige mod Prestegaarden, hvor den svenske Skildvagt gav Ild paa dem. Derpaa vendte de igjen tilbage. Efter forgjeves at have ventet en Time paa Noleren Emhausen, blev den modige kamplystne Kruse kjed af at tøve. Han brød op og rykkede med de Folk, han havde, lige mod Prestegaarden. De Svenske, som laa der, flygtede strax, idet de afskjøde nogle Skud. I Prestegaardens Portrum kom Sognepresten, Hr. Christen Gram, Kruse imode og sagde: „De have ikke gjort mig Skade for en Træske og ere ikke 100 Mand stærke. I har dem i Eders Hænder." Hvad Indflydelse Prestens Ord havde paa Kruses Beslutning, vide vi ikke; men derimod vide vi af hans egne Ord, at han ei var ubekjendt med, at Fiendens Styrke bestod af 6 til 7 Eskadroner. Uden at oppebie Emhausen, ja endog uden at sende Bud og Befaling til de nordenfor Prestegaarden paa Rakkestadgaardene liggende

[1]) Disse Lader laa da lidt længere mod Syd paa den Høide, som ligger op for Prestegaarden.

Krigsfolk under Helm, rykkede den forvovne Kruse med sine 215 Mand ned ad Veien forbi Løken Kirke mod Riser, hvor Arveprindsen af Hessen, Grev Poniatowsky og flere af Generalitetet tilligemed den fangne Brüggemann havde Kvarter. Mellem Kirken og Riser flyder Riserbækken, som vel kun er 3 Alen bred, men om Vinteren for Skraais er vanskelig at komme over. Over Bækken var da en smal Bro, hvorpaa kun 2 Mand kunde ride jevnsides. Da Kruse kom til Broen, blev han paa den anden Side af Bækken var en fiendtlig Skare, som han i Mørket anslog til et Par Hundrede, men som efter de Svenskes Opgivende kun udgjorde 24 Dragoner under Anførsel af en Lieutenant. Kruse befalede nu Korporal Lars Ranneby med Infanterivagten, der bestod af 25 Mand, at gaa over Bækken bag nogle Buske og tage Post paa den høire Side af Broen bag Buskene, hvilket strax udførtes. Da den svenske Forvagt i Morgendæmringen blev de norske Krigsfolk var, gjorde den strax Allarm og raabte: „Hei, hei, I norske Hunde!" „Hunde ere vi ei, men retskafne Soldater, det skal I fornemme! Giv Jer tilfreds, Godtfolk! ret nu skal vi være hos Jer," raabte Kruse. Klokken var da 5 om Morgenen. Da de Svenske nu skjøde nogle Skud, bød Kruse Sine ogsaa at give Ild. Dette skede, idet Kommandoordet: „Trop op" lød fra Kruses Læber. Denne første Salve, især fra Infanterivagten, gjorde saa god Virkning, at næsten alle de fremrykkende Svenske bleve paa Stedet, hvorpaa de norske Dragoner rykkede over den smale Bro. I Spidsen red paa en rødblak blisset Hest en Mand af lav Vext, men førlemmet og stærkbygget, med et barskt og strengt Aasyn og henved 50 Aar gammel. Det var Chefen Ulrik Christian Kruse. Han ordnede sine 2 Eskadroner og slog den fiendtlige Trop, som stod Broen nærmest, tilbage. Denne synes derpaa at have draget sig til-

bage mod en Grind, som fandtes paa Veien til Skattum. Kruse angreb derpaa en anden Hob Svenske, som holdt under Bakken, og drev den op mod Husene paa Riser, som laa paa den steile Bakke, der høiner sig 400 Skridt ovenfor Broen. Her havde Arveprindsen af Hessen faaet samlet og ordnet sine Folk, og et heftigt Sammenstød fandt her Sted lige ved Husene. Kruse stødte selv paa Arveprindsen og bibragte ham ved sit Pistolskud et farligt Saar i Laaret og Hoften, som gjorde, at han som kampudygtig blev bragt ind i Stuen paa Riser, medens Kuglerne susede om ham og bleve siddende i Døren og i Væggene [1]).

Her var det vel ogsaa, at Carls Yndling, den kjække General Poniatowsky, fik 2 Kugler i Halsen, som nødte ogsaa ham til at forlade Kampen. Imidlertid var Kong Carl, der havde Kvarter paa Nabogaarden Skattum, kommen paa Benene og søgte med største Iver at faa sit der værende Mandskab til Hest. Da det syntes ham, at det gik for sent, sprængte han paa sin Ganger foran sine Dragoner, kun ledsaget af 30 Mand, især Officierer, og naaede til en Grind, som den svenske Forvagt paa sit Tilbagetog maatte igjennem, men hvor de efterfølgende Norske ogsaa vilde efter. Her kom Carl i største Fare. En Gang var han nær ved at blive fangen, men blev frelst af sin Generaladjutant Gustav Rosen. Hans Kappe blev sønderrispet af Hug og Kugler, men han selv usaaret. Imidlertid strømmede de Svenske ned fra Skattum og Kongen blev frelst af denne Vaande [2]). Nu bleve de Norske, som ved

[1]) De gamle Bygninger ere nu nedrevne. Stuen, hvori Arveprindsen laa, stod paa det Sted, hvor Stolpeboden nu staar. Kuglerne bleve længe efter bevarede og forevistes som Minder om Kampen. Gjellebøl og Hojer berette begge, at Arveprindsen blev saaret af Kruse selv.

[2]) Handl. rør. Skand. Hist. VI 294. Nordberg II 560. Fryxell.

dette Sammenstød sandsynlig anførtes af **Hans Michelet**, overmandede[1]). Michelet var en gammel erfaren Krigsmand, som skal have fraraadet Kruse dette forvovne Angreb, men da det dog fandt Sted, kjæmpede han som en Helt. Under Kampen nedhug han med egen Haand mangen Fiende, inden hans Hest blev skudt under ham og han selv blev saaret. Omringet paa alle Sider vilde han dog ei overgive sig, „men forsøgte at forsvare sig til det yderste med utrolig Tapperhed." Udmattet af sine Saar sank han i Knæ, men vedblev at værge sig med sin Klinge, indtil han segnede under Fiendens Hug og Stik[2]).

Da Kruse under Kampen paa Riser saa, hvorledes de Svenske kom sprængende ned fra Skattum, og vel erfarede eller anede, at Michelet ei længe kunde modstaa saadan Overmagt, og at han selv da lettelig kunde blive afskaaret fra den omtalte Bro, lod han Liveskadronen svinge af og „Fienden hug efter hannem." Da Vittinghoff, som med en Del af sin Eskadron havde fulgt Kruse og ligeledes var bleven indviklet i Kampen, saa Kruse med Liveskadronen sprænge ned mod Broen, fulgte han hans Exempel. Efterdi han var Broen nærmere, naaede han den først og traf her allerede sammen med de Svenske, som vare komne fra Skattum. Men han kunde nu ei længere samle sine Folk. Nogle flygtede over Broen, Andre over Gjærdet. Forgjeves raabte og skreg den gamle Major til sine Folk, at de skulde „sætte sig" eller

[1]) Ved Overgangen over Broen kom udentvivl den østerlenske Eskadron til at danne høire Fløi og Michelet som Næstkommanderende til at anføre den Del, som kjæmpede ved Skattumgrinden.

[2]) Et andet Sagn fortæller, at man forgjæves opfordrede den saarede Mand til at overgive sig, indtil Kong Carl kom ridende til og spurgte: „Vil Du ei overgive Dig til Konung Carl?" Da rakte han ærbødig Kongen sit Sværd; men i det samme segnede han død ned paa Valpladsen.

standse; da Michelet var falden og Majoren styrtede med sin Hest, som var bleven lam, spredte de sig og Ingen agtede mere paa nogen Kommando. Efter at de vare komne over Elven, tog de alle Flugten.

Ved denne Flugt blev Kruses Stilling i høi Grad farlig, da han havde at kjæmpe baade med de Svenske, som vare komne under Kongens Anførsel ned fra Skattum, og med dem, som fulgte efter ham fra Riser. Mod en saa overlegen Magt kunde det kun være Spørgsmaal om at slaa sig igjennem eller at sælge sit Liv saa dyrt som muligt. Kruse, som efter Sagnet under Kampen skal have nedlagt 14 a 15 Mand, tabte dog hverken Modet eller Aandsnærværelsen. Understøttet af Liveskadronens Anfører Premierlieutenant Nostitz, sin Frænde, den tappre Kornet Magnus Christian Fritzner, og 2 Ordonantsofficierer gjorde han Holdt ved Broen, medens hans Folk trak sig tilbage over denne. Imidlertid samlede de Svenske sig, og Carl, hvem det vel ærgrede, at baade hans Svoger og hans Yndling vare haardt saarede, fornyede Kampen. Saa alvorligt gik det nu til paa begge Sider, at Udfaldet en Stund endog syntes uvist. Kruse skal i Kampens Tummel være stødt sammen med Carl, som med egen Haand siges at have nedlagt 5 Nordmænd. Slagsværdene susede over Begges Hoveder og Kongen fik et Hug i Armen, hvorpaa Kampens Trængsel igjen skilte dem ad[1]). Kort efter traf en Kugle Kruse i den høire

[1]) Die europäische Fama 1716 beretter, at Kruse kom i Haandgemæng med Arveprindsen og med sin Pistol saarede ham i den Grad, at han strax derpaa faldt af Hesten, at Carl selv kort efter med sit Sværd vilde kløve Kruses Hoved, men at denne greb sin Pallask og med samme hug Kongen over Skulderen, hvilket Saar kunde blevet farligt nok, hvis Kongen ei havde undveget det og en Anden havde betaget Hugget dets Kraft. Efter at have med egen Haand dræbt over 7 Svenske, „som formedelst hans ualmindelige Styrke ikke er at undres over," blev han fangen.

Haand, saa han udstødte en Smertelyd. „Hr. Oberst, er I blesseret?“ spurgte Fritzner, der kjæmpede ved hans Side. „Ja jeg er kun et Menneske,“ svarede Kruse; „rid han op og sæt Eskadronen!“ Selv red han derpaa over Broen, „og var han med de sidste, som traf sig tilbage.“ Da han følte, at Kræfterne begyndte at svigte, kaldte han paa en Dragon, hvis Hest var styrtet, og bad ham lede hans Hest. Denne førte nu Hesten med Obersten ind paa Prestegaarden, ledsaget af Underofficier Paul Tandberg, hvem han bød strax at ride tilbage og sætte Eskadronen.

De Svenske synes i Begyndelsen at have betænkt sig paa at følge de Norske efter over den farlige Bro[1]). Maaske frygtede de for atter at faa en Infanterisalve fra Buskene, men til de Svenskes Lykke havde Infanterivagten, da den saa Kavalleriet vige og Fiendens Mængde at tiltage, ogsaa søgt tilbage over Bækken og flygtet op til de med Skov bevoxede Bakker mod Nord. Da de Svenske saa, at de norske Dragoner flyede opad Prestegaardsjordet og toge Veien mod Syd, gik de over Broen og jog de Faa, som havde samlet sig til Modstand, afsted foran sig. Vel kom Kornetten Paul Tandberg sprængende tilbage fra den saarede Kruse og søgte efter hans Befaling endnu engang at samle sine Kammerater, men nu var det et forgjeves Arbeide. Da Fienden var i Hælene paa ham, var det kun med Nød og Neppe, at han selv undkom. Fienden forfulgte dog de Flygtende ei længere end til Prestegaardsbroen, som ligger 3 a 400 Skridt Syd for Prestegaarden, da de saa, at Fritzner nogle 100 Skridt søndenfor havde taget Stilling paa den Høide,

Hojer beretter, at Kruse fik 3 Saar i Armen, efter at han med egen Haand havde nedlagt 7 Fiender.

[1]) I Bækken ved Broen fandt man for nogle Aar siden en gammel Rytterpistol.

hvor de før omtalte Lader stode, med et Snes Dragoner, som han igjen havde faaet samlede.

Da Fritzner havde staaet her et Kvarters Tid uden at se eller høre det mindste hverken til Vittinghoff eller Emhausen, tiltraadte ogsaa han med den sidste Rest af den tappre Liveskadron Tilbagetoget mod Syd.

Imidlertid besatte de Svenske Prestegaarden og gjorde den saarede Kruse til Fange. Kong Carl behandlede ham med megen Naade, lod ham forbinde ved sin egen Livlæge og roste hans Tapperhed særdeles. Han skal have spurgt ham: „Hur vågade du med så få man sätta dig mot öfvermagten?" Kruse svarede: „Det var Ulykken, at vi vare saa faa. Med nogle hundrede Mand mere skulde jeg ei saa let være tagen." Carl sagde da: „Om min broder Fredrik har många sådana karlar som Du, då blir det icke lätt att mot honom föra krig." Kruse svarede derpaa: „Jo længere Eders Majestæt kommer ind i Landet, desto flere saadanne Folk skal I møde." Carl skal da have tilføiet: „Om du fallit, hade du förtjent at läggas i en guldkista [1])."

Til den fangne Oberstlieutenant Brüggemann, som efter Træfningen var ført fra Riser til Prestegaarden,

[1]) Fryrell XXIX 9 og Europ. Fama 1716 S. 503. (Malling 259, Pontoppidan i Dansk Atlas I 330 og Hofman i Danske Adelsmænd II 202 gjengive denne Samtale med mindre sandsynlige Variationer). — Paa Rosenborg Slot findes et omtrent 7 Kvarter langt Sværd med Messinghefte og tilhørende sort Læderslir, som Carl skal have rakt den fangne Kruse med den Yttring, „at en saa tapper Mand vel var værd et godt Vaaben." Sværdet findes aftegnet i Billedverket: „Rosenborg, Mindeblade fra de danske Kongers kronologiske Samling, ved Carl Andersen." — Kruse er besungen af Claus Frimann i Visen: „Kong Carl den Tolvte gaar engang mod Norge op, Paa Hølands Vei ham byder Stang en ringe Trop," og af H. Wergeland i „Høland er en farlig Skov."

skal Kongen have sagt: „I burde hede Trygmand og ikke Brygmand."

Den saarede Kruse fik Orlov at reise til sin Gaard Brotnov, for der at helbredes, medens han skrev til sin Konge om at udvexles, mod at han forpligtede sig til at begive sig til Orebro, hvis han ei blev udvexlet.

Beretningerne om de Dødes og Saaredes Antal ere som sædvanlig forskjellige. Nordberg siger, at paa Valpladsen laa af Norske en Kapitain og 30 Menige. Gjellebøl nævner som Faldne paa norsk Side Michelet og 26 Mand, nogle og 30 Saarede foruden Kruse og 15 Fangne. De Svenskes Tab angiver han til 70 Døde og henved 100 Saarede. General Poniatowsky, Fader til Polens Konge Stanislaus Poniatowsky, blev ei skudt, som Gjellebøl beretter, men stærkt saaret og derfor tilligemed den farlig saarede Arveprinds strax transporteret hjem til Sverige [1]).

Fra den fangne Kruse maa vi vende tilbage til hans flygtende Medkjæmpere. Da Major Vittinghoff forgjeves havde skreget sig hæs for at faa sine Folk til at holde Stand, fulgte han selv Strømmen, og nu for den østerlenske Eskadron afsted mod Syden, som om Fienden var i Hælene paa den. Klokken 7 om Morgenen ankom de flygtende Dragoner til Birkenesstranden ved Ogderen Sø, 1 Mil Syd for Valpladsen, hvor de stødte paa Emhausen, der med sit Kompagni kom marscherende nordover til Kruses Understøttelse. Han blev høiligen forbauset, da han saa de norske Dragoner komme farende i fuldt Sprang, en og to ad Gangen, og i Spidsen den faldne Michelets unge Søn, der raabte: „Tilbage! Fienden er over Jer!" et Raab, som flere af de efterfølgende Dragoner gjentoge. Knapt var denne Hob faren forbi det forbausede Fodfolk, saa kom Major Vittinghoff selv ridende. Paa Emhausens

[1]) Handl. rør. Skand. hist. VIII 262. VI 294.

Forespørgsel, om hvorledes det hang sammen, svarede han kun: „Wir sind repoussirt“ [1]) og ilede derpaa efter sine flygtende Folk. Kort efter kom ogsaa Lieutenant Nostitz af Livdragonerne ridende. Til ham raabte Emhausen: „Hvorfor søge I ikke at sætte Folkene?“ „Der Teufel kann sie setzen“ [2]), lød Svaret, og Emhausen fik selv Leilighed til at erfare, at naar der er kommen Skræk i Blodet, er det ikke let at standse Folk i Farten. Vel havde han strax beordret sine Folk at sætte Bajonetten paa, men da En af dem, idet man maatte gjøre Plads for de flygtende Dragoner, der vedbleve at skrige: „Fienden er over Jer!“ raabte Høire om! kastede Kompagniet sig ud af Veien ud paa den tilstødende blanke Is, hvor Nogle faldt omkuld, Andre tabte deres Randsler og en Mængde løb hen ad Isen. Under den pludselige Skræk, som havde grebet det thrykstadske Kompagni, raabte en af de sidste Dragoner, som red forbi: „Staa med Jeres Major! Djævelen fare i Jer, Fienden er ikke saa nær!“ Han leverede derpaa Emhausen sin Pallask, hvormed denne nu truede sine Folk, saa det endelig lykkedes ham, skjønt med stor Møie, at faa dem tilbage fra Isen og op paa Landeveien igjen. Da dette var skeet, fulgte Emhausen Dragonernes Exempel og vendte tilbage til Nordre Bunes, hvor Rytteriet endelig havde standset. Uden at holde noget Krigsraad trak de sig alle tilbage til det befæstede Basmo.

Imidlertid besatte de Svenske, som vi have hørt, Hølands Prestegaard, og da de erfarede, at der ogsaa laa norske Krigsfolk paa Rakkestadgaardene, ½ Fjerding Nord for Prestegaarden, og de saaledes hvert Dieblik kunde vente et nyt Overfald, samlede Carl sin hele Styrke paa Prestegaarden og opstillede sine Folk i 4 Afdelinger paa

[1]) Vi ere slagne.

[2]) Fanden kan faa dem til at staa.

Gaardens nordre Side. Han plantede her ogsaa sine 4 Feltkanoner.

Imedens man paa Riserjordet og ved Holands Kirke kjæmpede paa Liv og Død om Natten, hørte den norske Feltvagt paa Rakkestad, hvor den øvreromerikiske Eskadron under Kapitain Nicolaus F. von Heinen laa, vel Støi, men da den troede, at den foraarsagedes af fulde Bønder, gjorde den ingen Anmeldelse for Kapitainen strax, men først senere. Medens han lod Hestene sadle, kom Prestens Datter løbende op til ham og bragte ham den uventede Nyhed, at Brüggemann med det meste af hans Folk var fangen og Prestegaarden besat af de Svenske. Da han Intet hørte fra den Høistkommanderende Kruse og ei kjendte Fiendens Styrke, ansaa han det klogest at trække sig tilbage, hvilken Plan han strax udførte, idet han med de Folk, han fik samlet, trak sig nordefter op paa Vandet Aklangen.

Her blev han ved Regimentsauditør Raft, hvem Sorenskriver Bexelsen, der overvar Kampen, havde sendt afsted, underrettet om Kruses Kamp. Han brød nu op igjen med sin Eskadron og forenede sig med det akerske Infanterikompagni under Lieutenant Carl A. Helm, der stødte til ham Klokken 9, og Kapitain Muus's Kompagni, som forenede sig med ham Klokken 11 om Formiddagen. Med denne samlede Styrke vendte han tilbage til Rakkestadgaardene og besatte Naddumbroen, der er slagen over Tistedalsvasdraget mellem Prestegaarden og Rakkestad. Han besluttede at angribe de Svenske og tiltalte Folket saaledes: „Ret lige nu skal I see, hvor brav det skal gaae, naar vores Folk fra den anden Side kommer anmarscherende, og paatvivler jeg ikke, at jo Enhver gjør brav og søger at vinde Ære."

Heinen ventede imidlertid forgjeves paa, at Emhausen skulde angribe Fienden fra den anden Side, og da han

nu af en Overløber blev underrettet om, at det svenske Fodfolk, 1400 Mand stærkt, var i Anmarsch og i Nærheden, besluttede han, efter holdt Krigsraad, at benytte Natten og trak sig med sin Styrke tilbage til Urskog og derfra til Ritsund, hvor han stødte til Sehesteds Korps[1]).

I Anledning af Kruses Kamp og hvad dermed staar i Forbindelse, blev der 27 og 28 Oktober 1716 optaget et vidtløftigt Forhør paa Hølands Prestegaard, og ved Reskript af 25 Febr. 1717 nedsat en Krigsret under Forsæde af Generallieutenant B. H. von Lützow, der dømte

I. Oberst Kruse til at betale til Kvæsthuskassen 100 Rdl. og til Rettens Bekostning 100 Rdl. 1) fordi han ei flittig havde ladet recognoscere og patrouillere paa den Kant, hvorfra Fienden maatte ventes, helst da han 8 Marts fik vide, at Passerne ved Kongtorp og Skarabøl endda ei vare besatte; 2) fordi han ei havde underrettet Brüggemann eller de andre Vedkommende om de Tidender, han om Aftenen den 8 Marts modtog om Fiendens Indmarsch; 3) fordi han overilet havde angrebet Fienden med 200 Mand,

[1]) Man maa give Nordberg Ret, naar han herom yttrer sig saa: Efter nogle Timer viste sig paany af de Danske 2 Kompagnier Infanteri og 1 Kompagni Kavalleri; men da de paa sin Side ei vovede at angribe først, saa vilde heller ikke Kongen begynde noget Angreb, efterdi baade Mandskabet og Hestene vare udmattede. Der blev derfor Intet videre deraf. Dog maa man tilstaa, at hvis Fienden havde havt Mod, turde det have seet farligt nok ud; thi foruden den Afgang, som var skeet paa Kongens Mandskab ved de i Træfningen Døde og Saarede, saa var tillige allerede en Del bleven kommanderet bort for at følge Arveprindsen over Grændsen; en Del tiltrængtes desuden til Fangernes Bevogtning, og saaledes behøvedes der intet særdeles stort Korps for at være de Øvrige voren. Samme Aften fik Kongen til sig Resten af sit Korps, og blev staaende 2 Dage i ovennævnte Prestegaard.

da han dog, efter hans eget Udsigende, kjendte Fiendens Styrke, som bestod af 6—7 Eskadroner, hver beregnet til 100 Mand, og derfor havde desmere Aarsag at oppebie de til ham beordrede og allerede i Marsch værende 2 Kompagnier tilfods, Major Emhausens og Kapitain Hansteens, saa og at befale Kapitain von Heinen at støde til ham med hans Eskadron, samt de der i Egnen liggende 2de Kompagnier af det akershusiske Regiment, nemlig Kapitain Muus's og Livkompagniet, den Tid Obersten var paa Hølands Prestegaard med den Styrke, han havde hos sig, og da ikkun stod et Kanonskud fra Kapitain Heinens Kvarter og fra ham ikke mere var afskaaret; især har Obersten overilet sig derudi, at han marscherede imod Fienden over den imellem Hølands Prestegaard og Riser liggende Bro, da han i det Sted kunde være bleven staaende paa den Side Broen ad Prestegaarden til, hvor Fienden formedelst den trange Overgang over Broen ikke kunde komme til ham med sit Kavalleri, og der oppebiet de forommeldte Kompagnier, hvormed han Fienden nok havde været voxen, helst da Infanteriet i Henseende til Situationen og den dengang værende haarde Sne meget fordelagtig kunde være bleven brugt imod Fienden, som da var afskaaret fra sit Land og ikke kunde vente sig nogen Hjelp, førend han igjen havde aabnet sig Veien derhen.

II. Oberstlieutenant Brüggemann blev for sin utidige Tryghed, Efterladenhed m. m. dømt til at miste sit Embede og betale 200 Rdl. i Sagsomkostninger.

III. Major Emhausen blev dømt til 6 Ugers Arrest og 50 Rdl. i Sagsomkostninger, fordi han ei nøie havde efterkommet Kruses Ordre og besat Passerne.

IV. Kapitain von Heinen dømtes til 6 Ugers Arrest

og 150 Rdl. i Sagsomkostninger, fordi han ei tilbørlig havde indrettet sin Standartvagt m. m.

V. Capitain Hansteen frikjendtes, men Lieutenant Dillerud, som af Fienden havde ladet sig true til at aabenbare, hvor Kompagniets Fane laa skjult, dømtes for denne Skrøbelighed til at „skildre udi 2 Maaneder [1]".

Kruses haarde og nærgaaende Udtryk i hans Indlæg mod Brüggemann erklæredes døde og magtesløse at være. Ved kongelig Resolution af 6 November 1717 stadfæstedes Dommen med den Formildelse, at Kruse blev befriet baade for Mulkt og Sagsomkostninger og altsaa frikjendt, og Brüggemann fik Afsked af Kongens Tjeneste.

Med Hensyn til Kruses Færd ved denne Leilighed er Samtid og Eftertid enig i at rose hans Mod og Aandsnærværelse under Kampen, men ogsaa i at dadle ham for at han angreb Fienden, inden han havde faaet samlet flere Folk. Hans Samtidige, Hans Nobel, Medlem af Slotsloven, yttrer i sin private Melding til Kong Frederik: „Kruse brød med utrolig Tapperhed ind paa Fienden, hug hans Fortropper tilbage, vexlede Skud med Prindsen af Hessen, saarede ham og drev ham paa Flugt; men som Kongen af Sverige kom derpaa selv med Eskadron paa Eskadron og Kruse blev skudt, maatte Vores flye og Kruse blev fangen. Nu er her dette at sige, at hvorvel at Kruse for sin egen Person gjorde alt det, en brav Mand burde at gjøre, ja fast mere end man kunde ventet af ham, saa begik han dog en stor Feil; thi dersom han havde biet 3—4 Timers Tid og samlet alt sit Folk til sig, som var med Ryttere og Fodfolk 1200 Mand, da havde han uimodsigelig faaet Kongen af Sverige med hver Mand levende eller død, saasom Kongen da ikkun havde 800 udmattede Ryttere hos sig, jeg siger

[1]) D. e. tjene som simpel Soldat og staa Skildvagt.

udmattede; thi Fiendens Heste og Folk vare da af den store og besværlige Marsch, som de havde gjort, saa trætte og medtagne, at de ikke kunde komme af Stedet, saasom Hestenes Fødder vare opskaarne af den dybe Sne, de havde gaaet igjennem, og Folkene forfrosne og udhungrede; ja deres Tilstand var saaledes, at Kongen, som med sit Folk stod udi Prestegaarden, turde ikke angribe Kruses eneste Eskadron som kun stod et lidet Stykke derfra ved Broen, førend Kruse først angreb dem. Saaledes faldt da en stor Seiervinding af Kruses Hænder tilligemed en udødelig Ære og det alene, fordi han var (om jeg turde sige det) formeget hastig og hidsig; men hvad skal man sige? Den bedste Mand kan i saa Maader ofte blive overilet. Kruse er dog virkelig en god Mand, der hverken fattes Tapperhed eller Erfarenhed".

Fjerde Kapitel.

Carl XII besætter Christiania, beleirer Akershus fra 21 Marts til 28 April. Lützow tager fast Stilling ved Gjellebek. Smaa Sammenstød i Asker.

Kong Carls uventede Indfald i Holand og de Norskes Nederlag og Flugt satte Alle i den største Forskrækkelse. Vel havde man Kundskab om, at Carl havde samlet Tropper paa Grændsen, men de Fleste troede, at selv en Carl XII vilde betænke sig paa at gjøre et Indfald paa den Kant, hvor ingen Veie fandtes, og paa en Aarstid, da megen Sne faldt. Stiftamtmand W. Tonsberg, Medlem af Slotsloven, ansaa Frygten for et Anfald saa utidig, at han ei blot skarpt dadlede „den utidige Depense"[1])

[1]) de utidige Udgifter.

som den gamle General Hausmann havde foraarsaget ved at beordre nogle oplandske Kompagnier at rykke ned mod Grændsen, „saasom han uden al Grund frygtede for et fiendtligt Indbrud"; men endog selv reiste til Gudbrandsdalen paa Thingene. Ja han var saa vis i sin Sag, at da han kort efter af Slotsloven blev anmodet om strax at komme tilbage og holde sit store Amts Almue beredt, svarede han Vicestatholder Kragh, at det kun var „histoires faites à plaisir[1])" „saasom vi ikke have os for nogen Fiende at befrygte". Denne Anskuelse synes at have været den almindelige, selv, som vi have seet, hos Kruse, Brüggemann og Flere. Som et Skrækkens Budskab kom derfor Efterretningen om, at Brüggemann var overrasket, Kruse slagen og fangen, det hølandske Korps adsplittet og Carl selv kun 5 Mil fra Hovedstaden.

„Da dette Nederlag", skrev Nobel til Kongen „blev os i Slotsloven meldt, blev baade hos Store og Smaa saadan Forfærdelse, at dersom Gud ikke havde forblindet Fienden, saaledes som han gjorde, nemlig at han den Dag og Nat, som var den 9de og Natten til den 10de, ikke havde opholdt sig paa Høland, som ikkun er 5 Mil fra Christiania, men alene flyttet sig 2 Mil længere ned i Bygden, da havde Norge staaet paa Spil. Men vor Herre, som vilde frelse Landet, lod Natten derefter og den ganske Uge siden igjennem falde saadan Mængde Sne tillige med Storm og Fog, at han nolens volens[2]) maatte blive under Fjeldet".

Ved dette Ophold fik Slotsloven nogen Tid til at samle sig efter sin Skræk. Gamle General Hausmann, der var i Christiania, tilbød sin Hjelp, Varderne bleve antændte, Allarm blev skudt fra Akershus Fæstning, Trommen

[1]) Skrøner.
[2]) Enten han vilde eller ikke.

blev rørt, Garnisonen blev trukken ind i Fæstningen og Bønderne over det hele Land bleve opbudne under Livs Straf[1]). General Lützow, som stod ved Fredrikstad, og Brigadeer Ove Wind, der kommanderede ved Vinger, bleve strax beordrede at ile til Christiania og der forene sig med Oberst Johan Henrik Garmann, Chef for det vesterlenske Infanteriregiment, og Generalmajor Jens Maltesen Sehested, der med de faa Krigsfolk, som fandtes, strax havde besat Passet ved Gjelleraasen. „Men her" beretter Nobel, „var nu Gud med sin Haand atter tilstede; thi dersom Mørner, som laa mellem Lützow og os, og Kongen af Sverige, som laa mellem Wind og os, havde afskaaret dem, saaledes som de begge lettelig kunde have gjort, da havde Norge atter staaet paa Spil, men begge disse gode Mænd, nemlig Lützow og Wind, viste ved deres Marsch en berømmelig Klogskab. Den første kom 8 Timer førend Mørner, og saaledes kom han igjennem, og den anden tog en Tour mod Befaling og gik fjeldveis uden Trommeslag forbi Kongen af Sverige, og saaledes kom han med hver Mands Forundring igjennem."

Efterat Lützow den 13 Marts[2]) i Christianias Omegn havde forenet sig med Sehested, Garmann, J. O. Brockenhusen og Flere og nogle Dage senere med Brigadeer Wind, bestod den norske Hær af 1200 Dragoner og 5600 Mand Fodfolk foruden en stor Hob Bønder, der vare opbudte, men savnede Vaaben, Proviant, Øvelse og Anførere. Med disse Folk kom Slotsloven selv i Forlegenhed, da man ei ret vidste, hvortil man skulde bruge dem. Følgen var, at de stakkels Folk lede meget af Hunger og Kulde i den strenge Vinter. Nogle bade om

[1]) Grüner Rel. 91.

[2]) Samme Dag sendtes Major Richelieu med Brev til Kong Fredrik IV med Underretning om Fiendens Indfald. Grüner 92.

Orlov til at gaa hjem, men dette blev afslaaet. Andre gik op og ned paa Christiania Gader og raabte, at de vilde have Nogen, som kunde føre dem mod Fienden, men der fandtes Ingen[1]). Endelig sendte man en hel Del af dem hen forat hjelpe til at anlægge og forsvare de Forhugninger paa Bagaasen, Bjøraasen og Gjelleraasen, der skulde hindre Carls Marsch mod Hovedstaden.

Medens de Norske besatte de nævnte Passer, som førte til Christiania, og forenede sine Stridskræfter i denne By, var Carl ei ledig. Kruses dristige og tappert udførte Angreb synes at have overtydet ham om, at Norges Erobring ei vilde blive saa let en Sag, som han efter Omstændighederne havde havt Grund til at haabe, og lært ham, at Forsigtighed ei var overflødig. Da baade Folk og Heste vare høist udmattede ved den besværlige Marsch og paafølgende heftige Kamp, og der desuden indtraf et stort Snefald, nødtes Carl til at lade sin Hær udhvile 2 Dage paa Holands Prestegaard og omliggende Gaarde, medens han dog sendte Generaladjutant Gustav Frederik Rosen forud med 50 Ryttere for at bane Hæren Vei og undersøge de Norskes Styrke saavel ved Bagaasen, der ligger strax vestenfor Ellingsrud ¾ Mils Vei fra Christiania, hvor endnu findes Levninger af Forskandsninger, som ved Gjelleraasen, ½ Mil fra Stalsberg og noget over 1 Mil fra Christiania, hvor der var gjort betydelige Forhugninger. Den 13 Marts om Aftenen

[1]) Thelebønderne tog fat baade paa deres Amtmand og Foged (Melchior Høyer), fordi de vægrede sig for personlig at føre dem an, saarede den første i Skulderen og havde nær hugget istykker den sidste, hvis Nobel ei havde reddet ham og givet dem sin Stedsøn Testman til Anfører for et Kompagni Skiløbere. Major Rosenkrands tog Kommandoen over en anden Flok, og Fogden maatte med bange Hjerte følge Resten. (Nobel 142 jvf. Deichmann i Saga II 225).

kom Carl selv til Svindal i Fedt og gik med sin Hær over Indsøen Dieren ved den nordre Ende ved Aarnes. Underveis fik han Efterretning om, at General Mørner uden synderlig Hindring den 13 var trængt frem til Hafslund, uden dog at kunne medføre Kanoner, da Veiene vare meget slette [1]). Mørner fik Befaling at fortsætte sin Marsch over Moss for i Christiania at forene sig med Carl, som haabede at kunne bryde igjennem de norske Forhugninger og saaledes ad den korteste Vei naae Norges Hovedstad. Efter at have forenet sig med sin Fortrop under Rosen bød han Oberst Christer Schlippenbach at storme Forhugningen ved Bagaasen; men Forsøget mislykkedes baade her og ved Gjelleraasen, især formedelst den dybe Sne, som nylig var falden. Da Carl selv ved nærmere Undersøgelse fandt, at Forhugningerne vare stærke, og at de Norske bag dem havde samlet en stor Styrke, erklærede han, „at de Norske vare saa tykt samlede som Maur," og opgav derfor sin første Plan at trænge frem ad denne Vei [2]).

Han vendte nu pludselig om, og idet han lod antænde store Kuldilde for Folket, trak han sig samme Nat i Stilhed tilbage til Stalsberg og marscherede den 16 Marts udover Dieren. Sneen var saa dyb, at Regimenterne maatte marschere Mand for Mand, hvorved Kongen selv oftere skal have gaaet forrest og trokket Vei. Efter at have udstaaet store Besværligheder kom Carls Afdeling endelig i Forbindelse med Mørners og forenede sig med denne 19 Marts ved Holen i Vestby [3]).

[1]) Fra Hafslund bekjendtgjorde han 15 Marts, at hver hel Gaard skal i Kontribution betale 20 Rdl. i Penge, 1 Ore, 40 Læs Hø og 40 Kander Havre inden 14 Dage (Dokument i Rigsarkivet).

[2]) Samme Nat, Carl ankom, naaede Brigadeer Wind og Oberst Brockenhusen med 2000 Mand fra Vinger Forskandsningerne, saa at disse nu bleve forsvarede af 1200 Ryttere, 5000 Mand Fodfolk og 4000 Bønder (Grüner 92).

[3]) Medens Mørner laa paa Moss, kom de svenske Oberster Løwen

Efter at have efterladt Oberstlieutenant Weinholtz paa Moss med nogle 100 Mand for at dække de Levnetsmidler og andre Fornødenheder, som de Svenske havde samlet og oplagt paa Jernværket, og for at vedligeholde Forbindelsen med Generallieutenant Ascheberg, der fra Bahus havde trængt ind og slaaet Leir ved Skjeberg Kirke mellem Fredrikshald og Fredrikstad, rykkede Carl med sin samlede Styrke, som bestod af 7500 Mand, men efter Rygtet ansloges til 18000 Mand, mod Christiania.

De Svenske fulgte nu den alfare Vei gjennem Vestby og Aas, men da de erfarede, at Veien længer mod Nord var besværliggjort ved store nedhugne Træer, forlode de Landeveien og gik ud paa Isen over Bundefjorden. Klokken 10 om Formiddagen den 21 Marts fik man fra Akershus Die paa Fienden, som gjennem Ormøsund kom fremrykkende for langs Ekeberg at naae Oslo. Da man imidlertid fra Akershus begyndte at beskyde de fremrykkende Svenske, saa art de viste sig ved Blekøen, standsede de for at oppebie Rytteriet, som bestod af 3000 Mand. Den samlede Hær drog derpaa bag Hovedøen over til Ladegaardsøen. Da de marscherede Mand efter Mand i raskt Løb, kunde Fæstningens Kanoner i den lange Afstand kun tilføie dem liden Skade. De indkvarterede sig samme Dag paa Byens Løkker og besatte Akers Kirke.

Hvad var der imidlertid blevet af den norske Hær, som skulde forsvare Hovedstaden?

Dagen efter at Carl var draget ud over Dieren,

og Løwenstjerna ind i et Hus, hvor de talede Fransk sammen, som de mente Ingen der forstod. De beklagede Kongens Beslutning at rykke ind i Norge og vare ængstelige for ham, da han ei havde mere end 2600 Mand hos sig (Grüner). Omtrent samtidig skrev Generalmajor Hamilton til Arveprindsen (19 Marts), at han frygter, „att man under jagten efter skuggan torde förlora köttstycket“ (Fryxell XXIX 12).

nemlig 17 Marts, trak Lützow sine Folk tilbage fra Forhugningerne paa Bagaasen og Bjøraasen og rykkede med sin Hær ind i Christiania, idet han lod en Del tilbage ved Gjelleraasens Forhugninger for at hindre eller besværliggjøre Fienden Adgangen til Oplandene, naar han naaede Christiania. Vicestatholder Kragh yttrede nu den Formening, at man burde levere et Slag, og havde i den Anledning faaet en Del af det fornemste Borgerskab til at sværge, at de ei vilde vige fra Christiania, forend et Slag var leveret, hvorhos man erklærede sig villig til at forsyne Hæren baade med Proviant og Penge. Lützow lod ogsaa sin Hær opstille paa Isen i Slagorden, men da baade Generalen og Nobel som Medlem af Slotsloven erklærede, at et Slag var at sætte Norges Rige paa Spil, blev det i et Krigsraad bestemt, at Hæren skulde forlade Christiania og trække sig tilbage til Drammen, hvilket Lützow samme Dag iværksatte, efter at han havde forsynet Akershus Fæstning med Proviant og en Besætning paa 2000 Mand. For at dække Drammen, Kongsberg og de frugtbare Grevskaber tog Lützow 19 Marts en fast Stilling ved Gjellebek i Lier, 1 Mil fra Drammen og 3 Mil fra Christiania[1]). Generalmajor Jens M. Sehested stilledes ½ Mil fra Gjellebek ved Gjellum med Kruses Dragoner for at formene Fienden Veien til Drammen gjennem Røken Prestegjeld.

[1]) Ved Gjellebek havde Kapitain Hoffmann, som efter Ordre havde samlet Bønderne fra Lier og Eker og Bjelkehuggerne fra Drammen, begyndt at anlægge Forskandsninger. Ved Lützows Ankomst blev der anlagt Batterier for Feltkanonerne, og udenfor Forskandsningerne bleve her og der satte spanske Ryttere. Forskandsningerne blev ogsaa besatte med en Del 3—4pundige Jernkanoner, der bleve tagne af Skibene i Drammen. De skal have været anlagte strax søndenfor de gamle Huse paa Gjellebek paa den gamle Vei til Drammen paa et Sted, som endnu kaldes „Posteringen".

Omtrent samtidig med Hæren og kort før Carls Indrykken i Christiania forlod Vicestatholder Kragh og de øvrige Medlemmer af Slotsloven i Forening med næsten al Øvrighed og de fornemste Borgere Byen[1]). Biskop Deichmann, Kraghs Fortrolige, der fulgte Slotsloven først til Drammen og siden til Skien, havde lidt tidligere forladt Christiania[2]), efter at han først havde bragt sin kostbare Bogsamling i Sikkerhed paa Akershus, hvorhen de øvrige Storfolk ogsaa bragte deres kostbareste Bohave, der saaledes optog Rummet, at man knapt fik Plads til Provianten, hvorpaa Fæstningen ingen Overflod havde, skjønt der i Byen fandtes store Forraad, som kom Fienden tilgode, da man ei havde vovet at følge Nobels Raad, at ødelægge al Proviant og Hestefoder, som Armeen ei kunde medføre. Stiftamtmand Tonsberg erklærede nemlig, „at saadanne Forslag ikkun tjente til at vække Oprør i Landet[3])". Dog blev det offentlige Magasinhus i Oslo,

[1]) Nobel siger i sin Beretning til Kongen: „Vor Præcipitance (Besippelse) var saa stor, at hvad Ordre der blev udgivet den ene Dag, bleve igjen contramanderede (tilbagekaldte) den anden. Her blev ingen Overlæg gjort, Ingens Betænkende maatte høres, her blev ingen Protokol ført eller Nogens Raad hørt. Alting blev forrettet med Banden, Skjenden og Raab." Den 21 Marts sendte Slotsloven fra Bragernes Kongen Beretning om, at de Svenske havde nærmet sig Christiania paa Bundefjorden, klagede sin og Landets Nød og Fare og bad om hastig Hjelp (Rigsarkivet).

[2]) Denne Afreise blev dadlet skarpt af hans mange Fiender og Misundere, men han forsvarede sin Fremgangsmaade meget godt i et Brev til Statssekretær Vibe af 18 April 1716. Her yttrer han blandt Andet: „Saalangt jeg har været i Verden, har jeg aldrig kjendt noget Land, hvor der mere skrives og mindre gjøres og udrettes end her; thi de ere i Tusindtal, som kritisere og ilde mundtlig og skriftlig ombømme Andres Forretninger; men de ere med Lygter fast at lede efter, som selv gjør det dennem tilkomer." N. Saml. I 385.

[3]) Nobel 145.

som indeholdt et Forraad af Byg og Havre, stukket i Brand den 21, og Gulvene i de Søboder, hvori Kongens Korn laa, bleve sønderhugne, saa Kornet løb ud i Søen[1]). Den gamle General Hausmann lod ogsaa en stor Spaniefarer „Den hvide Falk," som laa paa Havnen og tilhørte ham, opbrænde, at den ei skulde falde i de Svenskes Hænder.

Den svenske Hær fandt saaledes nogle 1000 Læs Hø for sig i og om Christiania; den fandt Kvæg i Overflod hos Bonden og nogle 1000 Tønder Hvede, Rug, Byg og Malt paa Kjøbmændenes Pakhuse, ja de fandt endog paa Vicestatholderens Gaard paa Ladegaardsøen foruden Havre og andet Korn 400 Læs Hø og paa Byens Løkker Overflod af Hø og Levnetsmidler.

Den 22 Marts besatte de Svenske Christiania uden Modstand og begyndte at beleire Akershus, eller rettere sagt leire sig for Fæstningen, da de manglede Kanoner for med Eftertryk at beskyde den og fandt det betænkeligt at forsøge en Storm. Carl udstedte fra Christiania en Kundgjørelse, hvori han lover, at Enhver, som forholder sig rolig i sit Hjem og vender did tilbage, skal faa Ret og Beskyttelse, som vare de hans egne Undersaatter[2]).

Vi have seet, at Slotslovens Medlemmer tilligemed en hel Del af Christiania Borgere og formuende Folk af Skræk for de Svenske havde forladt Hus og Hjem. En hæderlig Undtagelse gjorde Skipper Hans Hansen Heitmann. Han begav sig op paa Fæstningen og tilbød Kommandanten sin Tjeneste som Artillerist, da han som gammel Sømand var vant til at haandtere Kanoner. Under hele Beleiringen betjente han nu Batteriet ved Mynten, hvorfra Store-Voldgade (nu Kirkegaden) bestrøges,

[1]) Grüner 94.
[2]) Rigsarkivet.

med ligesaa megen Aarvaagenhed som Dygtighed Nat og Dag. Med Livsfare fik han og slukket et i Nærheden af Fæstningen liggende Hus, som var kommet i Brand, skjønt kun 2 Mænd vare villige til at hjelpe ham. Det foraarsagede ei liden Forskrækkelse, da Vinden drev Røgen ind paa Fæstningen, og man frygtede for at Fienden skulde benytte Anledningen til at forsøge en Storm.

Da de Svenske den 22 Marts vare indkomne i Byen, lod Kommandanten paa Akershus Jørgen Christopher von Klenow baade da og de paafølgende Dage skyde stærkt paa dem og Byen, saa at der endog kom Ild i Slotsprest Anders Borchs Hus, hvilken Ild de Svenske dog i deres Konges Overvær fik slukket. Den 26 og 27 Marts begyndte de Svenske at bryde sig Gange tvert igjennem Husene for at undgaae Fæstningens Kugler, der feiede Gaderne. Den 28 toge de paa at opbryde Kjelderne og bemægtige sig en Del Penge, arbeidet Sølv, Kramgods og Fodemidler [1]). Kanonaden vedblev, og om Natten kastedes der Bomber fra Fæstningen, hvorved mange Svenske og nogle Norske bleve dræbte eller saarede. Paa Gaderne saa man jevnligen døde Mennesker og Heste. Paa Fæstningen holdt man aarvaagent Øie, især naar Folk med gule eller blaa Dragter viste sig. De Norske, hvoraf Nogle vare vendte tilbage i Anledning af Kongens Opfordring, skal have viftet med hvide Tørklæder, naar de skulde over eller ud paa Gaden, for at kunne kjendes fra

[1]) O. Simonsen fra Strømsø beretter i en Skrivelse af 31 Marts 1716 til en Fætter i Holmestrand, at det i Christiania staaer slet til, at de Svenske have gjennembrudt Husene, at der hver Dag skydes fra Fæstningen, at den 29 en Bombe i Christens Have dræbte 12 Heste og 16 Mand, at der fordres 7000 Rdl. om Ugen og det i 8 Uger. De Svenske have nu kun 7000 Mand, 3500 Mand Kavalleri, Resten Infanteri, ynkelige Folk af Infanteriet, der ere ligesaa bange for os, som vi for dem (Rigsarkivet).

Fæstningen og spares. Heraf benyttede sig imidlertid ogsaa de Svenske, idet de paa Gaderne holdt sig nær ved de Norske og saaledes ogsaa undgik Faren. En Del Norske, især Tjenestefolk, bleve dog skudte paa Gaderne. Den 9 April fik en svensk Generalfiskal begge Benene afskudte og den 17 mistede den svenske Oberst Mentzner det ene Ben i Vaterlandsgaden. De Svenske, som bleve skudte, bleve begravne paa Akers Kirkegaard.

Da Kommandanten holdt sig rolig inden Fæstningens sikkre Mure, og de Svenske savnede de til en ordentlig Beleiring fornødne Kanoner, er denne Beleiring fattig paa mærkelige Begivenheder. Den eneste Krigsbedrift, som omtales, var et Udfald i April, hvorved den norske Kapitain Johan Christopher von Kos blev skudt. Hans Søn Lieutenant Christian von Kos, der deltog i Udfaldet, indlagde sig Berømmelse ved det Mod og den Udholdenhed, han lagde for Dagen ved at redde sin Faders Lig og selv bære det tilbage til Fæstningen [1]).

De Svenske gjorde dog, hvad de kunde, for at komme i Besiddelse af Fæstningen. Paa Byens Kirkegaard [2]), der laa ved den nu saakaldte Prindsestald, anlagde de et lidet Batteri paa nogle Feltkanoner, hvormed de beskjøde Fæstningen. Samtidig afskar de Vandrenderne, som ledede Vand op paa Fæstningen, for derved at bringe Besætningen i Knibe, men Fæstningen var forsynet med dybe Vanddamme, der især om Vaaren ei skortede. Dertil kom, at nogen Tid, efter at Vandrenderne vare afskaarne, banede Vandet sig selv en ny Vei og sprang op som en

[1]) Denne Bedrift blev besungen i Digtet: „Kjærlighed og Mandhaftighed udi en Norsk Ligbegjængelse 1716," der findes i Samling af smukke danske Vers S. 139.

[2]) Lange om Hellig Trefoldigheds Kirke og Kirkegaard. Illustreret Nyhedsblad VI 30. Kart over Christiania og Akershus fra 1650 sammesteds VII 30, og af 1680 og 85. S. 35.

Vandstraale saa tyk som en Mands Arm paa Hovedtangen paa Fæstningen. Derved forsynedes nu Besætningen rigelig med Vand under hele Beleiringen. Først nogle Dage, førend Fienden ophævede Beleiringen, sagtnede Vandet og standsede tilsidst ganske [1]).

Mod Slutningen af Marts kom Generalmajor Grev Magnus Julius de la Gardie over Grændsen ved Vinger og videre til Christiania, medførende Dalregimentet og 30 Mand af Adelsfanen [2]).

Under Opholdet i Christiania boede baade Kongen og General Mörner i Tydskeren Garver Polykarpus Reimanns Gaard, der efter Sagnet skal være Vognmand Grues Gaard i Store Vognmandsgaden [3]). Her

[1]) Grüner 95. 100 Dragoner, ledsagede af Polykarp Reimann, havde været oppe ved Stampemøllen og der afskaaret Vandrenderne. Samme Uge fik han 7 Dukater.

[2]) Nordberg II 565.

[3]) Af det Forhør, som efter Carls Afmarsch blev optaget over ham, Generalgevaldiger Fredrik Storhammer og forhenværende Underfoged Hans Møller, der fængsledes og tiltaltes som Folk, der havde gaaet Fienden tilhaande, oplyses, at den Dag de Svenske besatte Byen holdt en Mand i en Slæde udenfor Garverens Hus og spurgte, om det ei var her, Garver Polykarp boede. Paa Svaret „Jo her er jeg", erklærede Manden, som var General Mörner, at han strax skulde oplade sin Dør, da han der vilde have sit Kvarter, og spurgte, om han ei havde seet Kongen. Da Garveren svarede Nei, kjørte Mörner længere ned i Gaden, men kom snart tilbage med en Hob Ryttere, som blev sat rundt om i Gaden. Mörner steg da af Slæden og gik ind i Huset, ledsaget af Flere, blandt hvilke Kong Carl selv, der befalede, at et Kammer ovenpaa skulde ryddiggjøres, saa der kun blev en Stol og Bordet tilbage. Derpaa bød han, at noget Halm skulde opbæres, hvilket skede. Siden befalede Mörner Polykarp, som stod i Tøfler og Underklæder, trods al Indsigelse, at stige paa en Hest forat vise Svenskerne den store Voldport, og siden maatte han ofte gaa de Svenskes Erinder i Byen. Gjennem ham fik Mörner ogsaa fat paa den gamle af-

holdtes Hovedkvarter. Paa den endnu saakaldte Svenskeslette ved Jomfrubraaten paa Egeberg skal de Svenske have havt en Leir. Fra Stubljan til Landeveien seer man endnu Spor af en Transportvei, som de Svenske skal have anlagt [1]).

kedigede og fattige Overgevaldiger Storhammer, som Kongen udspurgte om, hvorledes Slottet var forsynet, om Veiene til Drammen osv. Da Storhammer under Samtalen havde sin Snusdaase i Haanden og tog sig en Snus, tog Kongen Daasen fra ham med de Ord: „Gubbe, har Du ingen bedre Daase end den?“ Da denne svarede Nei, gav Kongen ham Daasen tilbage og bød ham ikke at gaa uden sine Grændser, men komme til ham, naar han sendte ham Bud. Da han igjen aabnede Daasen, fandt han 2 Dukater i samme. Hans Møller, „der var kommen fra Underfogedembedet“, berettede, at han med Familie, da Svensken kom, var flygtet ud til Lambretsæter, hvor han en Nat blev taget af sin Seng af svenske Ryttere, som ledsagedes af Polykarp, og ført til Mörner, der endnu laa. Han spurgte, hvorfor Byfogden var bortreist, og bød ham under Trusler at forføie sig til sit Hus, der var tæt ved Hovedkvarteret, og indfinde sig næste Morgen. Han maatte nu udføre Mörners Befalinger, tilsige Borgerne at møde i Hovedkvarteret, hvor der handledes om Kontributionen, sætte Tart paa alle Slags Varer osv. Han beklagede sig over, at han Morgenen efter at de Svenske havde forladt Byen blev fængslet, ført paa Akershus, sluttet i Jern og havde tilbragt 5 Uger blandt Misdædere. (Haandskrift i Universitetsbibliotheket).

[1]) Efter Sagnet skal de Svenske fra Svenskesletten have beskudt Fæstningen med sin berømte Kanon „Langemari“ eller som den ogsaa kaldtes „Skjegga“, hvorom de sagde:

„Naar Skjægga begynder at knægga,
saa ramler baade Mur og Vægga.“

Dens Kugler gjorde Fæstningen saa megen Skade, at Kommandanten tilbød en dristig Livsslave Friheden, hvis han vilde svømme over Fjorden og fornagle Kanonen. Han udførte lykkelig Bovestykket og fik Friheden. I Michael Lunds Bog om Verden kaldes Kanonen Kætt-Skægga, hvorom Svensken sagde: „När Skægga kommer at brega, da refnar mur og vega,“ og der berettes, at en Konstabel listede sig over, anstillede sig som gal og

Imidlertid gik Isen op, og medens de Svenske 24 April helligholdt en Bededag, kom en Jagt lige til Fæstningen, uagtet de Svenske i Smaabaade fra Pipervikken søgte at bemægtige sig samme. Et Par Dage senere lagde en dansk Fregat ind paa Havnen og kanonerede hele Dagen paa Fienden især i Vaterland, understøttet af en anden Fregat „Høienhald", der lagde sig saa, at den beskjød Byens Tvergader. De Svenske opkastede nu et lidet Batteri paa Toldboden, der tvang Høienhald til at fortrække efter Tabet af 2 Døde og 3 Saarede.

Medens de Svenske havde gode Kvarterer og levede i Overflod i Christiania, led den norske Hær paa Gjellebek den største Nød. Nobel, der som Medlem af Slotsloven maatte tage sig af Armeens Forsyning, maa selv tilstaa, „at Hæren laa Nat og Dag under aaben Himmel i Sne og Frost og ofte maatte lide Hungersnød" [1]). „I at forskaffe det Fornødne, tilføier han, gjorde Bragernes og Strømsø Borgere og Indbyggere os da saadan Hjelp, at dersom de ikke havde været, da var Armeen omkommet af Hunger; thi deres Tjeneste og Velvillighed var da saa stor, at Mange tog Maden fra sig selv og gav den hen til Armeen, ja ingen Undersaatter kunde med bedre Hjerte gjøre det, de burde for deres Konge og Fædreneland, end det disse gjorde. Men

hvidnede med Kridt Skæggas Munding, saa det lykkedes fra Fæstningen at ramme Mundingen, saa den ødelagdes. (Norske Sagn af A. Faye).

1) „Ei blot den gemene Mand, men endog Officierer bekjendte, at de i nogle Dage ei havde smagt Brød i deres Mund. Da ingen Kasse, intet Magasin, intet Kommissariat var at faa, paatoge Borgerne og Indvaanerne paa Bragernes sig godvillig og med deres egen Omsorg af Bragernes By og det lidet Distrikt af Grevskaberne at forsyne Armeen med al Fornødenhed og derudi udviste baade Iver og Troskab mod Kongen og Fædrenelandet." Biskop Deichmanns Forsvarsskrift for de Norske. Saga II 223.

som vores Økonomi udi Slotsloven ikke var noksom tilstrækkelig for Armeen, saasom maaske faa af os ere gode Økonomer, saa indkom her daglig Klagemaal, at Folket fattedes deres nødtørftige Underholdning. Her gav da Gud til al Lykke, at Hr. Vicestatholderen faldt paa den Tanke, at overdrage Økonomien til at forsyne Armeen til 4 fornuftige Borgere paa Bragernes; thi havde disse gode Mænd ikke faaet Økonomien til sig, da havde Armeen creveret[1]) af Hunger, og saa havde det været ude med os." Disse 4 gode Borgere, der frelste Fødelandet, fortjene, at deres Navne mindes. De hed Otto von Cappelen, Søren Hansen Lemmich, Gabriel von Cappelen og Peder H. Buch[2]). Mellem den norske Hær paa Gjellebek og de Svenske i Christiania fandt ikke sjelden smaa Sammenstød Sted. Den 23 Marts blev Oberst Didrik Johan Löwenstjerna med 600 Ryttere udsendt til Gjellebek for at undersøge de Norskes Stilling. „Ved Middagstid," beretter et Dievidne, „kom der ansættende fra Christiania 400 Dragoner under en forfærdelig Skrigen. Vore, som ikke havde ventet Fienden did saa hastig, havde kun udsendt en Kornet med 30 Dragoner. Da disse nu saa Fienderne komme saa mandstærke og hørte dem skrige endnu stærkere, bleve de forbausede; Kapitain Koplow og Lieutenant Collin, som der havde Vagt, kom dem da strax

[1]) omkommet.

[2]) Otto og Gabriel von Cappelen vare udentvivl Sønner af den fra Tydskland her til Landet indkomne Johan von Cappelen, der 1666 blev Forvalter ved det marseliske Gods og senere var Foged i Lier († 27 Juli 1688). N. Saml. I 149.

At en Del af Slotsloven den 21 Marts 1716 opholdt sig paa Bragernes, sees af et Brev af denne Dato fra Kragh til Kongen, hvori han yttrer: „Bøndernes berømte Mod kjender jeg ikke, men vel deres Rodomontader (Skryderier)." Fryxell XXIX 9.

til Hjelp med 60 Mand, men da Veien var ganske smal og Sneen udenfor meget dyb, saa at ikkun 2 Mand mod hinanden kunde fegte, kom de udenfor Veien i den dybe Sne i saadan Forvirring, at Mange faldt af Hestene og bleve nedtraadte, baade af deres egne og af Fiendens Heste. En af vore Dragoner var midt iblandt Fienden, og Lieutenanten hug sig igjennem for at redde Karlen. Som da vores Officierer saa, at Folket kom i Forvirring, som før sagt, og tillige Fienden var for stærk paa Mandskab, søgte Vore til Forskandsningen igjen. Oberst Detken blev færdig med nogle Kompagnier Dragoner, og da han satte efter Fienden, maatte de vige. Vore Skiløbere havde Lyst til at forsøge, hvad de kunde gjøre, og da de efter Anmodning ikke fik Lov, sneg dog et Snes Mand sig ud og løb langs Veiene i Skoven og gjorde Fienden temmelig Skade, og naar de skjød en Svenske ned, tog de Andre den Døde med paa Hesten. I denne Kamp mistede vi flere end Fienden, men hvor mange veed jeg ei."

Derefter toge de Svenske en fast Stilling ved Ravnsborg, en Mils Vei fra Gjellebek, hvor de sloge Leir og bleve forstærkede til noget over 500 Mand Dragoner. Til at understøtte dette Korps, eller for nøiere at undersøge de Norskes Stilling udsendtes Generaladjutant Thure Bjelke med nogle 100 Dragoner. Efter at have naaet sin Hensigt og fordrevet en norsk Feltvagt, som stod mellem Gjellebek og Ravnsborg, vendte han tilbage til Christiania.

De Svenske bleve i 5 Uger staaende ved Ravnsborg. Mellem dem og de Norske paa Gjellebek forefaldt der ofte Sammenstød af smaa udsendte Partier, især naar de Svenske droge omkring paa Gaardene for at inddrive Fødemidler til Folk og Heste. Asker og Bærum Sogne lede meget derved. Stundom skjød Bønderne paa disse

uvelkomne Gjester, men da afbrændte de Svenske almindelig den nærmeste Gaard. Dette forøgede imidlertid kun Forbittrelsen, og de Svenske led adskillig Skade af dem, men især af Skiløberne [1]). Engang red Kongen selv ud og det et temmelig langt Stykke fra Christiania, kun ledsaget af nogle Officierer. Strax samlede sig en Del Bønder, som bag Buskene gave sig til at skyde og derpaa løb ind i Skoven. Kongen lod nogle af sit Følge sætte efter dem, og de medførte nogle af dem som Fanger til ham. Efter at han havde gjort dem nogle Spørgsmaal, lod han dem give hver sin Dukat og formanede dem med naadige og venlige Ord til aldrig at tage sig saadant for, som ikke hørte til deres Syssel; thi havde de nu gjort nogen Ulykke, skulde de allesammen være blevne hængte. Dermed fik de gaa sin Vei [2]).

Femte Kapitel.

Træfningen paa Moss 26 Marts.

Da Carl den 18 Marts forlod Moss for at angribe Christiania, havde han, som før fortalt, efterladt Oberstlieutenant Weinholtz med nogle 100 Mand for at dække en hel Mængde Fødemidler og andre Krigsfornødenheder,

[1]) Peder Abildgaard, Kapellan hos Sognepresten i Asker, Søren Michelsson, overtog det farlige Hverv jevnlig at underrette Lützow om Fiendens Mængde, Stilling og Foretagender. Nogle Gange vovede han sig med Livs Fare gjennem Skove og øde Steder for mundtlig at meddele Generalen de fornødne Efterretninger. (Gjessings Jubellærere III 265, hvor hans Levnet findes).

[2]) Nordberg II 565.

som de Svenske havde samlet paa Moss Jernværk, hvor de anlagde de dertil fornødne Forraadshuse. Der skal de ogsaa have efterladt en Krigskasse paa 50000 Rdl.

Oberst Arent Kragh, Chef for det smaalenske nationale Infanteri-Regiment, fik af Kommandanten i Fredrikstad, Generalmajor Peder J. Wilster, Befaling at sende en Del af sine Folk, der stod ved Fredrikstad, for om muligt at overraske denne Post. Han lod i den Hensigt et Kompagni og 50 Dragoner drage Landeveien til Moss, medens et andet Kompagni blev indtaget paa Skjærbaadene for at gaa Søveien. Den følgende Morgen bleve de Svenske paa et givet Tegn angrebne baade fra Land- og Vandsiden. De Norskes Anfører Oberstlieutenant Henrik Jørgen Huitfeldt inddelte sine Folk saaledes, at et Parti besatte Indgangen til Byen paa den søndre Side, et andet Broen paa den nordre Side, medens et tredie Parti gik løs paa Jernværket, der var omgivet af et Plankeværk og besat med 120 Mand. Da det smaalenske Regiment havde blaat Underfoder i sine Klæder, vrængte Folkene disse og skuffede saaledes i Tusmørket den svenske Skildvagt, saa den troede dem paa deres Ord, at det var Landsmænd. De Norske kom saaledes uden Modstand ind gjennem Jernværkets Port og overraskede i den Grad den svenske Officier, at han uden Modstand overgav sig med sine 120 Mand. Derpaa trængte de to andre Partier ind i Byen, hvor de nedsablede Alle, som gjorde Modstand. 80 Svenske fandtes om Morgenen liggende døde eller saarede paa Gaderne. Oberstlieutenant Weinholtz, der tilligemed den unge Lieutenant Kruse laa syg i Byen, bleve fangne tilligemed 1 Major, 2 Kapitainer, 3 Lieutenanter og 160 Mand. Til Uheld for de Norske var Dagen iforveien Kommissariatet og Krigskassen bragt fra Moss til Holen. Dog gjorde de Norske et anseligt Bytte, nemlig 3 Faner, en Del af

det svenske Kancelli, en Hoben Geværer, 7 Læs Kugler og Krudt, 6000 Haandgranater og en stor Del Fødemidler. Hvad man, især af Krigsmaterialier, ei kunde medføre, blev kastet i Vandet[1]).

Tabet af Magasinerne og Afbrydelsen af dette Foreningspunkt mellem Carl og General Ascheberg, der stod ved Skjeberg, var for Carl af saa stor Betydning, at denne Post strax maatte igjen besættes. Han sendte derfor Oberst Melchior Falckenberg did med en Bataillon Vestmandlændinger og bød ham forene sig med det Mandskab, Oberstlieutenant Rüdingsvärd kommanderede til Dækning af de Svenskes Hospital i Hølen[2]). Desuden skulde alle de, som der helbrededes, støde til Falckenberg, hvis Styrke derved kom til at udgjøre 7—800 Mand. Inden de Svenske ankom, var Huitfeldt med sit Bytte og sine mange Fanger lykkelig naaet tilbage til Fredrikstad. Blandt de Norske havde, efter Vidnesbyrd af en Samtidig, Kapitain Römer især udmærket sig i denne Kamp, men ogsaa de andre Officierer fortjente at roses, „saasom Enhver af dem i høieste Maade lod see Mod og Forstand“[3]).

[1]) Om denne Kamp se en samtidig Beretning i Saml. III 183. Grüners Beretning i Militairt Tidsskrift 13, 97, og Lützows Indberetning til Kongen af 4 April (i Rigsark.). Han beretter, at 40 Fiender bleve dræbte og over 400, Trosknegte og bevæbnede Bønder iberegnede, fangne.

[2]) I Rigsarkivet findes et Par Breve fra Rüdingsvärd, hvor han beretter, at han her kun fandt nogle gamle Kjærringer og Fattige hjemme, men ingen af de Formuende, saa der var lidet Kontribution at inddrive; at Bønderne ved Forhugninger og idelige Anfald hindre Indsamlingen af Hø. Hestene have paa 2 Dage intet Foder havt.

[3]) Saml. III 183.

Sjette Kapitel.

De Svenske under Löwen overraskes paa Norderhov 28—29 Marts. Anna Colbjørnsdatter [1]).

Da Carl fandt Forskandsningerne ved Gjellebek for stærke og vel besatte til at vove en Storm, besluttede han at omgaa samme. I denne Hensigt blev af alle svenske Kavalleri-Regimenter, som stode ved Christiania, udsøgt 600 Mand, der betroedes den af Carl meget yndede Generalkvartermester Axel Löwen med Befaling uformærkt at gaa op gjennem Hakedalen, Hadeland og Ringerike for at gjøre nogen Larm ved Bragernes og om muligt sætte Ild paa de Norskes Magasiner og bemægtige sig Kongsbergs Sølvværk, som sagdes maanedlig at give de Danske 80000 Rdl., eller, som Andre antoge, for at angribe Lützow i Ryggen, medens Carl fra Ravnsborg angreb ham fra den anden Side.

Löwen skal imidlertid paa sit Tog være bleven sinket en hel Dag ved Bønderne, som havde besat Skovene og ved Forhugninger besværliggjorde hans Marsch. Hadelands Almue under Ledelse af Sognepresten paa Gran, Anders Hammer, havde forhugget og besat Passet Rundelen paa Harestuskoven. Bønderne vovede dog ikke at gjøre alvorlig Modstand, men trak sig tilbage, da Löwen lod sine Dragoner stige af for at storme Forhugningerne. Følgen af disse Forhindringer var, at Löwen

[1]) Om dette Overfald findes samtidige Beretninger af en Unævnt i Saml. III 183, af Rosing, der 1727 blev Sogneprest paa Norderhov, og af Hans Blichfeldt, der 1721 blev Sogneprest i Hole, i Saml. III 185. Jvfr. Gjessings Jubellærere I 78 (tildels grundet paa upaalidelige Sagn), Malling om store og gode Handlinger og Wiels Beskrivelse over Ringerige og Hallingdal i Top. Journ. 30te Hefte 147.

Anna Colbjornsdatter.

med sine udmattede Ryttere først naaede Norderhov Prestegaard Klokken 10 Løverdagaften den 28 Marts, og at Lützow imidlertid havde faaet Underretning om hans Tog og vel anede hans Hensigt.

Da Lützow samme Dag blev underrettet om, at 5—600 svenske Dragoner om Eftermiddagen den 26de Marts havde draget gjennem Hakedals Værk, bød han strax Oberst Oetken med sine tjenstdygtige Dragoner samme Aften og Nat at gaa mod Fienden og mellem Kl. 3 og 4 at angribe dem, hvor de maatte være komne og fodrede deres Heste [1]). 3 Kompagnier under Major Kaas, Kapitain Knud Gyldenstjerne Sehested og Kapitain Mathieson brød op Klokken 2 om Eftermiddagen og marscherede fra Lier op over Holsfjorden, som var stærkt tilfrossen. De naaede Steen, der ligger ved Fjorden en halv Mils Vei fra Norderhovs Prestegaard, Klokken 9 om Aftenen. Oberst Oetken med 4 Kompagnier tog derimod 2 Timer efter sin Marsch over Holsfjeldet til Krogsund (ved Sundvolden), hvorhen han kom samme Aften [2]). Der blev ogsaa udkommanderet 3 Kompagnier af Kruses Dragonregiment under Anførsel af Major Budde, Kapitain Orning og Kapitain N. F. von Heinen, men da de havde 2 Mil længere at marschere, kom de for sent til at deltage i Kampen paa Ringerige.

Det var som sagt en Løverdagsaften, og Klokken var allerede 10, da 7 Kompagnier Svenske af de blaa og grønne Dragoner naaede Norderhov Kirke. De lagdes ind paa Tandberg, Hønen og Gudsgaarden, der ligge i Nærheden af Kirken, medens Anføreren, Oberst og Baron Axel Løwen, med flere Officierer og en Del Folk tog ind paa Prestegaarden. Her boede dengang Norges lærdeste Prest, Jonas Ramus; men han var syg og senge-

[1]) Lützows Brev i Rigsarkivet.

[2]) Schrøder 73.

liggende og maatte saaledes overlade Modtagelsen af disse uventede og uvelkomne Gjester til sin Hustru, den bekjendte **Anna Colbjørnsdatter**, Datter af Sognepresten i Sørum, Colbjørn Thorstensen. Da Ramus var en velstaaende Mand, og Flere fra Christiania havde sendt sine Kostbarheder did til Forvaring, var det Anna af høieste Vigtighed, at Fienden ei skulde tage sig selv til Rette. Hun modtog ham derfor paa det bedste, lod frembære Øl og Brændevin i Overflod baade til Officiererne og de Menige[1]) og gjorde istand et godt Aftensmaaltid, hvortil de Svenske meget trængte. Medens hun var beskjeftiget med Forberedelserne dertil, skal hun have lyttet til de Svenskes Samtale og hørt deres Planer. Hun skal da have benyttet Leiligheden, nedskrevet det vigtigste, hun havde hørt, lagt Papiret i sin Tjenestepiges Sko og udbedet sig Tilladelse til at sende hende ud i Bygden for at hente noget til Maden. Hendes Ønske blev indvilget, og hun sendte Pigen til sin i Nærheden boende Svigersøn, Fogden **Lars Mikkelsen**[2]), for at underrette ham om de ankomne Gjester og deres Planer mod Drammen og Kongsberg, hvor „de vilde beslaa deres Heste med Sølvsko."

Medens Officiererne havde det godt paa Prestegaarden, udsattes de sædvanlige Udposter og desuden en Vagt paa 25 Mand under Kapitain Allemander. Man fortæller, at de Svenske, strax de ankom, spurgte efter Veien til Christiania, men at man paa Prestegaarden anviste dem en gal Vei, nemlig den, som gik til Tyrifjorden. Da det om Natten var koldt, antændte de Svenske af

[1]) „Bød Penge for at undgaa Plyndring, hvilket Obersten akkorderede imod Major Bruuns Raad, som havde faaet vide, at mange formuende Folk af Egnen ved Christiania havde didskikket i Forvaring deres bedste Effekter." Gjessing IV 328.

[2]) I den rigtignok upaalidelige Beretning hos Gjessing IV 328 siges „til Lensmanden Ole Raae."

Gjærderne hist og her paa Gaardene Vagtilde, hvorom de leirede sig, drog af sine Støvler, varmede sine forfrosne Ben og sovnede ind, medens deres Heste stode opstillede langs Husvæggene og tærede sit Foder.

Samme Aften sildig, som de Svenske kom til Norderhov, ankom de 3 norske Kompagnier til Steen, hvor de kunde se de Svenskes Vagtilde paa Gaardene omkring Kirken og senere vel ogsaa erholdt Annas Underretning. Lieutenant Collin blev strax udsendt for at speide og fandt Formodningen om Fiendens Ankómst til Norderhov at være rigtig.

Her opstod da naturlig Spørgsmaal, om hvad der skulde gjøres. Den Høistkommanderende, Major Kaas, som bar Ansvaret og fandt sig i samme Stilling som Kruse ved Høland, kunde rimelig finde det betænkeligt med 3 norske Kompagnier at angribe 7 svenske, og klogest at oppebie Oetkens og de øvriges Ankomst, for saa i Forening at angribe Fienden. Kapitain Sehested skal derimod have raadet til modigen og strax at angribe de adspredte, uforberedte og sovende Svenske, og med hans Anskuelser stemte ei blot de øvrige Officierers, men ogsaa de menige Dragoners Ønsker, hvoraf flere vare fra Ringerike, og i Vagtmester Thor Hovland fandt en kjæk Talsmand, der tilbød sig at være Veiviser, da han kjendte hver Stok og Sten paa Veien. „Derpaa besluttede vore Officierer samtlige ikke at bie efter de andre, men strax at angribe" [1]). I rask Trav gik det nu opad den stærkt tilfrosne Stensfjord. I Spidsen red Thor Hovland og en anden Ringeriking, Paul Putten [2]). Da de nærmede sig Prestegaarden, sprængte de

[1]) Grüner 98.

[2]) „To af vore Folk, en Underofficier og en Dragon, som vare fødte paa Ringerike, marscherede forud som Veivisere." Wiel i Top. Journ. 30, 149.

foran. De stødte paa en Forpost af to svenske Dragoner, af hvilke den ene stod med det ene Ben i Stigbøilen, idet han havde lænet sit trætte Hoved mod Sadelen. Paa Thors Raab: „Sover Du, Kammerat!" vaagnede han, men i samme Dieblik faldt han død til Jorden ved et Hug af Thors gamle, fra Fædrene arvede Slagsværd, medens Paul strakte den anden Dragon til Jorden ved et Skud. Derpaa sprængte man Gaardsporten, som var tillukket.

En Beretning lyder, at Oberst Löwen havde afdraget sine store Rytterstovler og sad ved Kakkelovnen og varmede sig, medens 2 Ritmestere, som vare i Stuen hos ham, laa paa Bænken, da de henved Klokken 2 om Natten overraskedes ved at Vinduesruderne klirrede og Kuglerne susede om Ørene paa dem. Efter en anden Beretning sad Obersten ved den syge Prests Seng, da Skuddene hørtes [1]).

Maaske har Obersten efter Aftensmaaltidet fulgt Anna ind til den syge Ramus for at hilse paa eller se til sin syge Vert og er derpaa vendt tilbage til Storstuen, hvor hans Officierer sov og han selv varmede sig ved Ilden, og er da, strax han hørte Skuddene og Allarmen, ilet tilbage til Prestens Sygeseng, ei, som Sagnet gaar, for at dræbe Prestekonen, men for at faa dem til at gaa ned i Kjelderen, da Kuglerne allerede fore gjennem Vinduerne. Han ilede derpaa ud i Døren og raabte efter sin Ridehoppe, men stødte allerede her paa de indtrængende Norske. Han slog strax Døren i Laas og sprang ud af Vinduet for at træffe og ordne sine Folk, men han naaede ei længer end ud paa Jordet strax nedenfor Kirken, hvor han blev omringet og fangen.

Klokken var da som sagt henved 2 om Natten. De Norske havde med største Hurtighed gaaet løs paa de

[1]) Gjessing IV 329.

Svenske i og om Prestegaarden. Disse bleve fuldstændig overraskede. Den svenske Kapitain Bruun blev strax i Begyndelsen skudt. De af de svenske Dragoner, der vare fremmest og ikke strax kunde komme til Hest, ordnede sig tilfods og gave i Mørket en Salve, som dog ingen synderlig Skade gjorde. Nu gik det løs med Sablerne og „udviste Kapitainerne Mathieson og Sehested, Lieutenanterne Koplow og Collin da deres største Tapperhed, som og det medhavende Mandskab" [1]). De Svenske, som havde mistet sine Førere og vare ubekjendte baade med Stedet og de Norskes Antal og i Mørket intet Sted vidste, hvorhen de kunde ty, kom med deres Heste i største Forvirring ved denne pludselige „Skyden, Raaben, jammerlige Hylen og store Skrig. Nogle bleve fangede. Andre bleve næsten uden Modstand nedsablede, og Andre, som vare komne til Hest, gjorde vel Modstand, men bleve slagne og trak sig, en Del til Hest og en Del paa Hosesokkerne, op til Tandberg til sine Kammerater."

Allemander, som med 25 Mand var stillet paa Veien til Vikersund, blev saa forskrækket, da han hørte Skyd-

[1]) Grüner 98. — Thor Hovland, der i Sagnhistorien og den upaalidelige Beretning hos Gjessing IV 330 er Dagens Helt, nævnes ei af Grüner, men berømmes svarligen hos Gjessing, der beretter, at han var et Underværk af Styrke og Tapperhed, at han alene opholdt en hel fiendtlig Trop i et Led (!) og at han med egen Haand nedsablede 25 Mand (!!) Da Madame Ramus Dagen efter Slaget gjorde de norske Officierer et Gjestebud, satte hun Thor Hovland tilbords med dem med de Ord: „Siden han havde ført dem an og havde største Del i Udfaldet, saa var han vel den Ære værd." Ellers, tilføies der, udmærkede sig blandt de norske Officierer de to Kornetter Klæboe og Colding og en Underofficier Jonstrup, der siden blev Kapitain og gift med Madame Ramus's Broderdatter (331). Ligeledes udmærkede sig Underofficier Hans Olsen Fremming fra Eidsvold, der fik 3 Heste skudt under sig. Han døde som Oberst. (I hans Vaaben staar et Hestehoved og 3 Kugler).

ningen og Kampen bag sig paa Prestegaarden, at han istedetfor at vende om og ile sine Landsmænd til Hjelp, strax flyede med Sine ud over Hole Sogn. Han naaede Vikersund, men her blev han omringet af Bønderne under Anførsel af den gamle Klæboe, der tilforn havde tjent Kongen som Fændrik. Efter at have adspredt de Svenske paa Prestegaarden traf de Norske sig med sine Fanger tilbage til Steen, hvor de stødte sammen med Oetken og hans 4 Kompagnier. De Svenske paa Tandberg og andre Gaarde havde imidlertid ogsaa samlet sig. Et Par 100 Mand nærmede sig Prestegaarden og sendte en Dragon afsted for at undersøge, hvormange de Norske vare, og hvor de nu vare. Han traf paa Anna Colbjørnsdatter, der sammen med en anden Kone var gaaet ud for at bese Valpladsen. Han skal have holdt hende Pistolen for Ansigtet, idet han barsk spurgte, „hvor Juten var.“ Den anden Kone besvimede, men Anna svarede „i Alteration“: „De tropper, de tropper op bag Kirken.“ Med denne Besked vendte han tilbage til sine Landsmænd, som derpaa droge samme Vei tilbage, som de vare komne[1]).

[1]) Saa fortæller Wiel, som kort efter var Sorenskriver paa Ringerike, i Top. Journ. 30, 149. Gjessing i sine Jubellærere IV 331 derimod beretter efter „et Manuskript“, som er høist upaalideligt, Historien saa: at en svensk Underofficier sætter Madame Ramus Karabinen for Brystet og spørger, „hvor de Norske vare og hvormange.“ „Hvad?“ sagde hun, „tjener Du din Konge forat skyde Kjællinger ihjel?“ Underofficieren skammede sig og traf Karabinen tilbage, men vedblev sit Spørgsmaal. „Ih!“ svarede hun, „det kan Du let faa at vide uden saa mange Ophævelser. De satte sig nu i Orden bag ved Kirken for at følge Jer paa Veien. Hvor mange de ere, veed jeg just ikke; thi jeg har ei talt dem, men det veed jeg, de ere tykke som Sand.“ — De toge nu Flugten, og der kom ikke en eneste af dem tilbage til Christiania (!!) Nordberg II 564 derimod beretter, at Major Anders Tungelfeldt, Major Lagerkrantz, Capitain Meierhjelm og Ritmester Brunner, hvilke efter en skarp Fegtning vare

Et Dievidne fortalte, at da de Svenske kom tilbage fra denne Træfning og standsede en kort Tid paa Gaarden Horgestad, vare henved 200 Mand ilde saarede. „Imod Morgenen kom de Andre af Vore efter under Oetkens egen Anførsel. Da bleve de Svenske adspredte, og de Flygtende i nogle Timer forfulgte af Oberst Oetken"[1]). Flere Svenske bleve afskaarne fra dem, som samlede droge tilbage til Christiania, og deels fangne, deels dræbte. Kapitain Mathieson traf saaledes paa 19 saadanne Forjagede, som han fangede. Nogle Flygtninger bleve ihjelslagne af Bønderne paa Gaarden Grua i Lunner Annex i Jevnaker.

„I denne Træfning," siger en Samtidig, „fik Vore tilfange Oberst Baron Löwen, Ritmester Normand, Kapitain Calmer, nogle Underofficierer og omtrent 150 Menige, som enten bleve tagne i Kampen eller siden her og der af Krigsfolket og Bønder bleve fundne i Skovene og paa andre Steder. Paa Prestegaarden laa 42 Døde, hvoriblandt 3 af vore, og 17 til 18 Kvæstede; ellers laa og i Veiene og Skovene hist og her døde Svenske, som af Bønderne vare skudte"[2]).

ilde saarede, gik med Resten af Partiet uden videre Tab tilbage til Christiania.

[1]) Grüner 98.

[2]) I en anden samtidig Beretning fra Bragernes (Saml. III 183) yttres: „Vi havde en komplet Victorie (fuldstændig Seier), og var det et Under, at vi mistede kun 3 Mand, foruden 2, som døde siden af deres Saar anden Dag derefter, og havde Natten ei været saa mørk, havde mange af de Svenske om ei de Fleste glemt at tænke mere paa Sverige. Foruden Oberst Löwen, 2 Ritmestere, 5 Underofficierer, 3 Tamburer blev her til Bragernes indbragt 117 menige Dragoner." I Hadelands Provstijournal berettes, at i og om Prestegaarden laa 40 døde Svensker, der efter Slaget bleve nedlagte i en stor Grav paa Kirkegaarden, norderst i det nordre Hjørne (Saml. III 187). Lützow i sin Indberetning til Kongen af 4 April angiver de Fangne til Löwen, 3 Ritmestere, 3 Underofficierer, henved 130 Menige; roser

At de Norske vare glade over denne Seier, er naturligt. Lykken smilede denne Gang til de Dristige. Var Angrebet mislykket, var det vel gaaet Sehested og de Ovrige, ligesom Kruse, i hvis Aand de handlede, at de vare blevne dadlede for Fremfusenhed og Ubesindighed ved ei at oppebie de øvrige, men at angribe med saa faa Folk en overlegen Fiende. Hvad Angrebet angaar, yttrer en kompetent Dommer[1]): „De Norskes Beslutning at overfalde de Svenske om Natten var vel dristig, men fortjener dog i høi Grad at roses. Her var Anledning til at kvæle dette Foretagende i Fødselen, hvilket senere ikke var at gjøre; thi næste Dag vilde Löwens Dragonregiment upaatvivlelig have fordrevet Oberst Oetkens 3 Dragonkompagnier ved Steen og derpaa faldet Posteringen paa Krogkleven i Ryggen, hvorved et svensk Korps kunde have passeret denne Vei. Overfaldet synes forøvrigt at have været saa vel anordnet, at det kunde tjene til Mønster ved lignende Leiligheder."

Mærkeligt er det, at Anna Colbjørnsdatter og Thor

Oetken og hans Folk og beretter, at han har sendt Löwen, „Kongens Favorit", til Flekkerø Fæstning og Resten til Vestlandet. (Dokument i Rigsarkivet).

Generalauditør Sverdfeger underretter i en Skrivelse fra Bragernes af 4 April Krigssekretær Eickstedt i Kjøbenhavn om, at Oetken har fanget Löwen, 2 Ritmestere, 1 Kapitain og 126 Mand, og at Intet var foretaget mod Akershus. (Rigsarkivet).

Oehlenschläger har besunget Anna Colbjørnsdatter i Visen: „I Norderhov sig hæved en Gaard," og Bendix Prahl Thor Hovland i Visen: „Fly langt fra fredsomt Folk i Nord blodstænkte Sverd" (i Platous Chrestomathie 114).

[1]) J. G. Meydell i Mil. Tidsskr. 12te Hefte 48. Naar Meydell bebreider Löwen, at han ei fra Høiderne ved Braag, neppe 1500 Skridt fra Norderhov, havde orienteret sig saameget, at han kunde overbevise sig om, at de Norske kunde falde ham i Ryggen, maa man til Löwens Forsvar bemærke, at Klokken var da henved 10 om Aftenen, og at man i Mørket ei ser langt.

Hovland, der baade i Folkesagnet og hos Malling ere Hovedpersonerne i det norderhovske Drama, knapt nævnes i de samtidige Beretninger, der ellers omstændelig omtale disse Begivenheder. De fortælle, at de Svenske selv antændte deres Baal, berette Intet om Annas Deltagelse, hendes Afsendelse af Pigen, hendes kjække Svar til den svenske Dragon osv. Man kunde fristes til at anse Annas og Thors Bedrifter som løse Sagn. At hun imidlertid har havt sin Finger med i Spillet, kan man se dels af en Ansøgning af 13 August 1729, hvori hun omtaler Fiendens Indkvartering, „som ikke gik af for mig uden stor baade Forskrækkelse og Forlis, som vel er bekjendt, men dog udi Alt dette gjordes Fienden saa sikker og tryg, at han ventet sig ingen Fare indtil vores kom", dels af hendes Udsagn til en Veninde: „at Oberst Löwen var en saa pen og godlidende Mand, at det endog gjorde hende ondt at narre ham[1])."

[1]) For Oberst Oetkens og de høiere Officierers Mod og Konduite havde Anna kun liden Respekt. Thor Hovland derimod roste hun meget. Faye Norske Sagn 202 (2den Udg.). Det vilde være interessant at kjende det af Malling i hans Bog om store og gode Handlinger anførte og benyttede Manuskript om Colbjørnsenernes Slægt og vide sammes Forfatter og hans Troværdighed. Under et Ophold i Kjøbenhavn gjorde jeg mig Umage for at komme efter samme, men uagtet de lærde Granskere Werlauff og Kall-Rasmussen velvillig stode mig bi, fandtes det hverken blandt Mallings Samlinger i Geheime-Arkivet eller paa det Kongelige Bibliothek. Ei heller findes det paa det norske Universitets Bibliothek, hvor Bibliothekar Keyser velvillig anstillede Undersøgelser. Maaske er det intet Andet end det upaalidelige Manuskript, som Gjessing omtaler og benytter i sine Jubellærere IV 327—336.

Syvende Kapitel.

Krigsraad paa Gjellebek. De Svenske storme Gjelleraasen og angribe Krogskovs-Passet.

Hidtil havde Lützow holdt sig ganske rolig i sin stærke Stilling ved Gjellebek. Ved Begyndelsen af April begyndte der at blive mere Liv i Alt[1]). Om det lykkelige Udfald af Overfaldet paa Norderhov eller en Ordre fra Kongen har været Aarsag hertil, er uvist. Det sidste er dog sandsynligst; thi først i April bragte Søkapitain Peder Wessel (siden Tordenskjold) paa sin Fregat Hvideørn op til Norge Generalmajor Grev Sponneck, Oberst Løvenørn, Oberst H. Huitfeldt og nogle Kapitainer, som skulde bruges ved de i Norge værende Regimenter[2]). Ankomne til Bragernes reiste de derfra til Gjellebek, hvor Generalerne og Obersterne daglig raadsloge om Felttoget. Den 5te April reiste Løvenørn over Staværn tilbage til Kjøbenhavn[3]) og en Dagstid efter Sponneck til Fredrikstad for at afhandle den nye Krigsplan med Oberst Kragh og de øvrige norske Chefer i Fredrikstad, hvorpaa han vendte tilbage til Gjellebek. Planen synes at have været den, ei alene at hindre Carl i at udsende lignende Partier som Løwens, men at indslutte ham selv og afskjære ham al Forbindelse med Sverige.

For at naa dette Diemed maatte man besætte med

[1]) 10 April klager Lützow til Slotsloven over, at man savner den fornødne Eqvipage (Udrustning) for Officiererne under et Vinterfelttog, og den 15de andrager han om, at Weinholtz og de øvrige Fanger fra Moss maa sendes til Jylland, da Christianssand, Laurvig og Tønsberg ere belæssede med Fanger (Rigsarkivet).

[2]) Hvideørn ankrede paa Dramsfjorden 31 Marts.

[3]) 8 April kom Løvenørn igjen ombord paa Tordenskjolds Fregat, som den 9de heisede Seil. Rothe II 23.

Militære de Forhugninger og Befæstninger, som vare gjorte ved alle de Veie, som førte ind i Landet, paa samme Tid som de norske Tropper, der nu fra Jylland førtes tilbage til Norge og landsattes i Fredrikstad, skulde stræbe at afskjære de Svenske Tilbagetoget. De norske Passer bleve altsaa nu ei blot besatte som hidindtil med bevæbnede Bønder, men tillige med regulære Tropper. Forhugningen ved Gjelleraasen blev saaledes forsynet med et Par Forskandsninger og besat med 3—400 Mand, og Passet paa Harestuskoven, som de hadelandske Bønder skulde have forsvaret mod Løwen, blev nu besat med et Par 100 Soldater under Oberstlieutenant Rasmus Olsen, Major Meyer og Capitain Meng; Forhugningen paa Krogskoven, som hidindtil var besat af Almuen paa Ringerike under Foged Lars Mikkelsen i Forening med en Del Bønder fra Valders og Hallingdalen, blev understøttet af et Kompagni Soldater (det valderske Kompagni) under Kapitain Anthony Jacob Coucheron.

Den 11 April udstedte Statholder Kragh fra Bragernes en Kundgjørelse, at Almuen under Livsstraf ei maa lyde Fiendens Opfordring eller frygte hans Trusel: „at den, som gribes i at løse sit Gevær paa Fienden, uden Skaansel skal ophænges", men Enhver søge efter Evne at gjøre Fienden ved Nat og Dag al mulig Afbræk. Hvad Skade Fienden foraarsaget dem, skal erstattes dem [1]).

Den 15 April forlod Oberst og Generalkvartermester Schøller Gjellebek, ledsaget af en Lieutenant og 50 Dragoner, formodentlig for at efterse Udførelsen af de i Krigsraadet tagne Bestemmelser. Han naaede samme Dag Posteringen paa Krogskoven og deltog i dens Forsvar. Derpaa ilede han den følgende Dag videre, tog endel af de Krigsfolk, som stode paa Harestuskoven, med sig og skyndte sig med dem til Skedsmo, hvor han den 19 April

[1]) I Rigsarkivet.

forenede sig med Almuen fra Hedemarken, der anførtes af Major Stockman og Fogden. Med denne Styrke indtog han en fast Stilling ved Ritsund, hvor et stærkt Brystvern anlagdes af det Sagtømmer, som der forefandtes [1]).

Carl, som kjendte eller anede de Norskes Planer, søgte strax at forekomme dem. En Aften bød han Oberstlieutenant Rutger Fuchs med 600 Mand af Dalregimentet og Generaladjutant Thure Bjelke med 200 Ryttere at drage ud fra Christiania for at gjennembryde Forskandsningerne paa Gjelleraasen. Aarle om Morgenen kom Carl selv efter og overtog Kommandoen. De Svenske stormede strax med sædvanlig Tapperhed, men bleve saa varmt modtagne, at de kun efter et betydeligt Tab af Folk bleve Herrer over denne Stilling [2]).

Carl besluttede nu ogsaa at gjennembryde Forhugningen paa Krogkleven for derigjennem at bane sig Veien til Ringerike og enten falde Lützow i Ryggen eller bemægtige sig Kongsberg. Han haabede, at Stillingen let kunde tages, da Rygtet gik, at den valderske Almue havde gjort sig opsætsig og var gaaet hjem. Han udsendte derfor den 15 April 200 Mand Infanteri af Schlippenbachs Regiment op ad Krogskoven for at rydde af Veien de nedfældede Træer og Forskandsningerne, som Bønderne havde anlagt. Dagen efter kom Oberst Schlippenbach efter til Bærum Værk med 800 Mand for at følge efter Fortroppen, men til Lykke for de Norske fik Fogden Lars Mikkelsen, som forsvarede Stillingen med 340 Bønder,

[1]) Schrøder 73. Schøllers Forestilling om, at Kompagnierne af oplandske Regiment under Oberstlieutenant Coucheron og de, som kan undværes ved Harestuposteringen under Major Rasmus Olsen, skal beordres at gaa længer ned paa Romerike, sendtes af Lützow til Slotsloven 11 April og findes i Rigsarkivet.

[2]) Nordberg II 565.

netop samme Dag den omtalte Undsætning af 150 Soldater under Kapitain Coucheron og desuden, som fortalt, Oberst Schøller med 50 Dragoner[1]).

De Norskes Forhugninger vare ei opførte paa den Vei, som nu fører ned til Ringerike; denne var den Gang endnu ei anlagt. Den gamle Vei gik $\frac{1}{8}$ Mil nordøstlig for Klevstuen gjennem en meget trang Fjeldkloft eller Skar, som nu kaldes Nordkleiva. Her var det, at de Norske havde opkastet sine Forhugninger paa et Sted, som endnu kaldes Skandsen. Disse Forhugninger bleve i største Hast udbedrede, og Coucheron ordnede sine Folk saaledes, at han mellem to Soldater satte en Bonde og udsatte her og der Forposter med Befaling, at naar de saae Fienden komme, maatte de holde sig i Skjul, i Stilhed give Kapitainen Varsel og lægge sig plat ned. Derpaa gjorde Kapitainen en gudelig Formaning til sine Folk og opmuntrede dem til at gjøre sin Pligt. Det var ogsaa paa høi Tid, at Alt blev ordnet; thi en Time efter kom Major Nieroth anrykkende med 2—300 Mand, af hvilke en Fændrik med 24 Mand gik i Spidsen. Coucheron holdt sig ganske stille, indtil de kom lige ind paa ham. Da lod han give Fyr, hvorved de 24 bleve strakte til Jorden med Undtagelse af Fændriken og en Mand, der skjulte sig bag et stort Træ. „Hvo tør skyde her?" raabte

[1]) 16 April skrev Lützow fra Gjellebek til Sponneck, at Fienden med mere end 2000 Mand Infanteri og noget Kavalleri var i Anmarsch til Ringerike for at komme til Modum og Eker i Ryggen paa den norske Hær, hvorfor han strax sendte 150 Mand under Capitain Coucheron til at forstærke Krogskopposteringen; at Oberst Schøller reiste i Gaar for at udrette den Greven bekjendte Expedition; at han i Nat har tilskrevet Slotsloven om at sende Bønderne fra Eker, Modum og Sigdal til Harestuskoven til Major Olsen og at Major Rosenkrantz og Kapitain Testmann med Thelebønderne skulde blive staaende for at dække Kongsberg.

de efterfølgende Svenske, som derefter to Gange stormede Forskandsningerne, men ved den idelige Ild, som varede en Times Tid, bleve afviste. Major Nieroth blev skudt gjennem Axelen og Kapitain Møller blev „jammerlig saaret“. De Svenske efterlode 28 Døde paa Stedet og fik en Mængde Saarede, hvoraf 26 bleve fangne. Mange Svenske reddede Livet ved under den heftige Skyden at kaste sig flade paa Jorden og krybe bort, da det allerede var mørkt, og de Norske, som ventede fornyet Angreb, holdt sig inden deres Forskandsninger [1]).

De tiloversblevne Svenske trak sig om Natten tilbage og naaede næste Morgen Bærums Værk, medførende deres Major, Kapitain og flere Saarede, som bleve forbundne paa Værket.

„Kaptain Coucheron“ yttrer en Samtidig „viste ved denne Leilighed særdeles god Konduite. Lieutenant Green, som i Førstningen blev saaret, holdt dog ud under hele Angrebet og førte sig vel op. De Bønder, som stode hos Kapitainen, stode sig vel, men da første Skud var gjort, løb de, som ingen Officier havde.“ Af Vore bleve kun 2 dræbte, og foruden Lieutenant Green kun 2 Menige saarede.

Nieroths Uheld betog Oberst Schlippenbach Lysten til at gjentage Forsøget paa at trænge ind i Ringerike [2]).

[1]) Wiel i Top. Journ. Efter en samtidig Beretning i Saml. III 184 faldt en Fændrik og 32 Mand. Hoffs Beretning i Top. Journ., at 400 Svenske bleve fangne eller dræbte, indeholder saaledes en grov Overdrivelse. Schrøder siger, at Nieroth maatte vige med Tab af nogle og halvtredsindstyve Døde foruden Fangne og Saarede.

[2]) Saml. III 184. Daniel Ramus, Anna Colbjørnsdatters Søn og Faderens Eftermand som Sognepræst, lod opreise en Mindestøtte paa Stedet, som han prydede med fine Vers, der ere at læse i Top. Journ. 30, 137. Som Prøve kan tjene: „Her mødte Coucheron, med Norske voved Trøie, saa Døden lukte strax paa Svensken mangt et Øie.“

Han tøvede derfor et Par Dage paa Bærum. Da kom Kongen selv derud, ledsaget af General Delwig. De rede begge hen til Krogkleven for at bese Adkomsten, men efter 2—3 Timer kom de tilbage til Værket[1]). Carl red strax tilbage til Christiania; Schlippenbach fik to Dage derefter Ordre at vende tilbage til Byen med sit Regimeut.

Ottende Kapitel.

De norske Regimenter komme tilbage fra Jylland. Budde overfalder Falckenberg paa Moss 22 April. Ascheberg vender tilbage til Sverige.

Deu 17 April ankom til Christianiafjorden den længe forventede Flaade under Viceadmiral Christian Carl von Gabel[2]). Den førte tilbage fra Jylland de norske Regimenter, der vare nedsendte did, da Stenbock truede Jylland, og siden vare brugte dels paa Flaaden og dels i Krigen i Pommern og paa Rügen. De bestode nu af 4000 Mand Infanteri og 10 Feltkanoner. 11 Kompagnier af det bergenhusiske Regiment og 6 Kompagnier af Cicignons bleve af Gabel satte paa Skjærbaade og bragte ind til Aaraaselven i Røken, hvorfra de droge forbi Bragernes til Gjellebek, medens Resten af de fra Danmark dengang hjemkomne Krigsfolk, nemlig 5 Batailloner, der

[1]) „hvor jeg, som skriver denne Relation (den, som General Grüner siden afskrev og som findes i Milit. Tidsskrift 13 Hefte 90) i en 8 Ugers Tid maatte opholde mig formedelst Fiendens Indbrud i Christiania, hvor jeg da fik den svenske Konge at se, som jeg tror ei har sin Mage i hele Verden."

[2]) Gardes Efterretn. II 67. 325.

vare landsatte paa Rolfsøen i Tune Prestegjeld, bleve stillede under Generalmajor Grev Sponnecks Kommando [1]).

Den første Anvendelse, man gjorde af de hjemkomne Krigsfolk, var til at fordrive de Svenske fra Moss. Her havde Carl lagt 7—800 Mand under en meget duelig Krigsmand, Melchior Falckenberg, der her havde forskandset sig med spanske Ryttere og Pallisader.

Medens Viceadmiral Gabel lod landsætte en Bataillon af Cicignons Regiment under Anførsel af Oberst Oldenburg og Livbataillonen under Oberst Huitfeldt [2]) ved Soner i Vestby for at afskjære de Svenske fra Christiania og angribe dem derfra, marscherede Brigadeer Vincents Budde, Chef for det andet throndhjemske Regiment, med 800 Mand og 4 Kanoner fra Fredrikstad 22 April og angreb næste Morgen. Med Kaarden i Haanden gik han strax løs paa Fienden og trængte ind i Byen, hvor en morderisk Kamp opstod i Gaderne og Husene. De Norske lede i Begyndelsen temmelig Skade, da de Svenske laa i Husene og skjøde, men de Norske bleve derover saa forbittrede, at de stormede Husene og hug Fienden ned for Føde, saa de Svenske, efter at Oberst Falckenberg og henved 300 af hans Soldater vare dræbte, maatte begjære Kvarter, og 400 Mand tilligemed Oberstlieutenant

[1]) Cicignon meldte Kongen den 17 April, at han var landet paa Rolfsøen ved Fredrikstad med 5 Batailloner, 2 under V. Budde, 1 under Huitfeldt og 2 af sit eget Regiment (N. Saml. I 408). I Forbindelse hermed staar Lützows Brev af 24 April om, at 300 Thelebønder, som ere liggende i Angerskleven (i Sande), ad nærmeste Vei skal sættes over til Moss, dog ikke paa de almindelige Færger, hvorpaa 3 Kompagnier Dragoner skulde overføres, „da General Sponneck har et vist Forehavende for, og til den Ende strax reiser til Moss, da han er overdraget Kommandoen ved det Korps, som er staaende ved Moss" (i Rigsarkivet).

[2]) Europ. Fama 1716, 505.

Erik Rüdingsvärd og flere Officierer maatte overgive sig [1]).

Paa norsk Side faldt Kapitain Wahl, 3 Lieutenanter og adskillige Soldater. 50 Mand bleve saarede [2]). Alt Bytte blev givet Soldaterne. Klokken 10 om Formiddagen var Seiren vunden.

Den nærmeste Følge af denne Seier var, at Generallieutenant Christian L. Ascheberg, der med en Afdeling af den svenske Hær laa ved Skjebergs Prestegaard for at vedligeholde Forbindelsen mellem Kongen og Sverige og oppebie de 5 Regimenter, som vare under Veis [3]), blev saa forskrækket, at han forlod sin Post og ilsomt drog sig tilbage til Sverige. Dertil bidrog dog mere end Buddes Seier en patriotisk norsk Prest. Ascheberg havde nemlig taget sit Hovedkvarter hos Presten i Skjeberg,

[1]) Klüver (Minerva 27) beretter, at Falckenberg under Kampen maatte flygte ind i et Hus, hvor han værgede sig mandig, indtil flere Norske brøde ind med Magt, hvor da Obersten og Flere bleve skudte. Budde tilbød ham Kvarter, som han afslog med de Ord: „Jeg vil heller døe paa Stedet end hænges i Sverige.“ Navnene paa de fangne svenske Officierer, der førtes til Throndhjem og indlagdes paa Raadhuset, findes sammesteds S. 28. — Falckenberg blev skudt tvert igjennem. Budde, som nogle Aar tidligere havde gjort hans Bekjendtskab, saa til den Døende, beklagede hans Ulykke og tilføiede, at han havde „forsvaret sin Nations Ære som en brav Karl.“ (Nordberg II 565).

[2]) Lützow i sin Beretning til Kongen 7 Mai angiver de Norskes Tab til en Kapitainlieutenant, 29 Underofficierer og Menige, som faldt, og 3 Officierer og 86 Underofficierer og Menige, som bleve saarede. Om denne Træfning se Pontoppidans Danske Atlas I 330—38. I Europ. Fama findes en Beretning fra Bahus 20 Apr. 1716, hvori fortælles, at Carl ved Moss angreb 8000 Danske, hvoraf 5000 bleve paa Pladsen og 800 med 17 Kanoner toges til Fange (!!). — Strax efter gik Grev Sponneck til Drammen for at enes med Lützow om hvad videre var at gjøre.

[3]) Baron Görtz i Handl. rør. Skand. hist. VI 293.

Peder Rumohr, der, førend han blev Prest, havde tjent som Kornet (Fanejunker ved Rytteriet) blandt de danske Hjelpetropper i Irland og saaledes havde baade Forstand paa og Interesse for Krigførelsen. Ascheberg fandt derfor ogsaa Behag i hans Underholdning og skjenkede hans Forestillinger mere Tiltro, end man bør skjenke en Fiende. Ved at faa Bønderne til at opsnappe de fiendtlige Bud gjorde han Forbindelsen mellem de Svenske paa Moss og i Skjeberg høist usikker, og ved sine Beretninger holdt han derhos Generalen i stadig Frygt. Da han derfor blev underrettet om Tilintetgjørelsen af det svenske Korps paa Moss og om de betydelige Forstærkninger, der vare ankomne fra Danmark, ansaa han det for raadeligst strax at bryde op og drog tilbage til Sverige efter først at have ladet opbrænde sine i Skjebergs og Bergs Sogne værende Magasiner [1]).

Carls Stilling blev nu betænkelig, og hans Omgivelser raadede til snart Tilbagetog; men han vilde Intet høre derom. I det Sted sendte han Generalmajor Delwig, ledsaget af 500 Ryttere, afsted til Sverige for at drive paa de forventede Regimenter og det meget savnede Artilleri, og drage Omsorg for at en Bro blev slagen over Svinesund. Da Delwig havde naaet Glommen, sendte han 300 Mand tilbage. Med Resten gik han over Grønsund og naaede uden synderlig Modstand lykkelig den svenske Grændse med kun 6 Mands Tab. Han ilede strax til Gøteborg, fængslede Ascheberg og drev paa at faa samlet og bragt til Norge de Regimenter, som Carl ventede.

De Svenskes Stilling i og om Christiania var imidlertid nu saa utryg, at der var liden Udsigt til, at disse Forstærkninger kunde komme tidsnok. Akershus kunde ikke erobres, Lützows Korps paa Gjellebek havde faaet

[1]) Nordberg II 566. Görtz, Handl. rörande Skandinaviens Hist. VI 293.

betydelig Forstærkning, det svenske Korps paa Moss var ødelagt, Ascheberg var flygtet, Isene vare optøede, Veiene næsten ufarbare, Oberst Schøller havde forenet sig med de oplandske Bønder under Stockman og opstillet et stærkt Korps bag Nitelven, og endelig samlede Grev Sponneck et anseeligt Korps i Fredrikstad for at afskjære de Svenske. Under disse Omstændigheder raadede samtlige Generaler til Tilbagetog, men Carl vilde nødig dertil[1]). Imidlertid sendte han Lieutenant Dahlfelt, der var godt kjendt og talte Norsk som en Indfødt, afsted for at faa Besked om hvorledes det var gaaet Delwig. Han udgav sig for en dansk Officier og spillede sin Rolle saa godt, at en Prest, som han besøgte, endog viste ham Breve, som hans Svoger, der tjente uuder Lützow, havde skrevet, og hvori denne ei blot havde omtalt den norske Hærs Stilling og Styrke, men og de Norskes Plan at indeslutte de Svenske i Christiania. Dahlfelt reiste med denne Besked til Onstadsund, som han i Hast besaa og fandt der to store Tømmerstabler o. m., hvoraf Flaader kunde gjøres til Overfarten. Ad en Omvei vendte han tilbage til Kongen med disse vigtige Efterretninger[2]).

Lützow, som havde faaet Forstærkning, forlod endelig

[1]) „Det var noksom bekjendt," siger en Samtidig, „at de Fiendtlige' baade Officierer og Soldater, spaaede sig selv den Skjebne, at ei en Sjel af dem kom fra Norge igjen. Ja en Del af de høieste Officierer insinuerede sig hos godt Folk af Vores, at om de bleve fangne her, at de da vilde handle vel med dem, da de vidste selv, at de ei havde været saa slemme Fiender, som og sandt var; thi hvad der blev plyndret og ilde handlet, var aldeles ikke med deres Konges Villie og Videnskab, og de smukke og skikkelige Officierer fik Intet og ei heller noget deraf vilde have; men deres General og Krigskommissær Mörner var en slem og gjerrig Mand saavelsom nogle andre Officierer. De berigede sig overmaade". Grüner 104.

[2]) Nordberg II 566.

sin Stilling paa Gjellebek og nærmede sig Akershus. For at afskjære og om muligt fange de 500 svenske Dragoner, der stode ved Ravnsborg, anmodede han Admiral Gabel om at lægge et af sine Krigsskibe ved Lysaker Bro. Fregatten Vindhunden under Kapitain Grib blev ogsaa indvarpet op imod Broen, men ved et hurtigt Tilbagetog undgik de Svenske den truende Fare med Tab af nogle Soldater og en Kapitain, som mistede et Ben. Inden de forlode Lysaker, hvor de havde bevaret en Del af sit Bytte, tændte de Ild paa Gaarden og opbrændte hvad de ei kunde medføre. Derimod gave de sig ei Tid til at afkaste Lysakerbroen af Frygt for at indhentes af de Norske, som næsten samtidig vare opbrudte fra Gjellebek og samme Aften kom til Lysaker. Broen blev istandgjort og Lützow nærmede sig med sin Hær, som nu bestod af 6—7000 Mand, Akershus, hvor man samtidig med 27 Kanoner skjød 3 Gange Seierssalut for de Danskes Erobring af Wismar. Mellem hver Gang blev der af 3000 Mand fyret med Musketter. Denne stærke Skydning, hvis Aarsag de Svenske ei vidste, blev af dem anseet for et Signal til et almindeligt Angreb. Under disse Omstændigheder havde Carl intet Valg, men brød samme Nat op fra Christiania. Han sendte Lieutenant Dahlfelt forud med 12 Mand. Ham fulgte Generalmajor Magnus de la Gardie med 200 Ryttere, saa Kapitainen ved Livgarden Grev Arvid Posse med alle Syge og derpaa Generaladjutant Thure Bjelke, som var bleven Oberst, med sit Regiment.

Ved Opbrudet vilde Carl selv anføre Bagtroppen; men Generalmajor Hugo Hamilton, som frygtede for at Kongen skulde indlade sig i Fegtninger, der vilde hindre Tilbagetoget, sagde til Kongen: „Ers majestät forstår sig endast på att gå framåt och har ingen erfarenhet om huru en motsatt rörelse bör ledas. Jag anhåller

om befälet öfver eftertroppen och tror mig då kunna ansvara för härens räddning." — „Wälan," svarede Kongen, „gör så och gif mig undervisning ochså i detta krigssätt[1])." Toget drog nu i Hast over Ekeberg for betimelig at komme over Glommen ved Onstadsund. Det var ogsaa paa høi Tid. Lützow med 6—7000 Mand fulgte de Svenske i Hælene; Generalmajor Cicignon marscherede fra Fredrikstad med 2000 Mand langs Glommen, medens samtidig (1 Mai) Generalmajor Sponneck og Oberst H. Huitfeldt med 1500 Mand og en Del Bønder brøde op fra Mofs, og Oberst Scholler, som med 1200 Mand stod ved Ritsund, ogsaa satte sig i Bevægelse for at forfølge de Svenske. Oberst Huitfeldt havde saaledes vistnok Ret, naar han i en Skrivelse til Kongen fra Mofs af 1 Mai yttrer det Haab, „at Fienden næst den allerhøieste Guds Bistand ikke saa lettelig undkommer, idet han har mange Passer og vanskelige Steder at passere og han er nu saa godt som midt imellem os, at vi tænker ham ved Guds Bistand paa alle Sider at angribe og meddele de Traktementer, som ubudne Gjester tilkomme[2])."

Den svenske Generalmajor Schommer med flere Officierer indsaa tilfulde Faren og yttrede aabenlyst, at Onstadsund vist vilde blive deres Gravsted; thi da Færger og Baade vare dem fratagne, kunde de ei forestille sig, at de med Fred kunde komme derover. Det lykkedes dog, da de i Hast besluttede sig til af det meget Tømmer, som der var opstablet, at forfærdige sig Flaader til at sætte over med[3]).

Om denne mærkelige Overfart beretter Nordberg[4]):

[1]) Fryxell XXIX 13.

[2]) Huitfeldts Brev findes i Norske Saml. I 409.

[3]) Grüner 104.

[4]) II 567. Overfarten foregik fra 2—6 Mai. „Krigskyndige," siger den samtidige Historieskriver Hojer (I 306), „have undret

Da Carl med sin Hær kom til Onstadsund, saa han paa den anden Side, der hvor de Svenske skulde stige iland, en fiendtlig Postering af 500 Dragoner regulært Mandskab og en anseelig Hob norske Bønder. Ved at lande lidt ovenfor kunde Carl undgaaet Sammenstødet, men han vilde ei tillade, at man skulde troe, at han var bange for dem, hvorfor han bød 100 Mand af Dalregimentet at gaae over ligemod det Sted, hvor de Norske havde opkastet 2 Batterier, et lige ved Stranden og et høiere oppe. Til Anfører satte han Kaptain Gustav Rutensparre. Denne besteg en liden Pram, bemandet med 6 Mand, og satte med den i Spidsen ligemod Fienden. 2 af hans Mænd bleve saarede, men med de øvrige fattede han selv femte Post og stod stille, indtil han havde faaet 40 Mand til. Idet han saa sig om efter flere Folk, fik han se Kongen og Oberstlieutenant R. Fuchs i en liden Pram at stevne mod Landet. Han besluttede da at gaa paa med de faa Folk, han havde, og blev overrasket ved, at Fienden uden nogen særdeles Modstand forlod sin fordelagtige Stilling. Strax Kongen kom iland, tog han nogle Mand med og forfulgte Fienden ½ Fjerdingsvei. Saaledes kom den hele Hær over med Tabet af een Mand og en Del Heste, som druknede.

Da den sidste Overfart skede, kom nogle Danske frem af Skoven og gav en Salve paa Bagtroppen, som Generalmajor Hugo Hamilton anførte. Derved bleve to Mand let saarede.

Paa een Dag havde de Svenske naaet Onstadsund. Ved Christiania var Lützow den 1ste Mai lige ind paa

sig over, at Fiendens Tropper ei bleve angrebne, efter at de første Regimenter vare over; men Lützow maa have havt sine Grunde, at han lod Carl og hans Armee rolig marschere til Svinesund."

dem, men endnu den 3die stod han i Kraakstad, 3 Mil fra Christiania, hvor han sammenkaldte Krigsraad. I dette blev det besluttet, at man med den samlede Hær forsigtigen skulde følge Fienden; kunde man med sikker Fordel tilføie den sig tilbagetrækkende Fiende nogen Skade, var det vel, men man maatte aldeles Intet sætte paa Spil. Idag skulde man for det første kun marschere til Sulerbro og der faa Efterretning, om Fienden var kommen over Glommen eller ikke, hvorpaa man da skulde tage sine Forholdsregler, om man skulde indlade sig lidt med Fienden eller man skulde stille sig mellem Fredrikshald og Fredrikstad for ogsaa at have Vandsiden aaben.

Oberst Schøller, som stod i Enebak, skulde man underrette om, at man ikke vilde følge Fienden efter over Glommen, men iøvrigt overlade ham at handle efter bedste Skjøn. Skulde man træffe Fienden, just som han var i Begreb med at sætte over, skulde man, om muligt, dog med stor Forsigtighed angribe ham[1]).

Lützow beretter selv i sin Melding til Kongen fra Moss den 7 Mai, at han forfulgte Fienden til Onstadsund. „Man havde ganske gjerne søgt at angribe Fienden paa hans Marsch, især idet han satte over Sundet, men han havde posteret (stillet) sig meget fordelagtig, og var Stedet saa meget til hans Fordel, at man ikke vel uden megen Hazard (Vove) kunde foretage Noget."

Han klager ogsaa over, at Hæren mangler Brød og andre Fornødenheder, at Veiene vare overmaade slette, at man hverken kunde medføre Feltartillerie eller faa det øvrige Fornødne tilført, saa meget mere som de Svenske

[1]) N. Saml. I 412. — Lützow beretter Slotsloven, at 4 Mai holdtes Krigsraad paa Holt i Haabel, hvori yttredes: „Mangel paa Proviant er Hindring i alle vore Desseins (Planer); Folkene, der Dag og Nat have Travaille (svært Arbeide), finde ikke det ringeste her udi Egnen, knapt Vand og Brød." (Dokument i Rigsarkivet).

havde bortført alle Heste, og at det i det Hele gik temmelig langsomt og forvirret med Troppernes Forsyning.

Efter at have efterladt 3 Bataillоner og 1 Kompagni ved Onstadsund og Grønsund drog Lützow med den øvrige Hær til Moss. Her forblev han en Dagstid for at proviantere og indhente nærmere Efterretning om Fienden, hvorpaa han drog længere mod Syd for at dække Fredrikstad, have fri Adgang til Søen og iagttage Fienden.

„Den, som Intet vover, han Intet vinder," finder sin Anvendelse paa Lützow. Den Hær, som han var saa bange for at „hazardere" mod den flygtende Fiende, blev næsten kampudygtig ved Mangel paa Levnetsmidler og ordentlig Forpleining, som frembragte Sygdomme. Dertil kom, at medens de nationale Tropper, som taalmodig havde baaret et Vinterfelttogs mange Møier og Savn, fremdeles lede Mangel næsten paa Alt, vare de fra Danmark opsendte Krigsfolk godt klædte og bleve pleiede og lønnede efter Feltreglementet, hvoraf igjen Mismod og Skinsyge hos de Nationale var en naturlig Følge. Under 29 Mai fremfører Lützow fra sit Hovedkvarter Nygaard ved Fredrikstad sine Krigsfolks Klager over, at de under det langvarige og besværlige Felttog ei kunde leve, hvis Kongen ei lod dem vederfares den Naade, at ogsaa de bleve forpleiede efter Feltreglementet. De havde lidet af Telte og anden nødvendig Feltudrustning, hvorfor det var at befrygte, at de, som i Begyndelsen af Marts i den strengeste Kulde ligesom nu i Varmen Dag og Nat maatte ligge under aaben Himmel, gjøre svær Tjeneste og lade sig nøie med bart Brød og ringe Kost, vilde bortrykkes af store Sygdomme. At de fra Danmark ankomne Regimenter vare forpleiede efter Feltreglementet og godt forsynede, havde blandt hans Tropper frembragt temmelig Mismod og Skinsyge, især da de i Norge værende Officierer og Betjente mente, at de for det første havde udstaaet sværere

Savn end hine, og derhos deres Gaarde og Gods vare ødelagte og borttagne af Fienden[1]).

Da de Svenske trods alle onde Anelser og Forventninger lykkelig vare komne over Onstadsund, delte Carl sin Hær for at kunne skaffe Folk og Heste Underholdning. Den ene Del lod han tage den nordre Vei til Rødenes, medens han selv med Hovedhæren drog Syd til Edsberg, hvor de ankom den 3 Mai. Medens han lod sin udmattede og forhungrede Hær holde flere Hviledage og forsyne sig med Fødemidler til sig og sine forsultede Heste, saa godt som de kunde i et allerede udsuget Landskab, hvoraf en stor Del af Beboerne vare flygtede med sit Kvæg og anden Eiendom over Glommen, tog Carl selv Kvarter paa Prestegaarden, hvor han opholdt sig 3 Dage. Han laa i Presten Hans Smiths Dagligstue, som sædvanlig paa Halm. Engang besøgte han Presten paa hans Studereværelse i øverste Stokverk, men da han skulde gaa ned igjen af en steil Trappe, som førte til Dagligstuen, raadede Presten ham at gaa baglænds for ei at falde i sine lange Sporer. Kongen fulgte Raadet og sagde: „Tak, kjære Pastor! I er dog en ærlig Prestemand. Jeg kunde ellers snart bække Halsen[2]).“

Medens Kongen holdt Hviledag, ankom Oberst og Generaladjutant Albedyhll med Brev fra Delwig, hvori han meldte, at han lykkelig havde udført sit Erinde og var kommen tilbage over Grændsen med det smaalandske Kavalleri, Östgöta Infanteriregiment og Enkedronningens Livregiment, og at Strömstjerna allerede var kommen til Dynekilen med sin med Krigsfornødenheder ladede Flaade, samt at man arbeidede paa Bryggen over Svinesund.

Dette var et Glædesbudskab, som Carl og hans Hær

[1]) N. Saml. I 415.

[2]) Top. Journ. II 86. Wilse, Reiseiagttagelser II 180.

tiltrængte under deres møisommelige Marsch gjennem et udsuget Landskab, hvor Levnetsmidler baade for Mennesker og Dyr vare vanskelige at opdrive. Hestene styrtede i Mængdevis, og Resten vare saa udmagrede, at de lignede Benrangler. Soldaterne havde som oftest intet andet end Brød og Brændevin til Næring, Riskviste til Seng og Himlen til Tag, og deres Udseende viste, hvad de havde lidt og lede. Klager lode vel, men de forstummede atter ved Synet af en Konge, som selv underkastede sig de samme Savn som den simpleste Soldat. Under saadanne Omstændigheder opløstes dog den strenge Krigstugt. Landet mellem Moss og Fredrikshald blev ganske udplyndret, og en Mængde Gaarde lagdes i Aske[1]). Presten Rumohr, som havde været Hovedaarsagen til Ascheberg Flugt, blev greben paa sin Prestegaard i Skjeberg og ført fangen til Sverige, hvor han døde[2]).

Den 12 Mai naaede Carl med sin Hær Gaarden Torpum i Berg i Nærheden af Fredrikshald, og her stødte Delwig til ham med de omtalte 3 nye Regimenter. Underveis havde denne maattet udstaa en Kamp med de Norske. Den aarvaagne og fædrelandssindede Peder Colbjørnsen, Kjøbmand paa Fredrikshald, havde ved Speidere erholdt Efterretning om, at Delwig vilde tage Veien over Tistedalselven. Han stillede sig derfor med et Frikompagni, som han havde oprettet af Arbeidsfolk i Tistedalen og Andre, og som han tildels selv lønnede, ved Tistedalselvens vestlige Bred og opførte et Brystværn. Da han imidlertid med saa liden Magt mistvivlede om at kunne forbyde Fienden Overgangen, bad han Kommandanten paa Fredriksten Hans J. Brun om Hjælp af 200 Sol-

[1]) Fryxell XXIX 14.

[2]) Han blev fængslet 11 Mai (Hojer I 305) og døde i Sverige af Vatersot i Oktober 1718. Top. Journ. IV 45. Schrøder 74. 75. Rist 49.

dater og 2 Kanoner. Mod sin egen og flere Borgeres Kaution fik han vel udleveret 2 Feltkanoner, men ingen Folk, da Kommandanten kun ilde likte dette paa egen Haand agerende Kompagni og sammes af ham uafhængige Anfører. Dagen før var imidlertid Oberstlieutenant Barthold Nicolai von Landsberg kommen fra Fredrikstad med en Bataillon Thrøndere. Da Colbjørnsen fortalte ham om sit og Fleres Forehavende, fandt han dette saa vel overlagt, at han med sin Bataillon forenede sig med Colbjørnsens Frikorps, forbedrede Tømmerbrystværnene og desuden efter Lieutenant Even Krafts Raad gjorde Vadestederne vanskelige at passere ved nedsænkede Harve, spanske Ryttere o. m. Efter et Par forgjeves Forsøg indsaa Delwig Umuligheden i at tiltvinge sig Overgangen. Han lod nu 600 Mand gaa over Ganerød og nord om Femsøen 3 Mile til Krogs over Bjerge og Myrer for ved denne Sidebevægelse at nøde de Norske til at forlade deres Stilling. Da Landsberg ved P. Colbjørnsen fik Underretning derom, trak han sig med sin samlede Styrke tilbage til Fredrikshald. Herved blev nu Veien aabnet for Delwig, som kort efter forenede sig med sin Konge[1]).

Lützows Forhold under de Svenskes Tilbagetog fra Christiania kan neppe ubetinget roses. „At General Lützow ikke forfulgte de Svenske over Glommen," siger en kompetent Dommer[2]), „kan neppe dadles, da han derved vilde have indviklet sig i en Hovedfegtning med dem, hvilket neppe kunde være raadeligt for ham. Naar han imidlertid ikke fandt for godt at forfølge Kong Carl til Onstadsund, burde han dog idetmindste have marscheret saa hastigt som muligt til Fredrikstad, forenet sig med de fra Danmark ankomne Forstærkninger og derpaa være

[1]) Nordberg. Jonas Rist Fredrikshalds Æreskrands i Dansk Museum 1782. Topogr. Journal IX 42.

[2]) Meydell i Mil. Tidsskr. XII 55.

gaaet over Glommen paa dette Sted. Han vilde derved have sat de Svenske i en ikke ringe Forlegenhed, da han derved vilde have overskaaret deres Forbindelse med Sverige over Svinesund og gjennem Enningdalen. Under saadanne Omstændigheder burde han have vovet et Slag, ifald de Svenske vilde slaa sig igjennem, da han i al Sikkerhed kunde trække sig tilbage til Fredrikstad, ifald han skulde blive slagen, men de Svenske derimod vilde blive nødte til at strække Gevær, ifald de vare blevne slagne."

Lützow lod de Svenske ogsaa denne Gang slippe ud af Snaren. Han tog, som vi have seet, en iagttagende Stilling ved Fredrikstad og lod sig nøie med at sende 1800 Mand til Sannesund, hvor de paa Glommens østre Bred anlagde nogle Forskandsninger, og 300 Mand til Borge ¼ Mil fra Fredrikstad. De skulde forskandse sig der, gjøre Fienden alt muligt Afbræk og især hindre ham i at inddrive Levnetsmidler[1]).

Dette Naboskab paa Glommens østre Bred kunde Carl imidlertid ei lide. Den 21 Mai brød han selv op med 3000 Ryttere og 2000 Mand Fodfolk. Han stillede Grev Thure Bjelke med Bahuslens Dragoner ved Skjeberg som Reserve, medens han med Resten rykkede op mod Sannesund ved Hafslund. Ved sin Ankomst did undersøgte han selv Stillingen, men vovede sig derved saa yderlig, at Hesten blev skudt under ham og han i Faldet brød sin høire Fod. Ved Kongens Tilbagekomst fra Undersøgelsen ventede man Befaling til Angreb, men

[1]) Da Lützow svævede i Frygt for at Carl igjen skulde gaa over Glommen, besatte han Fedtsund med 1 Bataillon, Onstad- og Grønsund med 2 og Maristien med 1 under Buddes Befaling, Sannesund og Opsund med 4 Bataillоner Fodfolk og 3 Kompagnier Dragoner under Cicignon. (Hans Melding til Kongen af 30 Mai. N. Saml. I 416).

denne udeblev mod Formodning, hvad enten de Smerter, Kongen følte, eller Stillingens Styrke dertil var Grunden. De ved Borge staaende 300 Mand bleve derimod fordrevne og flygtede saa ilsomt, at de efterlode sin Mad i Krukker og Kjedler paa Ilden[1]). De Svenske stillede ved Borge Kirke en Jagttagelsespost under Oberst Silfverhjelm.

Dagen efter at Kongen havde undersøgt Forskandsningerne ved Sannesund, forlodes disse til de Svenskes store Forundring af de Norske, der her anførtes af Generalmajor Cicignon, hvorpaa Carl strax sendte Folk derhen for at ødelægge dem.

Samtidig (21 Mai) tilskrev Lützow Slotsloven, at han har ladet en Del Landdragoner og nye Reserver gaa hjem til Lægderne omkring Christiania formedelst Mangel paa Fodemidler, og fordi Reserven var ganske nøgen og uden nogen Øvelse og Krigstugt, og under 26 Mai tilføier han, at Officierer og Menige forsmægte[2]).

Den 3 Juni overbragte Admiral Gabel til Fredrikstad 4 danske Batailloner under Anførsel af Generalmajor Rosenauer[3]).

At den norske Hær, uagtet den erholdte Undsætning, vedblev at staa uvirksom bag Glommen, synes at have forundret selv Statholderen og Slotsloven. 24 Juni underrettede Statholderen Lützow om, at han i Laurviks Grevskab allerede havde gjort Foranstaltning til et almindeligt Opbud af Almuen, og at han vilde foranstalte et lignende over det hele Land for at faa Fienden jaget ud igjen, og forlangte Sagen forelagt et Krigsraad.

[1]) Nordberg II 568.

[2]) Dokumenter i Rigsarkivet.

[3]) I Rigsarkivet findes Ditlev Sverdfegers Likvidation med de danske Tropper, hvoraf man blandt Andet faar at vide, hvilke danske Tropper i 1716 og 1717 bleve sendte til Norge.

Et saadant blev ogsaa holdt 30 Juni 1716 i Hovedkvarteret paa Nygaard og overvares af Generalmajorerne Sehested, Rosenauer og Cicignon, Brigadeer Budde og Obersterne Garmann, Huitfeldt, Oetken, Meitzner og Schöller, hvis Raadslagning fik det enstemmige Udfald: „At det vist var fornødent, at Almuen tilholdtes at være færdig og forsynet med Geværer istedetfor at møde frem med Stokke og Stænger, og at den fornødne Kost anskaffedes, men man maatte fraraade at opbyde dem, førend den kommanderende General fandt det nødvendigt, da det ikke var at vente ved dem at uddrive Fienden, men snarere var at befrygte, at de af Fiendens øvede Krigsfolk vilde nedhugges til hele Landets Overgang og Ruin. Det var derfor mere tjenligt, at de bleve hjemme ved deres Avling og Brug og ikke deri hindredes, hvilket syntes at komme mere til Kongens Tjeneste og Landets Nytte [1]."

Idet Lützow den 4 Juli oversendte Kongen denne Erklæring, beklager han sig over, at Slotsloven, ham uafvidende, har brugt som Expres til hans Majestæt Major Rosenkrands paa Akershus.

Niende Kapitel.

Carls Angreb paa Fredriksten og Fredrikshald [2].

Lützows Frygt for at de Svenske skulde angribe ham og Fredrikstad, viste sig at være ugrundet. Derimod

[1]) N. Saml. 1 424.

[2]) Kilder:

1. Fridrichshalds Ærekrands, sammenskrevet af Jonas Rist; indeholder nøiagtige Beretninger om Krigsbegiven-

gjaldt det Fredriksten, som hidtil havde været uanfegtet. Denne stærke Bjergfæstning havde en Besætning af 900 Mand. Oberstlieutenant Hans J. Brun var Kommandant. Anførselen over de Soldater, som laa i Byen, havde Oberstlieutenant Steen Blix. Soldaterne baade paa Fæstningen og i Byen vare vel forsynede med Proviant og Krigsfornødenheder. I Forsvaret deltog desuden en Bataillon Thrøndere under Oberstlieutenant B. N. v. Landsberg, og Fredrikshalds Borgerskab samt Peder Colbjørnsens Frikompagni [1]).

hederne 1716 og 1718. Rist var den Tid Hører ved Fredrikshalds Skole, hørte til Frikorpset og deltog selv i flere af de Sammenstød, han har beskrevet. Han døde 1737 som Sognepræst i Ullensaker. Skriftet findes i Dansk Museum for Juni—August 1782 og blev særskilt udgivet i Kjøbenhavn 1809.

2. Kort historisk Beskrivelse over Fredrikshald paa Rim sammenskreven og med fornødne Anmærkninger oplyst af Mag. J. Schrøder rector scholæ samme Sted. Kjøbenhavn 1727. 4.
3. Fragment af Andreas Colbjørnsens Notitser betræffende Fredrikshalds Beleiring 1716. Forfatteren var Brodersøn af Peder Colbjørnsen og Borger paa Fredrikshald (født 1710 † 1785). Det findes i Vidar 1834 No. 79 og i Moes Aktstykker 204.
4. Udkast til en Beskrivelse over Fredrikshalds By og Fredrikstens Fæstning m. m. ved C. Hoff, Ingeniørkapitain. Topogr. Journ. 4de og følgende Hefter (1792).
5. Oberst Even Krafts før omtalte Beretning om hans Forhold i Krigens Tid.
6. Kort Underretning om Fredrikshalds By og dens Krigshistorie med Kart af H. Krag, Sognepræst paa Fredrikshald. Christiania 1848.

[1]) Fæstningens Besætning bestod af 2 Kompagnier af vesterlenske Regiment, 2 af det smaalenske, 2 Kompagnier Landdragoner og 1 Kompagni Artilleri under Carl Gottlieb v. Reitzenstein. Ved dette var Fredrik Grüner ansat som Premierlieutenant. Under Blix tjente Kapitainerne Offenberg, Sommerschildt, Knudsen og Calnein.

Paa Frederikshald boede dengang to Brødre, der vare velstaaende Handelsmænd, Hans og Peder Colbjørnsen, af hvilke vi allerede have omtalt den sidste. De vare Prestesønner fra Sørum og Dattersønner af den berømte og krigerske Kjeld Stub, Landoberst og Sogneprest i Ullensaker († 1663). Den yngste af Brødrene Peder var da 33 Aar gammel og valgt Stadskapitain. Disse modige og fædrelandssindede Brødres Exempel virkede ogsaa paa Andre, blandt hvilke den tappre Klokker paa Id, Ole Svendsen Bakke, især er bekjendt. Han havde engang i Forening med to Bønder lagt sig i et Baghold, hvorfra de skjøde den svenske Oberstlieutenant Baltzer, der kom ridende forbi med 24 Ryttere. Opmuntret ved dette Held besluttede Klokkeren et større Forsøg. De Svenske havde paa Kirkebøen, ½ Mil Syd for Herregaarden Berby i Enningdalen, en Postering, som bestod af 70 Ryttere og 110 bevæbnede Bønder under Anførsel af Ritmester Lehman. Klokkeren foreslog Peder Colbjørnsen at overfalde de Svenske paa Kirkebøen og paatog sig at udspeide deres Stilling og Styrke. Colbjørnsen forsynede ham i denne Anledning med endel Tobak, som han skulde sælge blandt de svenske Soldater. Da Alt var forberedt, samlede Colbjørnsen sin Friskare (80 Arbeidsfolk fra Tistedalen), en Hob Bønder og 40 vesterlenske Soldater under Lieutenant Even Kraft, der overtog Kommandoen, da Colbjørnsen som Stadskapitain ei vel kunde forlade Byen. Kraft naaede efter en lang og høist besværlig Marsch den 8 April Klokken 4 om Morgenen Kirkebøen. I Begyndelsen af Anfaldet blev Klokkeren skudt af en Svenske, som havde skjult sig under Laavebroen. Da en af hans Sognefolk vilde reise ham op, sagde han: „Lad mig ligge i Jesu Navn, hils min Kone og mine Børn! Jeg er vel fornøiet. Gjører I Eders Bedste!" Med disse Ord døde han. Hans Landsmænd blev saa forbittrede over

Fredrikſten

den modige Klokkers Død, at de med stor Heftighed gik løs paa Fienden. 30 bleve dræbte, 50 fangne, hvoriblandt Anføreren Lehman, og Resten, som bestod af bevæbnede Bønder, tog for største Delen Flugten til de nærmeste Fjelde og undslap saaledes [1]).

En Maanedstid senere kom Kong Carl selv i Fare. Den 21 Mai var den unge Kjøbmand Jacob Wærn, Lieutenant ved Colbjørnsens Friskare, med nogle Flere gaaet udenfor Byen til et Hus paa Busterud for at spille Kegler, men da man aldrig var ganske sikker for at støde paa Fiender, havde Enhver taget sin Rifle med. Nu hændte det samme Dag, at Kongen ledsaget af 8 Officierer ganske uformodet nærmede sig Stedet. Wærn og hans Venner grebe strax til Riflerne og skjøde. To af Kongens Følge bleve trufne og Kongens Hest blev af Wærn skudt under ham. Kongen selv kom dog ikke til nogen Skade, men besteg en anden Hest og red videre [2]).

Af større Betydning og vigtigere i sine Følger vilde et Angreb have været, som de Norske i Begyndelsen af Juni foretoge for at sprænge den Bro, Carl havde slaaet over Svinesund, hvis det var gaaet heldigt af.

Den 2 Juni gik Friskaren under Colbjørnsens Anførsel, ombord paa en stor Stykpram, som Frederikshalds Borgere havde bekostet, og 100 Soldater under Kapitain Hausmann i smaa Baade fra Fredrikshald for at an-

[1]) Jonas Rist, som selv var med, i Fredrikshalds Æreskrands 53—58. De Norske gjorde en Del Bytte af Heste, Proviant og nogle Tønder Øl og Brændevin, som Kraft slog i Stykker og lod udløbe, at Ingen ved Drukkenskab skulde komme i Fordærvelse. C. Frimann har til Klokkerens Minde digtet Sangen:

Det var i Borgesyssels Egn
Ved gamle Haldens Side;
I høie Chor der sang en Degn
I Kirken der paa Ide.

[2]) Rist 72. Om Wærn se Rist 46. 47.

gribe Broen fra den indre Side, medens Admiral Gabel fra Laurkullen sendte et gammelt Krigsskib med nogle Galeier for at angribe fra den ydre Side. Denne Gang var Lykken de Norske imod. Vindstille indtraf, saa at Gabels Skib maatte bugseres. I det Dieblik, Angrebet skulde ske, sprang Bugsertouget, hvoraf Følgen var, at da Skibet nu ei kunde bevæges, blev det taget af Fienden. Galeierne, der tabte den Understøttelse, som de havde paaregnet fra Orlogsskibet, traf sig tilbage. Hausmann, som med sine Smaabaade skulde ødelægge Broen fra Idefjorden, kunde nu ligesaa lidet som Stykprammen udrette noget, og maatte vende tilbage til Fredrikshald med uforrettet Sag.

En ikke uvæsentlig Andel i det for de Svenske heldige Udfald havde den raske og raadsnare Kapitain Malkolm Hamilton, som ogsaa nogle Dage efter af Carl udnævntes til Kapitain ved Livgarden.

Carl maa have frygtet for en Gjentagelse, da han kort efter paa Sundets søndre Side anlagde Skandsen Sundsborg som blev besat med 12 Stykker svære Kanoner og 8 mindre. For ganske at kunne beherske Indløbet til Fredrikshald angrebe de Svenske 6 Juni Sponviksskandsen, som laa paa den norske Side af Svinesund. Kommandanten Hans Jørgen Günter afslog det første Angreb; men da de Svenske kom igjen, 800 Mand stærke under Oberst Liebert Rosenstjerna, og endog Carl selv var med for at lede Stormen, blev Günter bange og overgav sig den 7 Juni med 4 Officierer og 200 Mand, uagtet han havde Anledning til at faa Hjelp af Gabels Flaade, som laa i Nærheden. De tagne Kanoner bragtes til Torpum, og Sponviksskandsen jevnedes med Jorden [1]).

[1]) Nordberg II 569. Hoff i Top. Jour. IV 46. Lagerbrings Sammandrag af Svea Rikes Hist. IV 108. Skandsen var anlagt af U. F. Gyldenløve 1676 (Budstikken 1823 S. 525).

Heldigere vare derimod de Norske paa et Streiftog over paa den svenske Side (Vigsiden), hvor Colbjørnsens Friskare i Forening med nogle Soldater under Even Kraft bortsnappede 111 svenske Transportheste, et Par Soldater og 22 Trosknegte, som de derpaa paa deres smaa Pramme førte ind til Fredrikshald [1]).

Disse Tildragelser vare imidlertid kun ubetydelige Forspil paa det blodigste og mærkeligste Sammenstød i den hele Krig, nemlig Carls Angreb paa Fredriksten og Fredrikshald. Det havde været hans Agt at bemægtige sig den stærke og vigtige Bjergfæstning ved en ordentlig Beleiring, og han ventede kun paa en stor Transportflaade, der skulde bringe ham de fornødne Kanoner. Medens han utaalmodig ventede paa sammes Ankomst, underrettede en norsk Overløber Kongen om, at en stor Del af Fæstningens Besætning ei laa oppe paa Fæstningen, men udenfor samme og i Byen, og at det saaledes ei vilde være umuligt ved et pludseligt Overfald at afskjære en stor Del af Besætningen fra Fæstningen.

Besætningen paa Fredriksten bestod, som vi før have hørt, af 900 Mand, hvortil kom de 300 Thrøndere under Landsberg. Ved det paa en steil Klippe liggende Fredrikstens Fod ligger Fredrikshald, der ved Tistedalselven deles i to Dele, hvoraf den søndre ligger lige under Fæstningen. Ved Borgerskabets og fornemmelig Colbjørnsens Bestræbelser var ogsaa Byen bleven lidt befæstet med Pallisader, og Broen over Elven var i en Bredde af 12 Alen afskaaren. Til Sikkerhed for, at Fæstningen og Byen ei skulde overraskes, var der udstillet en Vagt paa 24 Mand under Lieutenant Grabow af det throndhjemske Regiment. Til Forsvar for to Batterier,

[1]) I Anledning af Hestenes Salg og Byttets Fordeling opstod der en heftig og langvarig Tvist mellem Friskaren og dens Anfører Peder Colbjørnsen og Kommandanten Brun, se Moe I 63.

som vare anlagte paa Kirkegaarden, var stillet en Vagt i Kirkeporten. Paa Torvet stod nok en Vagtpost under Kapitain Knudsen. Den saakaldte Borgerskandse bestod paa den Tid kun af en ydre Pallisadering og af et indre Verk, der paa tre Sider var bygget af Sten, men paa den fjerde Side mod Fæstningen kun havde en Pallisadering. I Borgerskandsen laa de 300 Thrøndere, der anførtes af Oberstlieutenant Landsberg og Kapitainerne Schlanbusch og Hausmann. Paa Overbjerget, der udgjør et Udenværk til Fæstningen, laa en liden Besætning under Lieutenant Michelet. En Skytspram, der laa tæt ved Byens Sørside, var besat af Friskaren, nogle Søfolk og Borgere [1]). Kommandoen i Byen førte som sagt Oberstlieutenant Steen Blix af vesterlenske Regiment.

Saaledes vare de Norskes Forsvarsanstalter, da Carl besluttede en Overrumpling. Planen til dette Foretagende var dristig, men dog vel udtænkt, og der var virkelig Formodning om, at Foretagendet vilde lykkes.

Natten til den 4 Juli, som var en Løverdag, Klokken 1½ brød Carl selv op i Spidsen for 2200 Mand og togede i al Stilhed imellem begge Osklevene forbi Skakkestad paa temmelig ubanede Veie til Skaaningsfossen, ⅛ Mil Nord for Fredrikshald. Her var et Vadested over Tistedalselven. Svenskerne gik over, skjønt Vandet stod dem op under Armene, idet de holdt deres Vaaben over Hovederne. Næsten uformærkt nærmede de sig nu langs Tistedalselvens østre Bred baade Fæstningen og Byen. Carl delte nu sine Folk. Den prøvede Oberstlieutenant R. Fuchs med 600 Mand og en Reserve af 400 Ryttere under Oberst Löwenstjerna blev befalet gjennem Elvegaden

[1]) Denne Stykpram, der gjorde megen Nytte under Fredrikshalds Forsvar, var bygget efter Raad af Lieutenant Even Kraft (se hans Beretning om hans Forhold i Krigen).

at rykke ind i Byen og bemægtige sig samme, medens Oberst Christer Schlippenbach med 600 Mand og en ligesaa stor Reserve under Oberst Liebert Rosenstjerna fik Befaling at trænge ind imellem Borgerskandsen og Fæstningen for at afskjære saavel Besætningen paa Borgerskandsen som den i Byen Adgang til at trække sig tilbage til Fæstningen. Ved denne sidste Afdeling var Kongen selv, og i Spidsen for samme gik 58 Dalkarle, der frivillig havde meldt sig; dem anførte Kapitain Rutensparre.

Carl kom saa uventet paa Grabows Forvagt, at den neppe fik Tid til at afskyde sine Geværer og derved at varsle Besætningen om den overhængende Fare. Den trak sig derpaa ilsomt gjennem den ydre Borgerskandse og fik knap Tid til at affyre de tre Feltkanoner, som laa ved Indgangen. De Svenske, hvis Fortrop strax besteg den ydre Borgerskandse, vare de Norske saa nær i Hælene, at da de kom til den indre Borgerskandses Port, vare de Svenske ogsaa der, saa de nær havde trængt ind med dem. I det afgjørende Oieblik smeldtes Porten igjen; men de Svenske begyndte nu at storme den indre Skandse paa flere Steder. Ved Skuddene og Allarmtrommen, som strax rørtes, vaktes imidlertid baade Soldat og Borger. I Forskandsningen førte tillykke for Nordmændene den ligesaa raadsnare som tappre Landsberg Kommandoen. Hver løb til sin Post, Nogle halv paaklædte, Andre i den bare Skjorte, og hver gjorde sit Bedste under Ledelse af Landsberg og hans Kaptainer Schlanbusch og Hausmann. Senere kom ogsaa en Del af de vesterlenske Soldater og nogle Borgere til. De Svenske vare saa nær, at de stak med Bajonetterne gjennem Pallisaderne paa dem, som stode indenfor. Kampen var heftig og blodig. Oberst Schlippenbach blev skudt i det samme Oieblik, han forsøgte at støde Skandseporten op. Gustav Ruten-

sparre førte kun 7 af sine tappre Dalkarle ud af Kampen. Resten laa døde eller saarede paa Valpladsen. Carl, som under den stærkeste Ild fulgte tæt efter den uforfærdede Kapitain, udnævnte ham paa Stedet til Major. Efter et Tab af henved 300 Mand, blandt hvilke foruden den nævnte Oberst Schlippenbach vare Majorerne Spalding og Silfversparre, forlod Carl med uforrettet Sag Borgerskandsen for at forene sig med hans øvrige Folk, som imidlertid havde havt en varm Dyst i Fredrikshalds Gader. Rutger Fuchs var gjennem Elvegaden trængt ind i Byen, hvor man var beredt paa at give ham en varm Modtagelse. Ved Kirken var nylig af Borgerne anlagt et Batteri paa 9 Kanoner. Arkelimester Peder Hvid rettede dem mod den fremrykkende Fiende, og en heftig Kamp opstod. Først efter at næsten alle Forsvarerne vare dræbte eller saarede, bleve de Svenske Mestere over dette Batteri. Her faldt Lieutenant Schow af det vesterlenske Regiment og Lieutenant Mortensen ved Landdragonerne. Blix bød nu Kaptain Knudsen, der havde Vagt paa Torvet med 50 Mand, at ile mod Kirken og Kirkegaarden for at hindre Fiendens videre Fremrykken. Han holdt ud der i henved 2 Timer, men maatte da, efter at have faaet 30 Mand dræbte eller saarede, vige for Overmagten. Kjæmpende trak han sig i god Orden længer ind i Byen, hvor der opstod en almindelig Gadekamp, da Carl med sine øvrige Folk kom ned forbi Borgerskandsen over Pipperbjerget. Kapitain Offenberg, der med endel Folk stod i Gaden, da Carl rykkede ind i Byen, gjorde vel Modstand, men maatte vige, efter at Nogle af hans Folk vare faldne, Andre saarede og han selv var skudt gjennem Armen [1]). De Svenske stødte derpaa paa Blix, som var stegen til Hest, strax han fik Underretning om Fiendens Angreb, for at ordne Alt til tapper Modstand.

[1]) Rist 86.

Efter en varm Dyst, hvori han fik mange Saarede og Døde, blandt hvilke Kaptain Calnein, og efter at han selv havde faaet et Saar i Armen og sin Hest skudt under sig, maatte ogsaa han vige. Da han paa sit Tilbagetog kom paa Torvet, forsøgte han atter at gjøre Modstand, men da han saa, at den var forgjeves, trak han sig med sine faa overblevne Folk ned til Kongens Brygge, hvor de fleste af hans Soldater dels bleve dræbte, dels fangne, og han selv fik et Saar i Laaret. Han reddede sig med nogle Faa ud i en Baad, og kom over til Sørhalden, hvorfra han over Knardalsfjeldet kom op paa Fæstningen [1]).

Klokken 4 om Morgenen bleve de Svenske Herrer over Valpladsen, men Kampen fortsattes, da Fæstningens Kanoner under Ledelse af „den mandhaftige og berømmelige" Kapitain Reitzenstein nu begyndte at bestryge Byens Hovedgader, medens saavel Fæstningens Bomber som Kugler fra Stykprammen og Huitfeldtsholmen gjorde Tværgaderne ikke mindre farlige. Flere Borgere skjøde ogsaa fra Vinduer, fra Kjeldere og fra de steile Fjelde, saa de Svenske tabte mange Folk. Carl forlangte nu 4 Timers Vaabenhvile for at begrave sine Døde, men fik Afslag, idet Kommandant Brun efter Samraad med Borgerskabet [2]) ved Bomber søgte at stikke Byen i Brand.

Carl havde taget sit Kvarter i Kjøbmand Walckers Hus (hvor det Ankerske Arbeidshus nu staar) ligeover for Peder Colbjørnsens Hus paa Hjørnet af Kirkegaden og Borgerskandsgaden. Da Peder Colbjørnsens Søster Maria,

[1]) Skjønt saaret begav han sig strax ud paa Batteriet Langelinien for at være Vidne til Kampen og opmuntrede Enhver til at gjøre sit Bedste. Her sad han, indtil han af sine blødende Saar sank afmægtig om. Rist 92.

[2]) Førend Angrebet skede, havde Brun havt et Møde med det samtlige Borgerskab paa Byens Raadstue, hvor det besluttedes i Nødsfald at stikke Byen i Brand. Schrøder 79.

som forestod hans Hus, bemærkede, at Kongen saa ud af det aabne Vindu, aabnede hun sit Vindu ligeoverfor og bad Kongen, at hun ingen Overlast maatte lide af hans Folk, siden hun var alene med en liden Dreng i Huset. Kongen bød strax en Underofficier med 4 Mand at holde Vagt hos hende. Kongen bad hende igjen om noget Svaldrikke, som hun strax lod ham række gjennem Vinduet i et stort Sølvbæger. Kongen drak da paa hendes Sundhed, idet han sagde: „Der ser hun, Mamsel, at jeg troer hende vel.“ Efterat have ladet en af sine Folk optage en Ring, som faldt fra Marias Finger ned paa Gaden, da hun rakte Bægret ud af Vinduet, og levere hende den tilbage, spurgte han: „Buldrer Kommandanten altid saa med Kanonerne paa Fæstningen?“ „Ikke oftere,“ lød Svaret, „end naar Fremmede ere i Byen.“ Tilsidst bad hun Kongen om Tilladelse til at sende en Pakke Klæder til sin Broder Peder, der var tyet op paa Fæstningen, da han under sin hastige Flugt ikke havde faaet det Fornødne med sig. Denne Bøn blev ogsaa indvilget. I Klæderne havde den snue Pige indsyet en Seddel, hvori hun underrettede Broderen om, i hvilket Hus Kongen opholdt sig [1]). Peder Colbjørnsen benyttede Vinket og Fyrverkeren Coucheron rettede nu sine Bomber mod det betegnede Hus. Idet Kongen med General Delwig gik hen til Garnisons-Feltskjæren for at tilse de Saaredes Forbinding, blev Delwig, der gik nogle faa Skridt foran Kongen, skudt gjennem Hovedet og faldt død om. Delwigs Lig førtes strax ind i Walckers Hus [2]).

Ved dette pludselige Overfald paa Byen havde en

[1]) Andreas Colbjørnsens Notitser. Vidar 1834 Nr. 79.

[2]) Han blev skudt af Sergeant Göde paa Borgerskandsen med en Bøssekugle, som gik ham gjennem Hovedet. Delwigs forbrændte Lig med de øvrige faldne Svenske bleve begravne paa Fredrikshalds Kirkegaard. Rist 102.

stor Del Kvinder, Børn og Andre i største Hast flygtet dels ud paa den tæt ved Byen liggende Saus, dels ud til Hans Colbjørnsens Gaard Eskevikeu. De Forsvarsløse anmodede Hans Colbjørnsen og Kjøbmand Jens Munk om at anholde hos den ædelmodige svenske Konge om Beskyttelsesbreve. De begave sig ind i Byen med Stadsmusikanten foran sig, der blæste i Trompet. De fremstillede sig for Kongen i Walckers Hus og fremførte deres Andragende[1]). Kongen spurgte om deres Navne, og da han hørte samme, saa han stivt paa Hans Colbjørnsen og befalede, at begge skulde blive i Arrest hos ham. Kongen gik derpaa frem og tilbage i Værelset, trak sit Sværd halvt ud af Skeden, stødte det derpaa haardt ned igjen og sagde med barsk Ansigt: „Det kommer ikke an paa at tage nogle Heste[2])," bebreidede Colbjørnsen og hans Broder, at de, skjønt de ei stode i virkelig Krigstjeneste, dog stedse havde øvet Fiendtligheder mod ham og tilføiet ham megen Skade. Truende tilføiede han: „Nu skal han undgjelde for Altsammen." — „Naar Fienden falder ind i Landet," svarede Colbjørnsen rolig, „er hver Undersaat Soldat. Desuden har jeg ei gjort andet end hvad Pligt og Troskab mod min Konge udfordrer. Jeg fortryder det ikke, hvad der end skal vederfares mig." I det samme faldt en af de mange Bomber, der vare rettede mod Huset, ned i samme og slog nogle Bjelker itu, saa Splinterne fløi om de Tilstedeværendes Øren. Alle faldt omkuld, men Kongen var den første, som igjen reiste sig, og spurgte, om Nogen var saaret. Han var selv truffen i Ansigtet, saa at han blødte stærkt. Jens Munk havde ogsaa faaet et Hul i Hovedet og et Saar i Armen[3]).

[1]) Rist 94.

[2]) A. Colbjørnsens Fragment.

[3]) Gjessing IV 333, hvor der ogsaa berettes, at Colbjørnsen med sit Lommetørklæde tørrede Blodet af Kongens Ansigt, og at

De Svenske kjæmpede den hele Tid med sædvanlig Tapperhed og Udholdenhed. Da Stykprammen tilføiede dem stort Folketab, søgte de et Par Gange ved opførte Kanoner at bringe den til Taushed, men forgjeves. Selv Kvinder deltoge i Forsvaret. En Tjenestepige, Olau, fornaglede en Kanon og kastede Kuglerne i Søen, inden de Svenske kom tilbage for at bruge dem. Da Klokken var henved 6 om Eftermiddagen, fandt Peder Colbjørnsen, hans Svoger Peder Wærn og flere Borgere, som havde tyet op til Fæstningen, at det nu var paa Tide at gribe til ethvert Middel for at faa stukket Byen i Brand. P. Colbjørnsen leverede derfor Skipper Ole Trulsen, som fra Stykprammen var sendt op til Fæstningen for at faa mere Ammunition [1]), et Par Begkrandse til Afbenyttelse. Disse bleve leverede til den nævnte Pige og en anden, som med dem antændte Hans Colbjørnsens Gaard paa Torvet (den stod omtrent, hvor Toldboden nu staar), hvor flere brændbare Sager vare samlede [2]). Inden kort Tid stod Huset i lys Lue. Peder Colbjørnsen fik ved Opmuntring og en Gave af 10 Rdl. sin Tjenestedreng Anders Brynildsen til at stikke hans og hans Morbroder Niels Stubs Gaarde i Brand. Ved Mod og Klogskab lykkedes det ham ei blot at udføre dette Hverv, men endog at faa en tændt Begkrands slynget ind i Walckers Hus. De Svenske med deres Konge i Spidsen anstrengede sig

Carl yttrede: „Det skader Intet, Herren bevarer sin Salvede."

[1]) Even Kraft fortæller, at Kommandanten negtede at udlevere Krudt og Kugler, men at han paa eget Ansvar gjorde det, ligeledes at han bevægede Kommandanten til at afslaa den forlangte Vaabenstilstand, idet han gjorde opmærksom paa, at de Svenske vilde benytte den til at opbryde og plyndre de brandfri Kjeldere, hvori Borgerne havde forvaret deres kostbareste Eiendom. Jfr. Rist 93. Gjessing IV 331.

[2]) Top. Journ. IV 50. Rist 91.

vel af yderste Kræfter for at slukke, men det var forgjeves. Inden kort Tid stod den østre Side af Fredrikshald i lys Lue. Da samtidig Kuglerne fra Fæstningen og Stykprammen vedbleve at feie Gaderne og Landsberg gjorde et Udfald fra Fæstningen[1]), blev de udmattede Svenskers Stilling høist betænkelig. Carl vilde længe ikke vige, men tilsidst lykkedes det dog Rutger Fuchs at faa ham dertil[2]). Det gjaldt nu at komme ud af den ulykkelige By, hvor Jammerraab og Beklager lode fra hans saarede Folk og mange af Byens Indvaanere, der omkom i dette Flammehav. Den afskaarne Bro over Tistedalselven blev i Hast gjort brugbar, men under Kugleregn fra Fæstningen, hvorved mange Norske ogsaa omkom, da de Svenske tvang deres Fanger til at udføre dette farefulde Arbeide[3]). Carl, som under Kampen i Byen stedse havde været blandt de Første, var nu blandt de Sidste, idet han dækkede Tilbagetoget. Han førte med sig under Vagt Hans Colbjørnsen og Jens Munk, men da den første kom paa Broen, kastede han sig ned, som om han var saaret, sprang i Vandet og svømmede hen under en Brygge, indtil Faren var forbi[4]). Munk maatte derimod følge med til Hovedkvarteret Torpum. Kongen maatte selv berømme Haldens tappre og udholdende Forsvar. Han sendte ogsaa næste Dag Munk tilbage, idet han forærede ham en Hest med Sadel og en kostbar Kaarde[5]).

Da de Svenske vare komne over Broen, samlede de sig atter, men da Fæstningens Kugler ogsaa her forfulgte dem, brøde de alle op til Torpum. For at skjule Tilbagetoget eller for at gjengjelde Fredrikshalds Borgere deres varme Modtagelse, afbrændte de Byens vestre Side.

[1]) Busæus 167. Gjessing IV 335.
[2]) Fryxell XXIX 18.
[3]) Busæus 168.
[4]) A. Colbjørnsens Notitser.
[5]) Top. Journ. IV 51.

Stort var de Svenskes Tab. Foruden Generallieutenant Delwig faldt i Byen Generalmajor Schommer, 14 Kapitainer, 28 Lieutenanter og 1300 Soldater, der dels bleve dræbte, dels saarede. 200 bleve fangne. De Norske opgave deres Tab til 70 Døde og 50 Fanger, som de Svenske førte med sig ud af Byen. Blandt de Døde var Kapitain Calnein, hvis Lig blev fundet paa Torvet. Kommandanten Brun anfører i sin Indberetning til Lützow af 5 Juli[1]), at Oberstlieutenant Steen Blix, Kapitain Offenberg og Lieutenant Schow bleve saarede tilligemed 3 Underofficierer. Af menige Soldater vare fangne og døde af det vesterlenske Regiment 96 Mand og 18 Landdragoner; af de hvervede 1 Underofficier fangen og af dem samt af de throndhjemske 6 Døde og 6 Saarede. Hvor mange af de smaalenske, vidstes endnu ikke[2]).

Den Skade, Fredrikshald led ved denne Brand, blev siden ved en nedsat Kommission anslaaet til 163,216

[1]) N. Saml. I 429. Jfr. Bussæus 165. Moe 143.

[2]) Fredrikshalds kjække Forsvar blev besunget af K. L. Rahbek i hans bekjendte Sang:

Kong Carl laa med en mægtig Hær
For Fredriksften,
Men tappre Fredrikshald ham er
Til megen Meen.

Sangens sidste Vers lyde saaledes:

Og herlig blussed Fredrikshald
Blandt Lig og Blod,
Oplyste stolt de Svenskes Fald
og Sines Mod.

Og aldrig brændte nogen Baun
Saa skjøn som den!
Og aldrig uddøe skal dit Navn,
O Colbjørnsen!
Saa stride de Nordmænd for Norge.

Rdl., der mindst svare til det Tredobbelte i vore Dage. De brændte Huse vare 330, der taxeredes til 56,761 Rdl. Kong Fredrik paabød en Extraskat i Danmark og Norge for at ophjelpe den ødelagte By [1]), men Rigerne vare saa udarmede ved den lange Krig, at det kun gik smaat med Hjelpen. Kongen belønnede Indbyggerne for deres Opoffrelser ved at give Byen Oplagsfrihed paa 3 Aar, Tiendefrihed for 5 Aar paa alt det Tømmer, der paa Byens Sager skares og udskibedes, og Toldfrihed i 5 Aar paa Indførsel af Korn. Alle, som havde tjent ved Frikompagniet og vare fra Byen, erholdt indtil videre Fritagelse for Konsumtion, og Enkelte, som særlig havde udmærket sig, fik Pensioner [2]).

Brødrene Colbjørnsen bleve belønnede for deres under Beleiringen udviste Tapperhed med Charakteer af Kapitainer af Infanteriet.

Kommandanten paa Fredriksten, Oberstlieutenant Brun, som havde levet i stadig Uenighed med Colbjørnsenerne og flere af Fredrikshalds Borgerskab, blev derimod fjernet fra sin Post, som overdroges Oberstlieutenant Landsberg. Brun blev sat til at oprette et nyt Regiment, hvis Garnisonssted blev Drammen; men i Begyndelsen af 1718 laa han med nogle Kompagnier af sit Regiment i Fredrikstad [3]).

[1]) Moe 48. Nøiagtig Efterretning om Extraskatten, Taxten m. m. Moe 215—248.

[2]) Schrøder 105.

[3]) Aarsagen til Bruns Strid med Borgerskabet og Colbjørsenerne var, at han ingen Ynder var af deres Frikorps, der var uafhængigt af ham som Overstkommanderende, og var stødt over Colbjørnsenernes efter hans Formening ubetimelige Raad og Indgreb i Krigførelsen og maaske misundelig over den Ros, som blev Frikorpset og dets Førere til Del. I Anledning af Fordelingen af det ved Kirkebøen gjorte Bytte (S. 74) ansaa P. Colbjørnsen og Frikorpset sig forurettet og fornærmet, og da en personlig Uven af P. Colbjørnsen, Otto J. Smit, ei uden

Kort efter Overfaldet paa Fredrikshald var Carl nær bleven fangen af de Norske, da han en Morgen tidlig var redet ud fra Torpum til Svinesund, ene ledsaget af Gardekapitain Köhler [1]).

Tiende Kapitel.

Peter Tordenskjold i Dynekilen 8 Juli 1716.

Ved Fredrikshalds heltemodige Forsvar var Faren vel for Øieblikket overstaaet, men Carl var ei den Mand, som opgav en engang fattet Plan. Han ventede derfor kun paa Ankomsten af en Transportflaade, der skulde bringe ham de Kanoner og andre Fornødenheder, han tiltrængte, for at begynde en ordentlig Beleiring af Fredriksten. Men ogsaa i denne grundede Forventning blev Carl bittert skuffet.

Han havde, som før berettet, ladet en saadan Transportflaade udruste i Göteborg. Da Admiral Gabel, som

Bruns Medvirken i et Andragende til Kongen fremkom med ugrundede Beskyldninger om P. Colbjørnsens og Borgerskabets Opførsel, optraadte Colbjørnsen ei blot som Forsvarer for sig og Borgerskabet, men gjorde Brun saa nærgaaende Beskyldninger, at en Kommission, bestaaende af Vicestatholder Kragh og General Lützow, beordredes at dømme i Striden. Da den ved Indlæg og Vidneforhør truede med at blive uendelig, bestemte Kongen efter Kommissionens Forslag, „at Striden paa begge Sider ophæves", idet Brun fjernedes fra sin Post. I Rigsarkivet findes en Mængde Indlæg og Thingsvidner i denne Sag, der ere aftrykte i B. Moes Aktstykker til den norske Krigshistorie. Her oplyses blandt andet omstændelig Kampen i Fredrikshald fra Stykprammen, hvorom Smits Beskyldning dreiede sig.

[1]) Nordberg II 576.

Tordenskjold.

førte Kommandoen paa den danske Flaade i Nordsøen, med sine store Orlogsskibe ei kunde hindre den svenske Transportflaade, der kunde gaa indenskjærs, sendte han den bekjendte Søkapitain Peter Tordenskjold til Kjøbenhavn for at faa nogle mindre Krigsfartøier, hvormed han kunde hindre de Svenske i at naa Fredrikshald. Imidlertid forlod den svenske Transportflaade Gøteborg og nærmede sig den norske Grændse. Med 4 Skibe, besatte med 116 Kanoner, og 3 Galeier ilede Tordenskjold efter. Da han kom til Hvaløerne, fik han Underretning om, at den hele Transportflaade var kommen til Dynekilen, 3 Mil søndenfor Fredrikshald, og laa der for Modvind.

Dynekilen, som gaar dybt ind i Landet, er ingensteds bredere end 160—180 Skridt, og det lange Indløb er saa trangt, at et enkelt Skib kun med Nød kan manøvrere. Midt i Mundingen laa desuden paa en Holme et Batteri med 6 Tolvpundinger. At angribe de Svenske i denne stærke Stilling var et farligt Vovestykke; men Hr. Peter Tordenskjold var en Vovehals. Da Vinden var god, og han desuden havde hørt, at de svenske Officierer samme Nat vare i Bryllup paa Gaarden Dyne, besluttede han at angribe den svenske Transportflaade, som førtes af Schoutbynacht Olof Strømstjerna og forsvaredes baade af Krigsskibe, Landtropper og et Landbatteri.

Ved Daggry den 8 Juli seilede Tordenskjold ind i Skjærgaarden og kom saa uventet, at han med sine Skibe uden Tab passerede det lange smale Indløb til Havnen. I Spidsen seilede Tordenskjold selv paa Fregatten Hvideørn, fulgt af sine modige Staldbrødre. Da han var kommen ind i Havnen, modtog han med Ro en varm Velkomsthilsen fra Batteriet paa Holmen, en Stykpram, 11 Galeier og Halvgaleier og nogle Skjærbaade; men da han havde faaet bragt sine Skibe i den ønskede Slagorden, lod han det ei mangle paa Svar. Fra Klokken 8 til 11 om

Formiddagen kjæmpedes med største Tapperhed paa begge Sider. Henimod Klokken 11 begyndte den svenske Ild at aftage, og medens den tykke Krudtdamp endnu skjulte Tordenskjolds Bevægelser for Fienden, lod han sine Skibe bugsere nærmere ind paa de svenske Fartøier og bød den kjække Kapitainlieutenant Tønder at tage Batteriet paa Holmen og fornagle dets Kanoner, hvilket han lykkelig udførte. De Svenske søgte nu at sætte deres Galeier og Transportskibe paa Grund, idet Besætningen flyede i Land med Undtagelse af de Folk, som skulde gjøre Forberedelser til at stikke dem i Brand, naar Fienden nærmede sig for at entre dem. Seieren tilsøs var saaledes vunden, men skulde Diemedet naaes, maatte de svenske Skibe ødelægges, hvilket var forbundet med stor Fare, da Skydningen havde samlet en Mængde Tropper paa de omliggende steile Fjelde, der ved velrettede Skud søgte at holde Fienden borte fra de tæt ved Land bragte Skibe. Dog Tordenskjold var ikke den Mand, som lod sig skræmme. Medens hans lille Flaade vedligeholdt en uafbrudt Kartætskild mod Landet, satte han tillige med sine dristige Medstridere Tønder, Grib o. Fl. med sine Fartøier ligeind paa de fiendtlige Skibe. Tordenskjold selv var stedse i Spidsen og opmuntrede ved sine Ord og sit Exempel sine Underordnede saaledes, at de med det dristigste Mod udførte de voveligste Foretagender. Hist entrede den uforfærdede Tønder et med Krudt ladet Skib for at borttage den Tjæreballe, som allerede brændte ganske i Nærheden af Krudtfadene; ja han gik endog ned blandt Krudttønderne og greb med egen Haand en brændende Lunte, som var fastgjort i en af Tønderne, og slukkede den. Her besteg Kapitain Grib, som havde raadet til Angrebet, en fiendtlig Galei, i hvis aabne Luge stod en opslagen Tønde Krudt med en brændende Lunte i Kanten, som han griber og kaster i Vandet, lukker Lugen og frelser Skibet. Strax

efter besteg han „Stenbukken" paa 24 Kanoner, og frelste den i det Dieblik de Svenske havde tænkt at sprænge den i Luften, idet han ogsaa her fik den brændende Lunte slukket. Her roede man i Smaabaade hen og fastgjorde under Fiendens Kugleregn Varp i de fiendtlige Skibe, for at drage dem fra Land.

Disse heltemodige Anstrengelser lønnedes ved Erobringen af Stykprammen Stenbukken, 8 Galeier, 2 mindre Krigsfartøier og 19 med Krigsfornødenheder og Levnetsmidler ladede Transportskibe. Resten ødelagdes. De Svenske tabte derved 44 Skibe, besatte med 60 Kanoner.

Klokken 9 om Aftenen var Dyne Havn ryddet og Norge for denne Gang frelst; thi Ødelæggelsen af den med Længsel ventede Transportflaade nødte Carl til med uforrettet Sag igjen at forlade Landet. Nu gjaldt det for Tordenskjold og hans kjække Kammerater igjen at komme ud gjennem det trange og farlige Indløb. De undkomne Svenske samlede ogsaa Kanoner for idetmindste at hindre dem i at bortføre sit Rov, men Tiden var for kort og Tordenskjold for hurtig. Inden de Svenske bleve færdige, var han med sine Skibe, sit Bytte og sine Fanger sluppet ud af den trange Kile og i aaben Sø. Tordenskjolds Skibe havde lidt adskilligt, og han havde 19 Døde og 57 Mand saarede.

Han selv blev belønnet med en Guldmedaille og med Udnævnelse til Kommandør [1]).

[1]) Peder Tordenskjold ved C. P. Rothe II 37—82. Garde II 330.

Ellevte Kapitel.

Carl XII forlader Norge.

Dagen efter den svenske Transportflaades Ødelæggelse i Dynekilen, nemlig 9 Juli, trak den ilde medtagne svenske Hær sig tilbage over Svinesund; men Carl lagde en stærk Besætning i Skandsen Sundsborg og overdrog Kommandoen over de Tropper, som skulde dække Grændsen, til Generalmajor Grev de la Gardie under Overkommando af General Mørner, der kort tilforn var bleven udnævnt til kongelig Raad, Feltmarskalk og Generalguvernør i Gøteborg, men havde faaet Orlov til at besøge Badet ved Medevi [1]). Den svenske Hær stod uanfegtet ved Svinesund ligetil Oktober, da den brød op for at dække Skaane og kun efterlod en mindre Afdeling under Oberst Fuchs til at forsvare Sundsborg.

Hvad foretog imidlertid Lützow og den norske Hær? Lidet eller Intet! — Saasnart den svenske Hær havde forladt Landet, sammenkaldte Lützow i sit Hovedkvarter paa Nygaard ved Fredrikstad den 10 Juli et Krigsraad, som bestod af de samme Mænd, som udgjorde Krigsraadet 30 Juni [2]). Her besluttedes, at Oberst Oetken med Rytteriet skulde bryde op fra Rolfsøen og stille sig ved Borge Kirke, hvorhen ogsaa Oberstlieutenant Schilling og Kapitain Hack med deres Infanterikompagnier bleve sendte. Budde og Huitfeldt skulde med 1200 Mand paa smaa Fartøier sætte over paa Vigsiden i Nærheden af Strømstad for at tilføie Fienderne al mulig Skade paa deres Tilbagetog og nøde dem til ganske at forlade Landet. Naar dette var skeet, agtede Lützow med sin Hær at besætte Grændsen ved Svinesund. I sin Indberetning

[1]) Nordberg II 578.

[2]) Ovfr. Side 78.

til Kongen af 25 Juli udbad han sig dog Befaling, om han efter foregaaende Raadførsel med sine Officierer skulde søge at angribe Fienden og fuldkommen jage ham bort fra Grændsen. Deraf blev Intet. De Norske gjorde ikke engang noget Forsog paa at bemægtige sig Sundsborg. Fiendtlighederne ophørte, og de Svenske foresloge en Udvexling af Fanger den 31 Juli 1716. I Sponviken sammentraadte Oberst Oetken, Schilling og Generalauditør Sverdfeger med den svenske Oberst Fuchs, Oberstlieutenant Nummens og Overauditør Gabriel von Seth. Man kunde imidlertid ei blive enig. De Norske forlangte, at Udvexlingen skulde ske efter Rullerne, saa at en Officier udvexledes mod en Officier, en Menig mod en Menig. De Svenske forlangte, i Følge deres Fuldmagt, at alle Svenske skulde udvexles mod alle norske Fanger, og at alle de Fanger, som ikke kunde udbyttes Mand for Mand, skulde betales med Penge eller med russiske Fanger. Følgen var, at ingen Udvexling fandt Sted[1]).

Til Undskyldning for Lützows mærkelige Uvirksomhed maa dog bemærkes, at der under det hele Felttog var sørget hel stedmoderlig for de norske nationale Tropper, der ved at sammenligne deres Forsorgelse med de fra Danmark opsendte Krigsfolks fandt fuld Grund til Misnøie. Baade Officierer og Soldater vare enige i at beklage sig over den Behandling, som blev dem til Del. Deres ringe Løn og de knappe Levnetsmidler bleve dem ei engang ordentlig leverede; deres Klæder vare udslidte og sønderrevne, paa de fleste Fornødenheder havde man Mangel. Sygdomme begyndte at rase.

Den 1 August klager den arme Lützow sin Nød baade for Kongen og for Generalkommissariatet. Til det sidste beretter han, „at sandelig mere end Hælften af Tropperne forsmægter og ere syge, saa at de døe bort i

[1]) Norske Saml. I 434.

stor Mængde og Sygdommen dagligdags tiltager. Og hvad som mere er, de nationale Folk her af Regimenterne har nu begyndt at rømme over til Fienden, som vel aldrig har været hørt før, og ikke er for andet end af Hunger og Nød, de lide." Som en Følge af, at Folkene ei faa deres Lønning, anfører han, at Landdragonerne af Vaage og Lom, der vare stillede ved Fedtsund, have forladt sin Postering.

Endnu værre gik det med de opsendte hvervede Tropper, som dog bleve bedre underholdte end de nationale; thi da de formedelst Pengemangel ei fik sin Løn, rømte de saa stærkt, at alle Forposter maatte besættes med de Nationale „for at bevogte de opsendte Regimenter, at de ei skulde overløbe". De Nationale fandt sig deri med Taalmodighed og Taushed, medens de opsendte Tropper ved en slet Krigstugt opaade og ødelagde de norske Soldaters Husholdninger, ja behandlede deres hjemmeværende Familier ilde, medens de selv altid maatte staa i første Angreb og lide baade Hunger og Nød paa de langt og vidt adspredte Posteringer [1]).

Disse Omstændigheder maa tjene Lützow til nogen Undskyldning for den ellers uforklarlige Uvirksomhed og Forsigtighed, han viste, og som stod i skjærende Modsætning til den Virksomhed, Mod og opoffrende Fædrelandskjærlighed, som ei blot enkelte Mænd som Brødrene Colbjørnsen, men Folket i det Hele lagde for Dagen.

Kaste vi Blikket tilbage paa dette Aars korte Felttog, maa vi tilstaa, at det hverken var den danske Regjerings Foranstaltninger, eller Slotslovens Virksomhed, eller Lützows Feltherredygtighed, der hindrede den krigerske Carl i at bemægtige sig Norge; men at hans Forsøg strandede dels paa Landets Beskaffenhed, der udsætter en Fiende for let at overrumples og afskjæres eller — sulte ihjel,

[1]) Deichmann i Saga II 226—27.

naar han ei er Herre over Søen, dels paa uforudseelige Omstændigheder, og fornemmelig paa et modigt Folks Modstand, der var sin Konge tro og høit elskede Frihed og Fødeland.

Her i Norge fik Carl en Kamp ei med hvervede og øvede Soldater — thi i Norge fandtes ved hans Indfald kun uøvede og slet forsynede nationale Krigsfolk, der anførtes af uforsøgte lidet fremragende Officierer, hvoraf mange som Udlændinger og lidet dygtige vare ilde anskrevne hos sine Folk[1]) — men med et helt Folk.

Carl havde vistnok haabet, at han ved sine Udsendinger, ved sine Løfter om en mild Regjering og om Nedsættelse af Skatterne m. m. skulde lokke Folket til Frafald fra en Regjering, som havde behandlet det saa stedmoderligt, og endelig paa Grund af sin Hærs strenge Disciplin og sin mægtige Personlighed og Ædelmod skulde af Mange blive modtaget som en Befrier fra det danske Aag. I disse Forventninger blev han imidlertid bittert skuffet. Den Tanke synes da som senere 1808 at have gaaet gjennem Folket: „Mægter ei Konge, Regjering og de lønnede Soldater og Officierer at forsvare Land og Rige, saa faa vi gjøre det selv.“ Da Varderne begyndte at brænde og Folket efter gammel Skik opbødes ved Budstikken, da krøb Ingen i Skjul, men Folket reiste sig i Masse og strømmede til den høistkommanderende General i saadan Mængde, at baade han og Slotsloven, som vi have hørt, kom i Forlegenhed ved deres Anvendelse. De Fleste bleve brugte til at anlægge vidtløftige Forhugninger; en Del blev af Mangel paa Proviant og Vaaben sendte hjem igjen[2]).

Det var imidlertid ei blot de nationale Krigsfolk,

[1]) Generalmajor J. Vibe erklærede i en Beretning fra Throndhjem 1709: „Vi har deroppe mere slette end dygtige Officierer.“
[2]) Saga II 225.

der med berømmelig Taalmodighed og Udholdenhed bare et Vinterfelttogs store Savn og Besværligheder, men selv de, som ei hørte til Hæren, kappedes om at gjøre Fienden al den Afbræk og Skade, de formaaede. Hverken Carls Mildhed eller hans Trusler formaaede at hindre Bønder og Borgere i at optræde til Forsvar for Arne og Fødeland. Han kunde hverken faa Almuen til, selv mod Betaling, at bringe hans Hær de fornødne Levnetsmidler eller betale de Paalæg, som de Svenske fordrede, ikke engang Presterne til at offentliggjøre hans Bekjendtgjørelser. Naar de Svenske saaledes nødtes til selv paa de adspredte Bondegaarde at inddrive de fornødne Næringsmidler til sig og sit talrige Rytteri, fandt de som oftest Modstand. Overalt laa Nordmændene i Baghold, skjøde mangen fiendtlig Krigsmand og opsnappede næsten alle svenske Sendebud, hvorved de Norske bleve bekjendte med Fiendens Stilling og Planer. Forgjeves truede Carl i en Kundgjørelse af 19 Mai enhver „Snaphane" med Galgen og hans Hjem med Brand, forgjeves afbrændte Svenskerne enhver Gaard, i hvis Nærhed der blev skudt paa dem. Dette gjorde kun Ondt værre, idet Nordmændenes Forbittrelse derved kun mere opflammedes. En Samtidig siger: „Det er bekjendt, hvor mange af Fiendens Folk der bleve nedlagte af Bønder overalt, som laa blandt Fjeldene og lurede paa dem; blandt Andre kom en Rytter i et Bondehus, hvor Ingen var tilstede uden tvende Smaadrenge paa 6—8 Aar, hvilke efter at Rytteren havde i Sikkerhed lagt sig til at sove, dristede sig til at tage en Øxe og dermed dræbte ham [1])."

Med Almuen kappedes Borgerne i virksom Fædrelandskjærlighed, hvorpaa vi have seet Beviser baade i Drammen og fornemmelig paa Fredrikshald. Med Bønder og Borgere gjorde Presterne Fællesskab. De vare

[1]) Schrøder 72.

Lützows paalideligste Kundskabsmænd om alle Fiendens Foretagender. Enkelte som Kapellan Abildgaard paa Asker tjente endog med Livsfare som Speidere og bragte ham personlig Underretning om Fiendens Styrke og Planer. At Sognepresten i Skjeberg Peder Rumohr ved sine Forestillinger fik den svenske General Ascheberg til ilsomt at forlade Landet, have vi før hørt. Den samme Skjebne, som ramte Rumohr, var tiltænkt Hans Iversen, Sogneprest i Marker (Aremark), da de Svenske havde opsnappet hans Indberetning til Lützow. Til Lykke for ham var han just ved Annexet, da Fienden kom til Prestegaarden for at gribe ham. Som Seierstegn toge de med sig en af hans Prestekraver. Med Ros nævnes ogsaa den residerende Kapellan i Berg, Lauritz Storm, der under Fare for Frihed og Liv meddelte Lützow nøiagtig Efterretning om Fiendens Stilling og Færd.

Vi have saaledes søgt at paapege Grundene, hvorfor selv en Carl XII denne Gang med stort Tab og uforrettet Sag maatte forlade Norge, og vi maa give den samtidige danske Prest Jørgen Friis Ret, naar han ender det Digt, hvori han beskriver denne Folkekrig, med de Ord:

„Mod, Troskab, Tapperhed og hvad som giver Ære,
den hele Verden kan blandt norske Klipper lære.
Det var den Overskrift, som Kongen Landet gav,
og mangen Svensk i Aar har sandet i sin Grav."

Faren for Norge var saaledes for denne Gang overstaaet, men Carl opgav ikke saa let en fattet Plan. De Norske maatte derfor være beredte paa et nyt Besøg.

Den 10 November 1716[1]) holdtes i Christiania et Krigsraad, som bestod af Vicestatholder Baron Kragh, Generallieutenant Lützow, Generalmajor Cicignon, Brigadeer Wind, Oberst Oetken og Oberst Garmann, hvor 9 Forslag

[1]) N. Saml. I 445.

af Lützow bleve fremsatte og behandlede angaaende hvad der skulde gjøres til Landets Forsvar i den tilstundende Vinter. Troppernes Stilling og Vinterkvarter bestemtes; Almuen skulde forsynes med de nødvendige Vaaben og efter Slotslovens Anordning fremføres til de Steder, som anvistes af Amtmænd, Fogder, Skrivere og Lensmænd. Foruden den bergensiske Bataillon under Oberst Hartvig Huitfeldt, som laa i Danmark, skulde derfra forlanges 6 Batailloner og 100 Mand Rytteri. Bestemt Befaling og Foranstaltning til Forfremmelser og Lønningspengenes nøiagtige Betaling, saavelsom et tilstrækkeligt Forraad af Fødemidler, maatte nødvendig fordres. 2—300 Par Ski[1]) og et Par hundrede Issage skulde anskaffes.

I Januar 1717 ankom endelig til Norge General Erhard Wedel, der allerede 10 Januar 1716 var udnævnt til kommanderende General i Norge efter den gamle Hausmann. Ham kan man vel hovedsagelig tilskrive, at Fæstningerne bleve istandsatte, at Armeens Lægevæsen, som under Krigen i høi Grad havde været forsømt, blev forbedret, idet en Stabschirurgspost oprettedes og flere Feltskjærer ansattes. Hæren blev ogsaa fra Danmark forsynet med de høist fornødne Klædningsstykker og Fødemidler. Efter Forslag af en Lieutenant Franzen indførtes et nyt Slags Slædelavetter til de mindre Kanoner, som han havde opfundet.

Hæren i Norge blev forøget. Fra Danmark opsendtes 8 Batailloner Fodfolk og 1 Regiment Rytteri[2]). De

[1]) Lützow havde i sin Skrivelse til Kongen af 1 August foreslaaet Oprettelsen af et Par Kompagnier Skiløbere, „som en fast uomgjængelig og nyttig Sag" (N. Saml. I 441). — Lützows Breve til Kongen vare stedse skrevne paa Tydsk og Krigsraadets Beslutninger som oftest paa Tydsk eller slet, stundom meningsløs Dansk.

[2]) Først i December 1716 forlod Tordenskjold Kjøbenhavn for at hjemføre de norske Tropper, som vare sendte til Danmark i An-

norske Infanteriregimenters Antal blev forøget til 13, hvert paa 12 Kompagnier og hvert Kompagni paa 100 Mand. Oetkens Dragonregiment forøgedes med 3 Kompagnier og Kruses med 4, saa at hvert Dragonregiment kom til at udgjøre 1000 Mand. Den norske Hær bestod saaledes ved Begyndelsen af 1718 af 13 norske Infanteriregimenter, hvert paa 1200 Mand; 2 norske Dragonregimenter søndenfjelds, hvert paa 1000 Mand, og det thrønderske Dragonkorps (formodentlig 500 Mand); 8 Batailloner dansk Fodfolk, rimeligvis hver Bataillon paa 600 Mand, tilsammen 4800 Mand, samt et dansk Rytterregiment, formodentlig 6—800 Mand. I alt henved 24000 Mand regulære Tropper foruden Reserve, Landdragoner og Mandhusinger[1]).

Med Overkommandoen fandt en Del Forandringer Sted. Brigadeer Halche, der førte Overkommandoen nordenfjelds, døde i Januar 1717 og efterfulgtes af Generalmajor Ove Wind; Brigadeer Budde blev Generalmajor og Kommandant i Fredrikstad, Oberstlieutenant Steen Blix blev Oberst og Chef for det vesterlenske Regiment. Lützow hædredes med Danebrogsordenen, en Ære, som vakte hans særdeles Taknemmelighed[2]).

Aaret 1717 hengik uden Fiendtligheder tillands. Derimod fandt et Par alvorlige Sammenstød Sted tilsøes. Den driftige Tordenskjold havde nu faaet Overanførselen over Flaaden i Nordsøen. I Mai gjorde han et

ledning af det paatænkte dansk-russiske Angreb paa Skaane; men i en Storm adsplittedes Flaaden, og 4 Transportskibe strandede paa den svenske Kyst, hvorved 4 Infanterikompagnier faldt i svensk Fangenskab. I Begyndelsen af 1717 overførte han Resten af de 6 Batailloner, som skulde til Norge, fra Fredrikshavn til Fredriksværn.

[1]) Generalkommissariatets Registratur. Milit. Tidsskrift X 96. XII 60.

[2]) Se hans Brev til Kongen af 11 Juli 1716. N. Saml. I 434.

dristigt Angreb paa Gøteborg, som mislykkedes, og den 19de Juli angreb han efter Overlæg med den kommanderende General i Norge, Wedel, Strømstad, som Carl havde ladet stærkt befæste, da han vilde gjøre det til Oplagssted for sin Krigshærs Fornødenheder under et paatænkt nyt Angreb paa Norge. Det var derfor en Sag af høi Vigtighed for Wedel at faa Fæstningsværkerne ødelagte. Tordenskjold angreb med sædvanlig Uforfærdethed og Heltemod; men denne Gang forgjeves. Strømstads Forsvar havde Carl betroet til den prøvede Generalmajor Johan Gjerta[1]) med det udsøgte nye Grenaderregiment, som bestod af prøvede gamle Krigsfolk. Disse gjorde Tordenskjold en saa klog og udholdende Modstand, at han, selv saaret af 2 Kugler, og med Tab af 96 Døde og 246 Saarede, med uforrettet Sag maatte vende tilbage[2]). Følgen var, at han mistede Kommandoen i Nordsøen, som overdroges til Viceadmiral Rosenpalm, der vel Intet tabte, men heller Intet udrettede.

Den 30 Mai 1718 nedlagde General Wedel sin Post som kommanderende General, da hans Bestræbelser for at sætte det norske Forsvarsvæsen paa en bedre Fod fandt Hindringer, især hos de danske Magthavere.

Lützow fik derpaa i Juni atter Overkommandoen. Næstkommanderende blev Grev Sponneck, der fik Anførselen over det Armekorps, som besatte Grændsepasserne og fornemmelig Tistedalselvens vestlige Bred.

[1]) Han frelste Carls Liv ved Pultava ved at overlade ham sin Hest.

[2]) Rothe Tordenskjolds Levnet II 253. Fryxell XXIX 72. Nordberg II 639.

Tolvte Kapitel.

Carl XII bereder sig til atter at angribe Norge.

Efter at Carl XII i 1716 havde forladt Norge med sin Hær, opholdt han sig i Juli og August Maaned paa Bondegaarden Nordby ved Svinesund [1]), uagtet Skaane truedes med et Angreb af en forenet dansk og russisk Hær paa 58000 Mand.

Af dette Angreb blev der imidlertid Intet, da den ærgjerrige Peter Czar nærede hel andre Planer end at hjelpe Danmark, hvorfor det Hele endte med, at Czaren og Fredrik IV bleve uenige.

Da Faren fra den Kant var overstaaet, henvendte Carl igjen sin Opmærksomhed paa Norges Erobring; men det udtømte Sverige syntes at savne Midler til at udføre et saa kostbart og vanskeligt Foretagende. I den holstenske Minister Baron Görtz havde Carl imidlertid fundet en Mand med store Evner og vidt omfattende Planer, hvem han skjenkede sin hele Fortrolighed. Denne havde raadet Kongen at nærme sig den mægtigste af Sveriges Fiender, Peter Czar, der var misfornøiet med sine Bundsforvandte. Görtz begyndte paa Ålandsøerne at underhandle med Czaren, der viste sig villig til at hjelpe Carl til at ydmyge hans øvrige Fiender og at fratage Fredrik IV Norge som Erstatning for de Landskaber, Sverige skulde afstaa til Rusland. Ligeledes taltes der om et Giftermaal mellem Carl og Peters ældste Datter Anna.

Samtidig drev Carl med Iver paa at stille en ny veludrustet Hær i Marken, og Görtz skaffede de fornødne Penge tilveie, i hvilken Anledning han dog nødtes til Forholdsregler, der paadrog denne Udlænding Svenskernes Had.

[1]) Fryxell XXIX 21.

Carls Plan mod Norge var at erobre Fredrikſten, ſom derpaa ſkulde ſprænges i Luften tilligemed Kongsvinger og andre Befæſtninger langs Grændſen. Den prøvede Carl G. Armfelt ſkulde med den finlandſke Hær bemægtige ſig Throndhjem, ſom med Akershus og Chriſtianſand ſtrax ſkulde tages i Beſiddelſe og indrettes ſom ſvenſke Landshøvdingdømmer, ligeſom Carl X gjorde med Skaane, Halland og Bleking. Kunde man ikke i en Haſt bemægtige ſig Bergenhus og de nordenfjeldſke Fjeldbygder, ſkulde man lade de fattige Folk være; thi Trangen til Korn, Salt og Mere vilde ſnart bringe dem til Underkaſtelſe, iſær naar en ſvenſk-rusſiſk Flaade afſkar Tilførſelen. Fremfor Alt ſkulde man, efterſom Landet indtoges, uddrive alle Danſke og Danſkſindede, indſætte ſvenſke og norſke Embedsmænd om hverandre og tillige anſætte Nordmænd i Sverige. Begge Lande ſkulde ſtyres efter fælles Love [1]).

Denne Gang havde Carl, inden han rykkede ind i Norge, ſørget for at udruſte ſin Hær med Kanoner og øvrige Krigsfornødenheder. Den 30 April 1718 vare allerede 23 Skibe med alle Slags Krigsfornødenheder ankomne til Strømſtad. For at undgaa Faren ved at ſende disſe Sager ſøveis, beſluttede Carl at føre dem landveis fra Strømſtad til Idefjorden. For derpaa ſikkert at faa Alt fort videre til Fredrikſten, maatte han ligeledes ſkaffe ſig en Flaade paa Idefjorden, ſom kunde maale ſig med den der liggende norſke, der beſtod af 17 Prammer, Galeier og Chaluper.

Ligeſom de Norſke i 1717 havde transporteret nogle mindre Krigsfartøier ind i Idefjorden nordenfra fra Rosneskilen til Knivsø, en Mil overland, tildels efter Foranſtaltning af Fredrikshalds Borgere, da Idefjorden var

[1]) Handl. rør. Skandinaviens Hiſt. VII 241.

stængt ved Svinesundsbroen og Sundsborg[1]), besluttede Carl nu at gjøre det samme søndenfra, skjønt Veien baade var længere og besværligere. Under Ledelse af den dygtige Generalkvartermester von Dalheim og den berømte Bergassessor Svedenborg lykkedes det de Svenske i Løbet af 7 Uger at faa 16 Galeier (en 17de blev staaende fast) og nogle Smaafartøier førte fra Strømstadbugten til Pilegaardene ved Idefjorden. De bleve strax den 7 Juli angrebne af den lille norske Flaade, men da de Svenske vare overlegne i Antal og kjæmpede i Overværelse af Kongen og hele Generalitetet, og desuden understøttedes af et Landbatteri, fandt de Norske det raadeligst at trække sig tilbage igjen, hvilket skede i god Orden og med ringe Tab. Den 22 Juli blev Kapitainlieutenant Walter Jansen af General Lützow beordret igjen at angribe de Svenske. Det skede efter de tilstedeværende Generalers og Andres Udsigende med Tapperhed og Dygtighed, men Fienden var for stærk til at det kunde lykkes de Norske at blive Herrer over Idefjorden, skjønt endnu et Par Sammenstød fandt Sted. Kommandør Paulsen havde Overanførselen over den lille norske Flaade.

Trettende Kapitel.

Armfelts Angreb paa det Nordenfjeldske 1718[2]).

Medens Carl med en slagfærdig Hær nærmede sig Fredriksten, rykkede General Carl G. Armfelt, som med

[1]) Schrøder 92. Garde II 381. Top. Journ. IV 57.

[2]) Kilder til dette Kapitel:

1. J. W. Klüwer. Et Øienvidnes Beskrivelse af den svenske Armees Tog under Generallieutenant

stor Tapperhed og Dygtighed i Finland havde kjæmpet med de i Antal langt overlegne Russer, med den finske Hær gjennem Jæmteland ind i Norge[1]). Den finske Hær bestod af Kjernetropper, som længe havde kjæmpet under Carl Armfelts Banner, og han „var skabt og skaaren til med Udmærkelse at føre Krig nordpaa." Under ham tjente Generallieutenant Reinhold Johan de la Barre og Generalmajorerne Otto R. Yxkull, Erik Bittinghof og Finlænderen Reinhold Henrik Horn, der var Chef for Jæmtelands Regiment.

Armfelts Kommando, som indfaldt ved Stene Skandse 12 Sept. 1718, i Ny Minerva for April — Juni 1806 og fortsat i Norske Saml. I 153—59.

2. Premierlieutenant Henrik A. Tønders Beretning om Krigsbegivenhederne nordenfjelds under Fredrik IV, udgivet med Anm. af H. & E. Huitfeldt i Norske Saml. II 517.
3. Kort Efterretning om Felttoget i Throndhjems Stift 1718 med en Del hidtil utrykte Efterretninger, i Magasin for Milit. Widensk. af Fibiger VI 584.
4. G. Schønings Beretning om de Svenske paa Tydalsfjeldene i hans Reise i Norge 1773—75 I 57—59.
5. O. Hagstrøms Beretning om de Svenskes Tilbagetog, beskreven af 2 Dienvidner Pastor Niels Idman og Regimentsfeltskjær Per Hagstrøm.
6. Buddes og Motzfeldts Rapporter 1718 i N. Saml. II 549.
7. Rektor Krogs Brev af 17 Septbr. 1718 i Aktstykker af L. Daae i Militært Tidsskrift.

[1]) Carl havde nemlig som før fortalt sluttet Vaabenstilstand og begyndt Fredsunderhandlinger med Russerne. Med Fradrag af Syge og Besætninger paa Skandser bestod den egentlige finske Hær kun af 6500 Mand, som dog med Helsinger og Jæmter samt „Tre og Femmænnings Regimenter" udgjorde 10000 Mand. (Fant i Saml. III 194). Den 30 Nov. opgav Armfelt sin Hær til 14540 Mand, men har da sandsynlig regnet med Trosknegte og Skydsbønder. Fryxell XXIX 125.

General Armfelt.

Den 7 September brød Armfelt ind i Norge og fulgte med sin Hær den samme Vei, som Olaf den hellige i gamle Dage havde draget, nemlig over Sul i Værdalen. Her stødte han sammen med de Norske. Disse vare kun maadelig beredte paa et saadant Besøg. I de kongelige Kasser fandtes ei engang saa mange Penge, som udfordredes til at lønne Kundskabsmænd. Forgjeves søgte man et Laan af 20000 Rdl. til Kongens „høimagtpaaliggende Tjeneste" hos Throndhjems Borgere; de undskyldte sig med, at de ei havde kunnet faa tilbage, hvad de tilforn havde forskudt Kronen. Man maatte hjelpe sig med Anvisninger paa resterende Skatter.

Kommandoen nordenfjelds var nu betroet Vincents Budde, en i udenlandske Krige dannet og prøvet Officier. Han ankom til Throndhjem den 12 Mai [1]) og fandt Stillingen mislig, Almuen forarmet ved Transporter og andre tvungne Ydelser, Soldaternes Underholdning knap og mange Syge. Da han ikke vidste, ad hvilke Veie Fienden vilde trænge ind, fordelte han sin Krigsmagt saaledes: Oberst Meitzner, Oberst for 1ste eller nordre throndhjemske Regiment, og Oberstlieutenant Louis de Vauvert bleve med 4 Kompagnier Ryttere og 6 Kompagnier Fodfolk stillede ved Stene Skandse, en Mils Vei Sydost for Værdalens Kirke, medens Oberst Christian Ulrik Storm, Oberst for 2det eller søndre throndhjemske

[1]) Buddes Brev til Wedel i Rigsarkivet. „Almuen er saa medtagen forleden Vinter formedelst den da skede Skyds til Proviants Frembringelse til de kantonnerende Tropper samt til den idelig skede Marsch og Kontramarsch, at det er ubeskriveligt. Jeg kan sandelig og paa min Ære forsikkre, at jeg aldrig havde kunnet forestille mig det saa slet at være, som jeg det nu forefinder; thi den fleste Almue bliver ei god for i Aar at sætte Plogen i Jorden formedelst Mangel af Heste, der ere udslæbte og kreperede for dem, saa det er en stor Ynk for de fattige Mennesker."

Regiment, stod i Holtaalen med 6 Kompagnier, for det Tilfælde at Fienden skulde rykke ind over Røraas. Oberst Mühlenphort blev beordret til Størdalen med 5 Kompagnier, Major Schønberg til Meraker med 2 Kompagnier, om Fienden skulde bryde ind gjennem Meraker, og Major F. Brun blev stillet ved Burum, ¾ Mil Sydvest for Stene, med 2 Kompagnier. Oberstlieutenant Dietrichs stod i Tydalen med 2 Kompagnier og Major Christian Charlotte Amalia Huitfeldt med sit Kompagni i Snaasen[1]). Vicestatholder Kragh udstedte den 24 Sept. 1718 fra Christiania trykte Plakater, hvori han formanede Thrønderne til Troskab og advarede dem mod at lade sig lokke til Affald ved Armfelts fagre Løfter eller Trusler.

Armfelt rykkede, som fortalt, med sin samlede Styrke ind i Værdalen. Han laa nogle Dage stille ved Færen Vand og holdt de Norske i Uvished, om han vilde rykke videre ind i Værdalen eller i Størdalen. Ved Gaarden Indalen havde de Norske for at dække Indgangen til Værdalen opkastet en lang og stærk Forhugning fra Værdalselven lige mod Fjeldet. Armfelt rykkede mod samme med sine Fodfolk, medens han lod sit Rytteri ad en anden Vei, som Nordmændene ansaa for ufremkommelig og derfor ei havde besat, omgaa de Norskes Stilling. Det naaede lykkelig og ubemærket Tromsdals Bro, Syd for Stene

[1]) Sognepresten i Snaasen Magister Niels Muus havde allerede 20 April givet Indberetning om, at han ved sine „Kundskabere" var underrettet om, at 5000 Mand vare ankomne til Jæmteland. De Svenske, som havde ham mistænkt for at staa i Forbindelse med en svensk Prest, lode ham bortsnappe ved deres berømte Partigænger Långstrøm. Den 76aarige Mand førtes til Stockholm, hvor han et Aarstid holdtes fangen. Han vendte derpaa tilbage til Snaasen, hvor han, efter at have været Prest i 64 Aar, døde 95 Aar gammel 1737.

Skandse[1]). Her stødte de Svenske paa en Feltvagt paa 24 Mand under Lieutenant Ludvig Conders. Efter at have ladet give Fyr med alle sine Folk, „søgte han strax Skoven, hvor den tykkest var, saa han med sine Folk reddede sig.“ Ved deres Skud blev imidlertid Budde, som selv førte Kommandoen ved Stene, underrettet om, at hans Stilling var omgaaet, og at de Norske vare nær ved at overrumples og fanges.

Stene Skandse med sine Befæstninger blev nu til ingen Nytte. Ved den første Allarm lod Budde Kapitain Collins Dragonkompagni og det halve Livkompagni rykke imod Fienden, men da de saae de Svenske i stort Antal komme anrykkende, gjorde de ingen Modstand, men vendte tilbage i største Uorden. Oberst Meitzner, der med Reserven havde Kvarter udenfor Stene Forskandsninger, rykkede nu frem med 3 Kompagnier Infanteri og 1 Kompagni Dragoner og angreb Fiendens Fortrop. Dragonerne bleve kastede tilbage; men Meitzner havde stillet sit Infanteri bag en lang og stærk Skigard, indenfor hvilken de flygtende Ryttere fandt Frelse, medens det fiendtlige Kavalleri blev modtaget med tre saa vel rettede Geværsalver, at det holdt inde med videre Forfolgelse. Meitzner blev endnu staaende med god Holdning, indtil Besætningen i Stene under den 66aarige Premierlieutenant Klüwer fik Tid til ad en anden Vei at trække sig tilbage til Gaarden Levringen, hvorhen da ogsaa Meitzner førte sine Folk i god Orden og forenede sig med Budde og Vauvert. En Del norske Dragoner, som vare henlagte langs Værdalselven, Nordvest for Stene, bleve vel afskaarne, men det lykkedes dem dog at slaa sig igjennem til Levringen med Tab af en Fane og nogle Folk[2]).

[1]) Denne Vei var i Almindelighed ufremkommelig, men paa Grund af den vedvarende stærke Tørke vare Myrerne blevne gangbare.

[2]) Schønings Reise i Top. Journ. XII 110. Klüwer 40. 69.

„At Generalmajor Budde kunde lade sig overfalde under de omhandlede Omstændigheder, er næsten ubegribeligt [1])."

Armfelt besatte nu Stene Skandse, opstillede sin Hær i Slagorden og lod lystig blæse i Trompeter og slaa med Pauker; men Budde følte sig for svag til at modtage Udfordringen. Han trak sig samme Aften Syd til Størdalen, og de Norske ansaa det for en stor Lykke, at Armfelt ikke forfulgte den lille Seier, da „de norske Tropper vare saa adspredte, henved 30 Mile at regne, Elvene og Veiene tørre samt Elven ved Throndhjem saa liden, at den kunde rides over mange Steder, og Fæstningsværkerne og Skydset sammesteds i slet Stand [2])."

Armfelt slog nemlig Leir ved Stene og forblev her i 3 Dage, medens han omhyggelig lod undersøge Egnen og den norske Hærs Stilling. Han indrettede Stene til Hospital og Oplagssted for de Krigsfornødenheder, som ventedes fra Sverige. Han sendte derpaa en Afdeling af sin Hær til Skaanes Skandse, Nord for Levanger, hvor

Blandt de Norske udmærkede sig, saa fortæller Sagnet, Dragonen Stor-Ingvald. Efter at han i Begyndelsen af Træfningen havde mistet begge Fødderne, krøb han længe omkring og stak Folk ihjel, inden han blev dræbt. Han var en Husmandssøn fra Levringen. Klüwer 69.

[1]) Meydell Mil. Tidsskr. XII 74. I sin Rapport af 16 Sept. (Norske Saml. II 549) undskylder Budde sig med, at, „som den usædvanlige lange Tørke havde gjort alle Elve, Myrer og onde Veie passable, saa kom og Fienden ned paa nordre Side Medieaasen og Suleelv imellem disse og Tromsdals Forhugningers Besætning igjennem en tyk, myret og blød Vei og paa saadant et Sted, hvor aldrig Folk har passeret eller kunnet passere."

[2]) Carl XII var høist misfornøiet med, at Armfelt ei havde benyttet den første Skræk og bemægtiget sig Throndhjem. Carls Generaladjutant Grev Dohna blev derfor affendt med fornyet Befaling til Armfelt: „at bryta igenom alla svårigheter, hvilket väl strax kunnat lyckas, om man i rättan tid sett sig visligare före och brukat mera drift än hittils skett." Lundblad II 503.

de Norske havde samlet en hel Del Levnetsmidler for deres Krigsfolk, men som kun var besat med 80 Landdragoner under Kapitain Fredrik J. von Wahlen og en Hob Bønder under Befaling af to Invalider, den svage Kapitain Oldesløw og den gamle Lieutenant Hjort. Da den svenske Fortrop nærmede sig, sprang henved 60 Bønder over Pallisaderne og løb sin Vei. Resten blev vel, men da Kommandanten erklærede, at han vilde forsvare sig, raabte de forskrækkede Bønder „Nei," hvorfor han ogsaa besluttede at overgive sig. Wahlen gik selv ud af Befæstningen og leverede Nøglerne til Armfelts Generaladjudant Gotthard Marks von Würtemberg, der her anførte de Svenske. Besætningen bød Armfelt at reise hjem til deres Gaarde og passe deres Gaardsbrug. Han vilde ogsaa lade Kommandanten von Wahlen, der var en Liflænder, gaa hvor han vilde, „da han var gammel og lam paa den ene Fod," men han dristede sig ei til at blive i Norge, hvorfor han blev sendt til Sverige, hvor han døde i usle Omstændigheder [1]). En Del Proviant faldt ved denne Leilighed i de Svenskes Hænder og kom dem vel tilpas, da Forraadet hjemme var knapt og Transporten lang og besværlig [2]).

Den lette Erobring af Stene og Skaanes Skandser vakte Misnøie blandt Thronderne, der aabenbarede sig i Yttringer som: „Vi have slette Officierer, som ikke kan slaa Svensken. De passe ei paa ham, lade ham komme ind i Landet. I gamle Dage sloge Bønderne ham ihjel: nu kan ikke Krigsfolkene gjøre det. Vore Officierer og Soldater have nu ei Hjerte i Livet som i gamle Dage. Gid Roland eller Stærkodder havde levet! Det var Karle, som kunde slaa ihjel for Fode [3])."

1) Tønder 529.
2) Nordberg II 670.
3) Klüwer 69.

Budde var imidlertid ingen Roland, hvor kjæk og haardfør han end var. Efter at han i Størdalen havde forenet sig med Oberst Storm og Mühlenphort, bestod hans Hær kun af 3500 Soldater og 2400 Bønder, og med saadan Styrke vovede han ei at byde de seiervante Svenske Spidsen. Han fandt det derfor raadeligst at trække sig tilbage til Throndhjems By, saameget mere som de Forhugninger i alle Passer paa Veien, hvortil de Norske havde sat saa megen Tid, kun lidet standsede den kloge og krigsvante Armfelt, der omgik dem. Den 22 Septbr. kom Budde med sin Hær tilbage til Throndhjem efter underveis at have affastet alle Broer og ladet borttage alle Baade. I Throndhjem drev han med største Iver paa Byens Befæstning, idet han lod istandgjøre de gamle Volde og anlægge nye Batterier.

Armfelt fulgte efter Budde, kom lykkelig gjennem den farlige Vei ved Langstenen, som de Norske uden Modstand forlode, og gik over Størdalselven ved Vernes Kirke. Imidlertid indtraf efter den lange Tørke en stærk og vedvarende Regn, der gjorde Overgangen over Elvene besværlig og hindrede Anskaffelsen af Fødemidler. Armfelt sammenkaldte derfor et Krigsraad, der erklærede sig for, at man istedetfor at gaa løs paa Throndhjem skulde vende om til Levanger og Værdalsøren. Dette Raad blev til Throndhjems Lykke fulgt. For at samle den fornødne Proviant udsendtes nu mindre Hærafdelinger, der selv maatte skjære Kornet, som endnu stod paa Agrene, og selv tærske og male det. Et Parti paa 100 Mand under Oberst Stjernschantz blev under dette Arbeide overrasket paa Ytterøen d. 27 Septbr. af 200 Norske, som Budde paa Baade havde sendt did, under Major P. Lund.

De Norske roede gjennem Nordviksund forbi Mosviken mod Strømmen lige paa Ytterøen. Stjernschantz, som var paa Prestegaarden, blev først Baadene var og

spurgte Provsten Peder Leth, hvad det var, som fortnede saa paa Søen? Han svarede: „at han ikke vidste det, men troede, at det var Skyer." Obersten stod endnu en Stund og betragtede dem. Da udbrød han pludselig: „Det er, tusinde Djevler! ikke Skyer, det er Juten," sprang ud af Stuen, lod Trommen røre og ilede med de Folk, som samledes, til sine Baade, der laa paa den nordøstlige Side af Øen, for at undslippe til Skaanes Skandse. De Norske roede af alle Kræfter for at indhente de Flygtende, men naaede kun Kapitainerne Falck og Torne med 64 Mand. Disse gjorde ingen Modstand, men raabte kun: „Skyd ikke, kjære Herrer! giv os Kvarter!" Obersten selv undkom, idet han med Kaarden i Haanden truede sine Folk til at ro af alle Kræfter. Soldaterne vare smaa og uanseelige Folk, der ikke kunde tale svensk[1]).

For selv at iagttage Fiendens Foretagender i Skogn og Værdalen og om muligt at hindre hans videre Fremrykken, inden Throndhjem var sat i fuldkommen Forsvarsstand, efterlod Budde 4000 Mand og en Del Mandhusinger i Throndhjems By under Anforsel af Oberst Storm, medens han selv med Oberst Meitzner tog Stilling ved Bangs Kirke i Aasens Annex med 2000 Mand Fodfolk og 400 Dragoner. Paa Ytterøen stillede han 400 Mand under Oberstlieutenant Bauvert og ved Strømmen 300 Mand under Majorerne Aussig og Brun[2]). Ved udsendte Troppeafdelinger søgte han nu at hindre de Svenske i at inddrive Fodemidler under hele Oktober og derved vel ogsaa forsinke deres videre Fremrykken saa længe som muligt, indtil Sne og Kulde vilde vanskeliggjøre deres Fremskridt. Da Armfelt i Begyndelsen af

[1]) Klüwer 43, Tønder 528. Om Leth og Svenskerne, som med dragne Sabler fordrede Føde, se Norske Saml. II 545.

[2]) Klüwer 46.

November med sin samlede Styrke rykkede mod Throndhjem, samlede Budde ogsaa sine Hærafdelinger der.

Throndhjems Fæstningsværker vare imidlertid betydelig udbedrede, og der var 1 November kommet en anselig Forstærkning, nemlig 720 Mand af det oplandske Regiment under Oberst Jørgen O. Brockenhuus, 720 Mand af det akershusiske Regiment under Oberstlieutenant Fredrik O. Rappe og 2 Eskadroner (160 Mand) af Kruses Regiment under Oberstlieutenant Fredrik Budde. Byens Besætning var saaledes steget til henved 5000 Mand foruden de nævnte 2400 Reserver og Landdragoner[1]). Den 12 November naaede Armfelt efter en anstrengende Marsch under stadigt Regn og paa næsten ufremkommelige opblødte Veie Throndhjem, som han med Følge tog i Diesyn tilligemed de omliggende Fæstningsværker. Han fandt det betænkeligt at forsøge en Storm paa en befæstet By, der havde en Besætning, der næsten var ligesaa talrig som hans Hær, som havde lidt saa meget ved Anstrengelse, Hunger og Sygdom, manglede baade Klæder og Føde og var saa misfornøiet, at et Mytteri udbrød, der kun kvaltes ved at Formændene bleve hængte. Der blev derfor ikke foretaget noget Alvorligt fra nogen af Siderne[2]). De Svenske maatte hovedsagelig beskjæftige sig med at inddrive Levnetsmidler til Folk og Heste, og de Norske lode sig nøie med at udsende smaa Hærafdelinger

[1]) Om de forskjellige Kompagniers Poster, se Klüwer 49. Ved Skandseporten stod det throndhjemske Dragonregiment under Oberst Peter Motzfeldt. Den norske Styrke var i Alt 7636 Mand.

[2]) De Norske mistede imidlertid 1500 Mand ved Sygdom, især af de Nationale, der, vante til Fladbrød, ei taalte Kommisbrød og vare uforsigtige i deres Levemaade. Den 24 Oktbr. afbrændte de Bispens Gaard paa Bakke Kloster og Helgesæter Gaard med flere Huse nær Byen, for at Fienden ei skulde betjene sig af dem mod Byen.

for at have Die med Fienden. I denne Anledning forefaldt der nogle Sammenstød. Det skarpeste fandt Sted 19 November ved Sundlandsbroen ¼ Mil fra Byen, hvor Oberstlieutenant Fredrik Budde og Kapitainlieutenant Fritzner med 50 Dragoner af Kruses Regiment bleve afskaarne af en overlegen fiendtlig Ryttertrop. Denne opfordrede Budde til at overgive sig, men han svarede: „Jeg har aldrig lært at give mig fangen, men vel at slaaes," gav sin Hest af Sporerne og sprængte med Sine ind paa Fienden. Med Tab af en Underofficier og 7 Dragoner hug de Norske sig igjennem og kom lykkelig tilbage til Byen.

Mangel paa Fødemidler og Foder nødte Armfelt til at bryde op fra Throndhjem den 24 November. Han drog langs Nidelven op til Klæbo. For at hindre Fienden i at gaa over denne Elv sendte General Budde Oberst P. Motzfeldt med sit Dragonregiment og en Del Fodfolk afsted. Motzfeldt lod afkaste Broen ved Tiller Kirke og gjorde det i længere Tid umuligt for de Svenske at komme over Nidelven. Endelig fik de nogle Kanoner frem, og nu sattes under disses Beskyttelse 1000 Mand under Generallieutenant Reinhold de la Barre's Anførsel over Elven paa Tømmerflaader. For denne Styrke veg Motzfeldt. Infanteriet trak sig tilbage til Throndhjem, men Motzfeldt selv med sine Dragoner drog sydefter gjennem Melhus, Støren, Rennebu og Opdal, stadig forfulgt af de la Barre. For at hindre de Svenske i at følge sig til Gudbrandsdalen afbrændte han Drivstuen, Kongsvolden, Hjerkin og Fokstuen paa Dovrefjeld med den der værende Fourage. I sin Indberetning fra Sell i Gudbrandsdalen den 14 December 1718[1]) oplyser han, at han ved at afkaste alle Broer skulde have hindret Fienden; men da der var lidet Vand i Elvene, kom de Svenske

[1]) N. Saml. II 554.

let over. I Rennebu havde han ved Almuens Hjælp tænkt at gjøre en Forhugning; men efter Lensmandens og Sorenskriverens Beretning var kun een Mand at formaa til at fremmøde, hvorfor han ei kunde udføre sin Plan. Hestene vare ved den uophørlige Anstrengelse og Mangel paa Foder saa udmattede, at de knapt kunde bære sin Mand, men maatte ledes. Dragonerne bleve ogsaa syge, saa at 3—4 daglig døde, da de endelig naaede Gudbrandsdalen, og „jeg nu ei over 300 tjenstdygtige Mænd haver." De Menige, tilføier han, ere fulde af god Villie, men Orden og Disciplin mangler i høieste Maade og jeg har meget slette Subalterne[1]). Medens Generallieutenant de la Barre forfulgte Motzfeldt til Dovre, gik Armfelt selv med Resten af sin Hær ogsaa over Nidelven og drog langs Gulelven gjennem Melhus og Støren til Holtaalen.

Her besluttede Armfelt at lade sin Hær udhvile, medens Kapitain Långström, en fra Krigen i Finland berømt Partigjænger, med et lidet Frikorps skulde søge at trænge gjennem til de efterladte svenske Poster ved Stene og Skaanes. Forsøget mislykkedes. Da Långström, kun ledsaget af 6 Ryttere, efter en besværlig Reise kom til Hegre Annex i Størdalen, hvor han tog Natteherberge, samlede sig en Del Bønder i Omegnen. Da Långström om Morgenen skulde over Elven, blev han ramt af en gammel Bjørneskytters Kugle. I det samme han fik Skuddet, rev han en Pakke med Breve op og kastede den i Elven, hvorpaa han sank død om. En Bonde opfiskede Brevpakken, som han bragte Budde[2]).

Armfelt fattede dog den Plan med sin Hær at

[1]) Underordnede Officierer.

[2]) Tønder (N. Saml. II 534). Af disse Breve skal Budde have erfaret, at Mangel paa Kanoner og den store Elv hindrede Armfelt i at angribe Throndhjems By.

trænge igjennem til Værdalen, hvor han i Stene og Skaanes ventede at finde den fornødne Underholdning og Resten af sin Hær. I den Hensigt drog han over Bokhammeren, som er et høit Fjeld mellem Holtaalen og Tydalen, og kom efter 3 Miles besværlig Marsch til Floran Gaard i Sælbu, hvorfra en Vei fører langs Neaelven og den østre Bred af Sælbusøen til Størdalens Kirke.

Ved Hillemo ved Neaelv, nederst i Tydalen, laa i en liden Forskandsning nogle Norske under Major Johan Henrik Emahusen, som strax trak sig tilbage for denne store Overmagt. Ved Opsnappelse af en norsk Post fik imidlertid Armfelt Underretning om Kong Carls Død for Fredriksten, og at de Svenske søndenfjelds havde forladt Norge samt at en Afdeling af den norske Hær var i Anmarsch gjennem Østerdalen til Røraas. Disse Efterretninger bragte Armfelt til at opgive sin første Plan og derimod tage den korteste, men farligste Vei over Tydalsfjeldene tilbage til Sverige. Veien fra Tydalen over til Handølgaardene i Jæmteland, 2 Mil vest for Dufve Skandse, er 8 smaa Fjeldmil og ansees om Sommeren at være en Dags Marsch for en rask Karl, men om Vinteren ved godt Skiføre behøver en flink Skiløber ei mange Timer for at fare den. Efter at have forsynet sig med Veivisere begave de Svenske sig fra Østby, den øverste Gaard paa denne Kant i Tydalen, tilfjelds for over Søen Øisanden, mellem Sylan og Ruten, at naa Enbogen og saa ved venstre Side af Snasafjeldet at komme over til Handøl. Dette var just Nytaarsdagen 1719 efter gammel Stil (12 Januar efter ny Stil). Neppe havde de naaet op paa Fjeldryggen, førend de overfaldtes af en voldsom Storm fra Østen, ledsaget af gjennemtrængende Kulde. Fjeldene stode i lutter Snedrev, saa man ei kunde se de opreiste Kjendemærker og Varder, som viste Veien. Kulden var saa frygtelig, at allerede den første Nat en

stor Del tilsatte Livet. De havde nemlig om Aftenen slaaet Leir i en Dal ved Indsøen Visanden, for at udhvile sig. For at faa opvarmet sig tændte de, af Mangel paa anden Brændsel, Ild paa deres Geværskjæfter, eller de stillede sig sammen i tætte Klynger. Ikke desto mindre, siger den svenske Feltprest Niels Idman, der selv var med paa Toget, fandt man disse Hobe staaende døde i den Stilling, de havde indtaget, da man om Morgenen atter skulde bryde op. Til Ulykke for de Svenske var den ene af de norske Veivisere ogsaa om Natten ihjelfrossen, og den anden, den graahærdede Lars Østby, som de Svenske havde tvunget til at følge sig, da han var vel kjendt paa Fjeldene [1]), havde besluttet med Fare for egen Frihed og Liv at bringe Fienden i Fordærvelse. „Da han mærkede, at Storm og Snedrev føiede hans Hensigt, førte han Fienden fra Veien hid og did i Vildfarelse. De ulykkelige Svenske vankede nu frem og tilbage paa disse frygtelige Fjelde i samfulde 5 Dage, og deres Vei betegnedes med Hobe af ihjelfrosne Fodfolk og Ryttere, bortkastede

[1]) Lars var vel kjendt paa disse Fjelde, da han fra sin Ungdom havde vandret om paa Skytteri og Fiskeri og aarlig fulgt de nederlandske Falkefængere, der pleiede at tage Herberge hos ham paa hans Gaard Østby. Han var just kommen fra Sæteren for at erfare, hvorledes det stod til hjemme, da de Svenske ankom og strax pressede ham til Veiviser, hvori han maatte finde sig, efter at have maattet se paa at svenske Efternølere plyndrede hans Gaard og slagtede hans Kreaturer. De Svenske, som mistænkte ham, for at han havde med Villie vildledt dem, førte ham med sig og sluttede ham paa Dufve Skandse i Bolt og Jern, hvor han nogle Uger efter døde, efter at han for en Ven, som af hans Kone var udsendt for at søge efter ham, havde fortalt sin Gjerning, „en Gjerning“, siger Emahusen, der kjendte Manden og meddelte Beretningen, „af en Underdan at vove heller sit Liv midt iblandt Fienden end at ville vise dem den rette Vei til deres Frelse, er værd at ihukommes.“ (Manuskript i Rigsarkivet).

Vaaben og Bagage. „Jeg saa," beretter Emahusen, som med norske Skiløbere efter Stormen kom op paa Fjeldene, „vel den ene Halvdel af Folkene og en Hoben Heste ligge døde paa Fjeldet og nogle 100 Heste omkringløbende med Sadel og fuld Eqvipage [1]), hvilke kunde ikke andet end krepere [2]). Man kan tænke, til hvad Yderlighed Nøden gik, at da Fjeldet var bart uden Skov, havde paa nogle Steder den gemene Mand af Mangel for Brænde eller Ved slaget Skjæfterne fra deres Geværer, lagt dem i en Dynge tilsammen og gjort Ild op deraf for at varme sig ved; jeg fandt sommesteds Folkene, ligesom de havde lagt sig omkring Ilden, døde. At ikke hele Hæren omkom, kan tilskrives, at der var paa den Tid liden Sne, som sjelden indtræffer, da man kunde ride og gaa, hvor man vilde, uden Hinder af Sne." Under Omvankningen stødte endelig en Del jæmtelandske Soldater paa Enaelv, som de vidste flød ned i Jæmteland. En Afdeling fulgte denne Elv, medens en anden gik en kortere, men besværligere Vei over Snasahøgarne. Dette var sandsynlig de Soldater fra Jæmteland og Helsingeland, som Armfelt havde forsynet med Skier, som de vare vante til at bruge, og som han sendte afsted forud til Handøl med Befaling, at man skulde møde ham med Heste, Slæder og Sengklæder.

1ste og 2den Nytaarsdag skal henved 4000 Svenske have tilsat Livet og blandt dem Oberst Carl von Gerten, Overkommissair Werling og Fortifikationskapitain Baron Oxenstjerna [3]). Armfelt, som var blandt de første, som gik tilfjelds, kom vel derfra med Livet, men tog Skade i Ansigtet af Kulden [4]).

Efter utallige Besværligheder og med uhyre Tab

[1]) Oppakning.
[2]) omkomme.
[3]) Fant i Saml. III 194.
[4]) Bussæus beretter, at han mistede sin Næse.

naaede de forskjellige Partier endelig frem til Handøl, hvor dog en Mængde døde af Mangel paa Forpleining eller af Følgerne af Anstrengelsen. Mange bleve Krøblinger deres hele Liv [1]). De Norske gjorde en Del Bytte, hvoriblandt 6 Feltkanoner.

Inden vi slutte vor Beretning, maa vi dog meddele nogle Oplysninger om Generallieutenant de la Barre, som vi forlode ved Dovre. Rygtet gik, at da han ei kunde følge Motzfeldt over Dovre, agtede han over Kvikne og Tolgen at drage mod Røraas. Her var en Skandse med en liden Besætning. Den norske Kapitain, som kommanderede her, blev bange, ødelagde Skandsen, opbrændte

[1]) Fryxell XXIX 149. Beretningerne om de Dødes Antal er som sædvanlig høist forskjellige. Nordberg angiver de Svenskes Tab til 600 Døde, 200 af Kulden Beskadigede og 300 Syge. Bussæus og Hojer sige, „at af den ganske Hær neppe 500 kom uskadte tilbage." Hülphers i sin Jæmtelands Beskrivelse siger, at af de 7000 Mand, som fra Tydalen vilde marschere til Handøl, omkom det Halve. Fryxell XXIX 149 fortæller endog, at Armfelt kun med 1500 eller 2000 Mand naaede Handøl. Blandt de Ihjelfrosne nævner Klüwer Generalmajor Zöge, hvis stærkt forgyldte Kaarde og Brevskaber bleve bragte til Budde. Da der i denne svenske Hær ei fandtes nogen Generalmajor Zöge, maa det være en Forverling med Overkommissair Werling. En anden Officier blev funden, hvis store Hund laa paa hans Bryst og levede endda, men vilde ei forlade sin Herres Lig, skjønt de Norske lokkede for den. Nogle Dage senere blev den funden død paa Liget. 5 Dragoner af Kruses Regiment, som vare fangne ved Sundlandsbro og havde fulgt de Svenske som Fanger, kaldte Armfelt for sig under Uveiret og sagde, at om de kunde redde Livet tilbage fra Fjeldet, saa havde de deres Frihed. De modtoge Tilbudet med Taknemmelighed og kom uskadte tilbage til Tydalen. De kunde ikke noksom rose den venlige Behandling, de havde nydt. Om dette skrækkelige Tog se Schønings Reise I 58, Klüwer i Minerva 65. 66, Bussæus 201 og Magasin for militair Videnskabelighed af Fibiger VI 594, hvor Beretningen dog ei er ganske paalidelig.

Kongens Magasiner og drog sig tilbage mod Nord for at gjøre en Forhugning paa Dragaasen i Holtaalen. Han medtog ikke alene sine Soldater, men ogsaa de vaabendygtige Arbeidsfolk paa Kobberværket, men da disse kun vare væbnede til Værkets Forsvar, erklærede de, da de kom til Aalen, at de ei vilde gaa længere og vendte trods Kapitainens Indsigelser tilbage til Røraas. Ved deres Hjemkomst traf de Værket besat af de Svenske, som strax afvæbnede dem. Da Generallieutenant de la Barre ei kunde følge Motzfeldt over Dovrefjeld, tog han nemlig fra Opdal Veien over til Kvikne og derfra til Vingelen i Nærheden af Tolgen Kirke. Her fik han Underretning om, at Røraas var besat baade af Soldater og bevæbnede Værksfolk. Han stod allerede i Begreb med at forandre sin Marsch og ad en anden meget besværlig Vei at forene sig med Armfelt, da han fik den uventede Efterretning, at Røraas var forladt af sine Forsvarere. Han drog da strax mod Røraas, hvor han ankom den 21 December 1718 i en meget stærk Kulde, medbringende et Korps Ryttere paa 400 Mand [1]), som strax bleve indkvarterede. Han tog selv Kvarter hos Værkets Direktør Theodorus Bergmann († 1719). Da han havde faaet Underretning om, at noget Kobber var skaffet af Veien, truede han med at afbrænde Værket, hvis det ei blev udleveret. Bergmann, som havde nedsænket 18 Skippund Kobber i en Grube, som stod fuld af Vand, maatte nu lade denne pumpe lens og udlevere Kobberet, som de la Barre lod føre over Rutefjeld til Sverige tilligemed Geværer, Faner og andet Bytte.

[1]) Han har sandsynlig efterladt en Forpost i Vingelen eller Tønset, da Rygtet gik, at Sponneck var paa Marschen til Røraas. Deichmann (Saga II 228) beretter nemlig, at en Del Bønder, der havde samlet sig under Anførsel af Prestens Søn paa Tønset, angreb og forjog nogle svenske Kompagnier, som havde taget Kvarter der.

I den Tid de Svenske laa paa Røraas, kom Rygtet did, at de søndenfjeldske Skiløbere vare i Anmarsch, hvorfor 250 Ryttere sendtes sydpaa for at iagttage deres Foretagender. Ved denne Leilighed fandt flere Sammenstød Sted, hvoraf det varmeste var ved Ø v e r b y i Tyldalen, hvor 2 svenske Dragoner bleve skudte og 10—12 saarede, hvoriblandt Ritmester Steinmann, der fik sin Hest skudt under sig. Af Skiløberne bleve ogsaa nogle saarede og en fangen.

„Der maa ellers meldes," siger en Samtidig, „til de søndenfjeldske Skiløberes og deres Officierers, Kapitain B o n d e s og Lieutenant M i c h a e l M e l d a h l s Berømmelse, at de i Krigens Tid opførte sig meget tappert og vare en virkelig Skræk for de Svenske. Saa længe de Svenske laa ved Værket, opførte de sig vist ikke som Fiender, naar den Underholdning, de og deres Heste skulde have, undtages, hvilken de inddreve med Alvorlighed. Som Røraas ikke kunde skaffe saa meget Hø, som til 700 Hestes Underholdning behøvedes, lode de fouragere i nærmeste Bygder; men uagtet dette, som er sædvanligt ved saadan Leilighed, vare de meget høflige og begegnede Landets Indbyggere paa langt anden Maade, end de siden ankommende søndenfjeldske Dragoner, der fremfore uden Undseelse ligesom Fiender og behandlede tildels Bønderne paa en barbarisk Maade. De Svenske stode under en stærk Mandstugt, og som Generalmajor de la Gardie (d. e. Generallieutenant de la Barre) v a r m e g e t s t r e n g og h a a r d i s i n e S t r a f f e, turde Ingen af hans Underhavende fratage Nogen det Allerringeste; men nogle Heste, som Generalen syntes om, tog han dog med sig, givende derfor sit Bevis med de Ord, at de kunde søge sin Betaling hos Kongen af Danmark [1])."

[1]) Aas: Efterretninger om Røraas.

Efter at de Svenske havde ligget paa Røraas fra 21 December 1718 til 5 Januar 1719, kom en svensk Underofficier med den Underretning, at Kong Carl var skudt og alle nordenfjelds liggende Tropper strax skulde vende tilbage. Natten derpaa brød de la Barre op med det meste af Mandskabet og fulgtes den paafølgende Dag af Resten[1]). Alle toge Veien til Holtaalen. De medførte did Sognepresten i Holtaalen Hr. Johan Lobes, hvem de havde fanget og ført til Røraas, fordi han som sin Konges tro Mand havde meddelt de nordenfjeldske Skiløbere adskillige Efterretninger. Fra Røraas førte de ham med til Holtaalen, hvor han ikke alene for sin Person blev ilde medhandlet, men og berøvet saavel alt hvad han eiede af Møbler og saadant mere, som og alle Fødevarer, saa at han ei havde noget tilbage til Livsophold[2]). I Holtaalen forenede de la Barre sig med Hovedhæren, gik med den over Bokhammeren og Tydalsfjeldene til Handøl og deltog saaledes i Hovedhærens sørgelige Skjebne[3]).

Kort efter at de Svenske havde forladt Røraas, ankom Grev Sponneck did med et lidet Følge af Dragoner, medens hans 3000 Mand havde gjort Holdt i Tønset, 3 Mil syd for Røraas.

Da de i Stene og Skaanes efterladte svenske Besætninger erfarede, at Hovedarmeen var vendt hjem, fulgte

[1]) Dette pludselige Opbrud blev og fremskyndet ved Efterretning om, at General Sponneck med en betydelig Troppeafdeling nærmede sig Røraas. Da de la Barre tog Afsked med sin Vert, bad han denne formelde Grev Sponneck sin Respekt med disse Ord, at „han heller havde ønsket at kunne slaaes med en saa brav General end nu at gaa til et stort Fjeld i saa stærk Kulde og faa en mere haard Død."

[2]) Aas 166.

[3]) En anden Beretning siger, at de la Barre drog fra Røraas over Skarsfjeldet og naaede lykkelig Sverige. Magasin for militair Videnskabelighed af Fibiger VI 592.

de til Bønderne, hvad de havde inddrevet af Levnetsmidler, og droge hjem, efter at have stukket Forskandsningerne i Brand. Noget blev dog reddet ved Skaanes, da Lieutenant Henrik A. Tønder i Tide kom til med endel norske Soldater.

Fjortende Kapitel.

Carl XII angriber Fredriksten 1718.

I Begyndelsen af November 1718 vare de Svenske blevne færdige med deres Udrustninger til at angribe det søndenfjeldske Norge. Nu rykkede de i 3 Afdelinger over den norske Grændse. Den midterste og talrigste Afdeling rykkede under Kongens egen Anførsel over Hallerød ind i Enningdalen. Den stod første Nat, den 9 November, ved Prestebakke og nærmede sig derfra den følgende Dag Idefjorden og Fredriksten, medens den anden Afdeling under Generallieutenant Henrik Otto Albedyhll fra Wermeland gik over Ørjebro, trængte de Norske tilbage og rykkede Syd gjennem Rakkestad mod Fredriksten for at forene sig med Kongen. Herved kom han i Ryggen paa Grev Sponneck, som skulde forsvare Overgangen over Tistedalselven og om muligt understøtte Fredriksten. Denne traf sig nu tilbage og stillede sig med 10000 Mand paa Skjebergsletten, hvorfra han iagttog Krigsbegivenhederne omkring Fredriksten, uden at deltage i samme.

Den tredie Afdeling af den svenske Hær rykkede ud fra Strømstad og gik paa Skibsbroen ved Sundsborg over Svinesund under Anførsel af General Carl Gustav Dückert. Ved denne Afdeling befandt sig Armeens Overgeneral Arveprinds Fredrik af Hessen, gift med Carls Søster Ulrika Eleonora, Carls Søstersøn, den unge

Hertug Carl Fredrik af Holstein, og Feltmarskalk Carl Gustav Mörner[1]).

Medens Carl var ivrig beskjæftiget med Fremskaffelsen af Beleiringsfornødenhederne, var han Vidne til en liden Søtræfning paa Idefjorden. Den 14 November Klokken mellem 9 og 10 om Formiddagen angreb den lille svenske Galeiflaade den norske, som laa ved Sauøen, tæt ved Fredrikshald. I 3 Timer kjæmpedes der med største Haardnakkethed paa begge Sider. Det var nemlig Carl af Vigtighed at faa den norske Flaade tilintetgjort, da den var ham til megen Hinder ved Transporterne til Hæren. Fredrikshalds Borgere havde indrettet 2 gamle Handelsskibe til Krigsskibe og besat dem med 12 og 18 Punds Kanoner; disse især skal have tilføiet de Svenske saa stort Tab, at de med uforrettet Sag vendte tilbage til Helleholmene, hvor de havde et Kystbatteri. De Norske fik i denne Kamp 16 Døde og mange Saarede, blandt hvilke Major Steen fik et Saar i Benet, Kapitain Holm mistede en Arm og Lieutenant de Seue blev dødelig saaret. Carl skal efter de norske Beretninger fra Naakedalen eller en Bjerghøide i Nærheden af Helleholmene have været Øievidne til Kampen og yttret sin Misnøie med Udfaldet med det Tillæg, at han hernæst, naar noget Angreb skulde ske, selv vilde være med[2]). Derfor blev han imidlertid fritaget; thi da Fredriksten ved Albedyhlls

[1]) Fant i Saml. III 194. Hos Nordberg og i Top. Journ. IV 54 findes en Fortegnelse over de svenske Regimenter og deres Styrke. Hærens Størrelse angives til 11000 Ryttere, hvoriblandt 200 Kalmukker, og 16700 Mand Fodfolk. Lundblad har derimod kun 8400 Ryttere og 12600 Mand Fodfolk.

[2]) Schrøder 93. — Nordberg fortæller derimod, at man hele Formiddagen kjæmpede med stor Tapperhed paa begge Sider, og at Carl selv Klokken 10 kom til Sine i en Chalup og gav Befaling til at entre, hvorpaa de Danske med stort Tab paa begge Sider maatte trække sig tilbage til Fredrikshald.

Ankomst blev fuldkommen indesluttet, saa bleve paa samme Dag, som Sponneck trak sig tilbage til Skjeberg, de norske Krigsfartøier tilligemed nogle andre Skibe af Nordmændene sænkede i Søen mellem Sauøen og Rødsbryggen for ei at falde i Fiendens Hænder.

Sponneck blev dog ei længe staaende ved Skjeberg; thi da Mörner med den svenske Hærs tredie Afdeling besatte Landet henimod Fredrikstad, trak den forsigtige Sponneck sig uden Kamp tilbage over Glommen med sine 10000 Mand, efter at en stor Del af Beboerne Øst for Glommen med deres Kreaturer og Eiendom vare bragte over Elven, og deres Gaarde, især i Berg og Rakkestad, vare afbrændte, for at Fienden ingen Nytte skulde have af dem. Thure Bjelke beordredes med sit Regiment, Bahus Dragoner, at besætte Grønsund med Paalæg at samle Baade eller slaa en Brygge over Glommen for saa i Forening med Generalmajor Gjerta at bemægtige sig Blakjer Skandse; men mod den overlegne norske Hær kunde de Intet udrette [1]).

Fredriksten var saaledes overladt til sit eget Forsvar. Denne af Naturen stærke Bjergfæstning havde i Oberst Barthold Nicolai von Landsberg en aarvaagen og modig Kommandant og en Besætning af 16—1800 Mand [2]). Blandt Besætningens Officierer nævnes for-

[1]) Biogr. Lex. III 287.

[2]) Den bestod af 1 Bataillon af Dronningens Regiment, 1 Bataillon af det akershusiske Regiment, 4 Kompagnier af det norske gevorbne Regiment, 1 Kompagni Bergenhusinger, 1 Kompagni Smaalenske, 1 Kompagni Artilleri, tilsammen 1800 Mand, hvoraf dog 200 Mand som utjenstdygtige vare indlagte i Byen (Top. Journ. IV 53). Landsberg roser i sin Rapport (som findes i Top. Journ. IV 72 og i Mag. for. milit. Vidensk. III især Artilleriet, Dronningens og Romelings Bataillon. Om Beleiringen se: Relation om Fredrikstens Beleiring 1718 (Originalen i Rigsarkivet, Afskrift i milit. Tidsskr. XIII 106), Saml.

uden Kommandanten Oberstlieutenant Dithart[1]) og Majorerne Nutzhorn og Reitzenstein, hvilken sidste kommanderede Artilleriet.

Allerede den 11 November bleve de norske Forposter paa Idesletten af de svenske Dragoner og medfølgende Kalmukker nødte til at trække sig tilbage under Fæstningens østre Fort, Overbjerget. Carl besluttede imidlertid at angribe Fæstningen fra den modsatte Side, hvor det lille Fort Gyldenløve ligger. Under taaget Veir lykkedes det de Svenske uden synderligt Tab at faa sine Batterier anlagte[2]). Den 6 December Klokken 12 Middag begyndte dem at beskyde Fæstningen, idet de rettede 3 Kanoner mod Gyldenløve og 4 mod Hovedfæstningen. Saa daarlige vare Gyldenløves Mure, at de henved Kl. 6 om Aftenen vare nedskudte og dets Kanoner gjorte ubrugelige. Den følgende Dag fortsattes Beskydningen. Hvad der var tilbage af Gyldenløves ydre

III 188—192. Landsbergs Journal i Nyt hist. Tidsk. I 122. Relation der Einschließung und Belagerung der Festung Fredriksten im December 1718 i Jenssens Gesch. Carl XII II 677.

[1]) Den 8 December slog en 18 Punds Kugle Fæstningens Klokke itu og strøg saa nær Ditharts Nave, at Kjolen blev fort og revnede, dog uden at tilføie ham anden Skade end en liden Kontusion.

[2]) „1 December kunde vi formedelst Taage og mørkt Veir Intet se af Fiendens Arbeide, men ved Nattetider under stille Veir kunde man høre ham raabe, hugge og at være udi idelig Bevægelse. Imidlertid forsømte vores Artilleri sig ikke, men kanonerede Nat og Dag paa Fienden, naar de kunde se eller høre ham arbeide." (Saml. III 190.) Da de Svenske havde sat sig i Besiddelse af Tistedalen, lagde de en Bro over den østre Side af Harekasmyren omtrent 3—400 Skridt fra Fortet Gyldenløve, over hvilken Bro de Kanoner førtes, som vare bestemte til første Angreb. Tre Batterier, tilsammen paa 18 Kanoner og 6 Mørsere, kom saaledes efter 14 Dages Forløb istand mellem Fjeldkløfterne paa østre Side af Gyldenløve og kun 350 Skridt fra samme. Hoff Top. Journ. IV 60.

Mur, blev aldeles nedskudt. Da de Norske nu ikke nærede Haab om længe at kunne forsvare Fortet, blev Ammunitionen ført op paa Fæstningen, hvorefter Besætningen kun betjente sig af Haandgranater og Geværer[1]). Om Aftenen Klokken 7 blev Lieutenant Brun, som havde ført Kommandoen paa Gyldenløve, med sit Mandskab af norske gevorbne Regiment, afløst af Lieutenant Vibe med 2 Underofficierer og 30 Mand af det akershusiske Regiment. Aftenen den 8 December besluttede Carl at storme Fortet. Da de to første Angreb bleve afslaaede af de Norske, stillede Carl sig selv i Spidsen for 200 Grenaderer. Han hjalp med egen Haand til at stille Stormstigerne mod Muren, hvilken han selv, næst efter den modige Oberst Bousquet, var den første til at bestige. Taarnet i Skandsen blev nu taget og den lille Besætning dels dræbt, dels fangen, med Undtagelse af Vibe, hvem det lykkedes med 6 Mand at undkomme til Fæstningen, efter at den Forstærkning, som Landsberg sendte til Hjelp, var dreven tilbage af Kapitain de la Valle. Denne Storm skal have kostet de Svenske 1 Kapitain, 1 Lieutenant og 70 Soldater.

Strax derpaa begyndte de Svenske at istandbringe deres Løbegrave. For at drive paa Arbeidet lod Kongen bygge sig en Bordhytte bag en Høide ved Gyldenløve tæt ved Løbegravene, i hvilken han tilbragte sine sidste Dage.

Ved anstrengt Arbeide vare de Svenske allerede den 11 December om Morgenen kommen Kontrescarpen (den bedækkede Vei) paa Fæstningen nær paa 250—300 Skridt. Da det var 1ste Søndag i Advent, blev Arbeidet indstillet, for at Kongen og hans Krigere som sædvanlig kunde deltage i Gudstjenesten. Kongen begav sig i den Anledning til sit Hovedkvarter i Tistedalen, hvor han baade Formiddag og Eftermiddag bivaanede Gudstjenesten. Han

[1]) Top. Journ. IV 61.

syntes noget urolig, men var særdeles venlig mod Alle. Søndagsmorgenen havde han gjennemlæst nogle Papirer, som Feltmarskalsk Mörner havde tilstillet ham, og som sandsynlig indeholdt Angivelser og Advarsler i Anledning af et Anslag mod hans Person. De havde længe ligget ulæste. Nu gjennemlæste han dem flygtig og stak dem til sig, men efter Gudstjenesten kastede han dem paa Ilden og overantvordede saaledes sine Modstanderes Navne til Glemsel. Han beholdt kun hos sig sin Bønnebog og Gustav Adolfs Portræt[1]). Saaledes i sit Hjerte forsonet med sine hemmelige Fiender, som han vel kjendte, men ei agtede paa eller frygtede, red han, ledsaget af Franskmændene Megret (Maigret) og Siquier (Sicre), ikke som sædvanlig til sin Hytte, men lige til Løbegravene, hvor han steg af Hesten for at se paa Arbeidet. Her yttrede han sin Misnøie over, at Arbeidet endnu ei var begyndt, og drev paa dets Fortsættelse. Ingeniøren Megret bad ham være rolig og lovede at overlevere ham Fæstningen inden 8 Dage. „Vi faa se," var Kongens Svar. Han begav sig derpaa ind i Løbegraven, ledsaget af de nævnte Franskmænd. Fra Fæstningen skjodes uafladelig paa Arbeiderne, saavel med Kanoner som fra den bedækkede Gang med Geværer. For klart at kunne iagttage de Svenskes Bevægelser og Nærmelse og gjøre dem det mest mulige Afbræk, lod Kommandanten ophænge Begkrandse paa Fæstningens Mure, som vendte mod Løbegravene, og desuden udkaste Lyskugler, saa at Løbegravene med deres Omgivelser vare klart oplyste[2]). I Anledning af disse For-

[1]) Fant i Saml. III 195 og Lagerbring.

[2]) Om Landsbergs Forberedelser til Fæstningens Forsvar se hans Rapport til Kongen i Top. Journ. IV 72. Landsberg, som med Reitzenstein og flere Officierer stod i Redangen for at se, hvad Virkning vore Bomber og Trancheild udrettede, bemærkede, at Fiendens Arbeide mellem 9 og 10 ophørte, uden dog at ane Grunden.

anstaltninger fattede Carl Mistanke om, at Nordmændene vilde gjøre et Udfald. For selv at kunne give Agt paa Alt, hvad forefaldt, steg han op af Løbegravens Dyb paa den indre Afsats af Brystværnet med Hovedet og Brystet over dette, saa han uhindret kunde se baade Fæstningen og sine Folk, som arbeidede i Løbegravene, men ogsaa uhindret kunde rammes af de fiendtlige Kugler. „Dette er ikke Plads for Eders Majestæt. Kartætsker, Musket- og Kanonkugler have ikke mere Respekt for en Konge end for den simpleste Soldat," sagde Megret. „Vær ikke ræd," svarede Carl, „jeg er ikke ræd for mig, thi jeg beskyttes af Brystværnet." „Men Eders Majestæt benytter det ei til Værn," gjentog Franskmanden. Kongen svarede med at befale ham og nogle andre Officierer at se til Arbeidsfolkene ved Anlægget af en ny Løbegrav, men lovede senere selv at stige ned. „Lad ham være," hviskede de øvrige Herrer til Megret. „Jo mere man advarer ham, jo mere blotstiller han sig [1])."

Det led mod Klokken 9 om Aftenen, og Maanen var allerede staaet op. Kongen laa med Hovedet over Brystværnet med den venstre Haand under Kinden. Tæt bag ham nede i Løbegraven havde 8—10 Officierer samlet sig og raadsloge om, hvorledes de skulde faa lokket Kongen ned fra sin farlige Plads. I det samme hørtes en Lyd som af en Sten kastet i Dynd, hvorpaa Kongens Hoved sank ned i Kappen og den venstre Haand gled ned, men Kroppen blev liggende i næsten samme Stilling som før. „Herre Jesus! Konungen är skjuten!" udraabte Generaladjutant Kaulbars, idet han slog Lieutenant Carlberg paa Skuldren og bad ham at springe hen til General P. B. Schwerin og melde ham Ulykken. Megret drog Kongen i Kappen, men da han ingen Bevægelse fornam, udbrød

[1]) Fryxell XXIX 133.

han: „La pièce est finie, allons souper!“ [1]). Schwerin derimod greb Carlberg heftig i Armen, da han underrettede ham om Ulykken, og var saa forfærdet, at han ei kunde sige et Ord mere end „Herre Jesus“, hvorpaa han ilede hen til Stedet, hvor han fandt sin Herres blodige Lig. En Kugle var gaaet gjennem den venstre Tinding ind ved Oiet og ud igjennem den høire noget længere nede. Schwerin bød strax at holde Kongens Død hemmelig for Soldaterne. Liget, som sagdes at være en falden Officiers, lagdes paa en Baare og skjultes med et Par Kapper. Siquier satte sin hvide Paryk og galonnerede Hat paa Kongens Hoved, idet han tog Kongens Hat til sig. Lieutenant Carlberg førte derpaa det kongelige Lig ned til Hovedkvarteret i Tistedalen og bragte det ind i det Hus, hvor Kongen havde havt sit Kvarter [2]). Derfra førtes det til Stockholm, hvor det stededes til Hvile i det karolinske Gravkor i Ridderholmskirken.

Paa det Sted, hvor Carl blev skudt, satte Landsberg et Mærke [3]), men senere reiste nogle Borgere paa

[1]) Stykket er forbi, lader os gaa tilbords.

[2]) Dette Hus blev siden flyttet fra Tistedalen til Fredrikshald omtrent midt i den søndre Del af Byen, hvor det endnu er at se, beretter Kapitain Hoff (1791) i Top. Journ. IV 66. Nu findes det ei længere, da Byen senere er afbrændt.

[3]) Landsbergs Rapport til Kongen af 21 December 1718 i Top. Journ. IV 72. I Landsbergs Journal berettes, at 13 December meldte Overløber Anders Gyldenpries, at Kongen var skudt Natten den 12. Den 15 kom Fændrik Martin Hallenfeld, der bekjendte, at han selv stod ved Kongen, da han faldt, og saa at han blev skudt over det høire Oie, at han faldt død ned, og at der strax blev raabt af den kommanderende Officier: „Tag bort den døde Oberstlieutenant!“ hvorpaa nogle af Garden fremkom at bortbære Liget. Om Carls Død se Carlbergs omstændelige Beretning, som findes oversat i Saga II 421. Voltaire Carl XII Liv og Levnet. Lagerbrings Sammendrag af Svea Rikes Historia 4 D. Top. Journ. IV 63. De la Gardiske

samme Sted en Marmorpyramide med en latinsk og en norsk Indskrift [1]). Paa Grund af Forestillinger fra svensk Side blev den borttaget 1730. Senere mindede et simpelt Trækors og fra 1814 en liden Marmorstøtte om Kong Carls Fald. I Aaret 1860 opreiste den svenske Armee en passende og smuk Mindestøtte paa Stedet, hvor Kong Carl faldt. Den afsløredes 29 August i Nærværelse af Kong Carl XV [2]).

Saa endte Carl XII, en af de mærkeligste Mænd, Norden har fostret, sin vidunderlige Heltebane. Vi haabe, at han naaede det Ønske, han yttrede, da han saa Gustav Adolfs simple Mindesten paa Lützens Sletter: „Jag har altid önskat, at lefva som Gustaf Adolf; må mig äfven förunnas en så ärofull död som hans!"

Vi haabe, at begge faldt paa Ærens Mark for fiendtlige Kugler, og at ingen Forræder besudlede sin Haand med Snigmord [3]).

Arkivet XVI 7. Laquai Pihlgrens Beretning sammesteds XIV 162. Handlingar rør. Skand. Hist. I og III 200, hvor et Brev fra Megret af 1723 findes.

Angaaende Punktet, hvor han faldt, se P. A. Munch i Illust. Nyhedsblad V 18, hvor han har meddelt et Kart over Fredriksten og Fredrikshald fra 1715 med Bemærkninger fra Beleiringen 1718, og Provst Krag i Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur IV 317.

[1]) En Aftegning af samme findes i Illust. Nyhedsblad VIII 167 og i Skillingmagasinet II 380.

[2]) En Aftegning af denne Mindestøtte findes i Illustr. Nyhedsbl. IX 167.

[3]) Om den Kugle, der blev Carls Bane, kom fra Fæstningen eller fra en Forræders Haand, har nu i over 100 Aar været omtvistet. At en Sammensværgelse mod Carls Liv fandt Sted og stod i Forbindelse med den af Adelen eftertragtede Afskaffelse af Enevoldsmagten og Ulrika Eleonoras Udnævnelse til Dronning, er ei usandsynligt, og at Rygtet om, at han var bleven snigmyrdet, baade kunde blive udbredt og troet, er derfor naturligt. En Samtidig (Hand. rør. Skand. Historie VII) erklærer Rygtet

Carl XII var ved sin Død kun 37 Aar gammel.

Da Carl var en saa overordentlig Mand, der endnu lever blandt vor Almue i mange Sagn og sættes ved Siden af Oldtidens Helte, ønske vistnok Flere, at høre Lidt om hans Person, Sindelag og Levesæt[1]).

om, at Kongen faldt ved Snigmord, for ugrundet. Rygtet gjorde Siquier til hans Banemand, og Mistanken fandt Næring, da denne under Sygdom i Sindsforvirring selv angav sig som Morder. I det tollstadiske Dokument, som udkom under Gustav III, anføres Grev Carl Cronstedt som den, der ladede Pistolen, og Magnus Stjernroos som den, der afskjød den, hvilket Cronstedt paa sit Dødsleie skal have bekjendt for sin Skriftefader Tollstadius. Flere Historikere, som Provst Wieselgren (i Fortalen til 9de Del af de la Gardieske Arkivet), Major Jenssen (Omarbeidelsen af Lundblads Historie), have ment og anført Sandsynligheds-Beviser for, at Carl faldt for en Forræders Haand. Den udmærkede danske Historiker Paludan-Müller er imidlertid (i Nyt hist. Tidsskrift I 1846) efter nøie at have undersøgt Vidnesbyrdene kommen til det modsatte Resultat, som vistnok er det rette. Ligesaa P. A. Munch „Den sidste Undersøgelse af Kong Carl XII Lig tilligemed Bemærkninger om hans Dødsmaade," i Tidsskriftet For Hjemmet II 385, Illust. Nyhedsblad VIII 161, Langes Tidsſk. IV 317. Carls Skriftefader A. Rhyselius (siden Biskop i Linkøping), som fulgte ham til Norge 1718, yttrer i sin Dagbog: „Hwilken war hans baneman, det wet och dömar Gud, om den war Dansk eller Fransk. Svensk kan han ingalunda hafva warit; ty af sina undersåter hade den Konungen med högsta rätt så allmänn båda wördnad och kärlek, att ingen Konung slikan före honom haft, eller efter honom få kan. Ingen infödd i riket war, som icke af hjertat beklagade detta dödsfall med Jeremiä ord: Af wårt hufvud är kronan fallen. Ach we! att wi så syndat hafver (Threni 5, 16)." Rhyselius Dagbog (Haandskrift).

[1]) Norske Sagn af A. Faye. I Christiania Universitets Samling af nordiske Oldsager findes en simpel Træstol, der benyttedes af Carl i hans Hytte bag Gyldenløve. Den tilhørte en fattig Enke i Tistedalen, der selv hentede den hjem igjen og solgte den til Bengt Eskildsen, der deltog i Felttogene 1716 og 18 og døde

Carl var høi, smal og axelbred, havde en krum Næse, mørkeblaa lynende Øine og en mørk Ansigtsfarve. Hans Klædning og Levemaade var i høi Grad simpel og tarvelig. I Almindelighed bar han en blaa enspændig Kjole, hvis eneste Prydelse var forgyldte Messingknapper, gule Buxer, store Rytterstøvler med Jernsporer paa, store Hjortelæders Handsker og ved Siden i et simpelt Gehæng af Hjortelæder en lang Kaarde med forgyldt Messinghefte. Paa Hovedet bar han en ganske simpel trekantet Hat. Parykken, som i den Tid brugtes af alle fornemme Folk, kastede han tidlig, afskar sit eget Haar og strøg det kort klippet op fra den høie Pande. I Mad og Drikke var han høist tarvelig. Efter Slaget ved Pultava holdt han kun Taffel en Gang om Dagen, og det varede ei over en ½ Time. Frokost og Aftensmad spiste han ikke. Vin nød han kun en eneste Gang siden Aaret 1700, da han engang i et muntert Lag var bleven beruset. Hans kjæreste og næsten eneste Drik var Vand, som han almindelig drak af sit Jernbæger. Tidsfordriv med Kort og Spil vidste han ei af.

I at hungre, ride og taale alleslags legemlige Anstrengelser søgte han sin Lige. Sit Leie tog han efter Omstændighederne, indhyllet i en simpel Kappe, paa den bare Jord eller paa et Halmknippe eller paa en Krigskammerats Knæ. Almindelig lagde han sig Klokken 9 og stod op Klokken 2. Den første Morgentime anvendte han sædvanlig til Læsning i den hellige Skrift.

27 Marts 1790, 105 Aar gammel. Se Krag i Langes Tidsskr. IV 317. Paludan-Müller i Nyt hist. Tidsskr. I 109. Wilses Reiseiagttagelser II 227. Paa Østengaard opbevares en Flaske, som rummer 15 Potter. Da Carl paa Veien til Holand kom til Sande, rakte man ham Flasken, hvoraf han efter Sagnet drak en Slurk Øl. — Udenfor Prinsdal ligger en lang Sten, som kaldes Kongebordet, fordi Carl ved den sad og spiste.

Urokkeligt Mod, Standhaftighed, Selvstændighed og fast Tiltro til sin egen Kraft var fremherskende paa hans hele Livsbane. Fare var for ham et Ord uden Betydning og Uforfærdethed den eneste Rustning, han vilde Krigeren skulde være iført. Naar han tilraabte sine Krigere „kom gossar!“ eller „kom bussar!“ var han selv den fremmeste i Striden. For Soldaterne var han en Fader, med dem delte han alle Krigens Farer og Savn, hvorfor de ogsaa elskede ham høit, ja næsten tilbade ham.

Uagtet dybt Alvor med Anstrøg af Tungsind hvilede over hans hele Væsen, var han dog mild, venlig og høflig, derhos streng retfærdig og gavmild. Ved sin stærke Villie vidste han ei blot at beherske Andre, men ogsaa sig selv og det varme Vasablod. Han var en afsagt Fiende af al Falskhed og Bagtalelse. Hans Løfter vare Kongeord, hvorpaa Enhver sikkert kunde stole[1]). Om sig selv talte han aldrig, om sine Fiender med Tilbageholdenhed og Anerkjendelse. Medgang berusede ham ikke, Modgang nedbøiede ham ei; thi han var besjælet af uhyklet Gudsfrygt. Gudstjenesten, Morgen- og Aftenbønnen forsømte han aldrig, og Biblen havde han allerede 1704 gjennemlæst 4 Gange. Omgang med Kvinder undgik han. Dagdrivere, Madkroge, Doblere, Spillere og Liderlige kunde han ei fordrage. Rædde Folk foragtede han, Videnskabsmænd skattede han. I Sind og Skind var han en egte Svensk, der skattede det svenske Sprog høit og almindelig talte det, skjønt han med Lethed kunde udtrykke sig paa Latin, Tydsk og Fransk. Sværdet haandterede han heller og bedre end Pennen. Han var kortfattet i Skrift, ordknap i sin Tale, men hans Yttringer vare som oftest

[1]) Tartarchanen Mirsa sagde til Sultan Ahmed om Carl: „Det er en Konge, der kun fører eet Ord paa Tungen, men heller døer, end han fraviger det.“

træffende, ei sjelden skarpe; thi han var udstyret med skarp Forstand og en ualmindelig stærk Hukommelse.

Ved Siden af lysende Egenskaber havde han ogsaa sine Feil og Mangler. Hans Mod gik ei sjelden over til Dumdristighed, hans Standhaftighed til haardnakket Egensindighed, og Tilliden til sin egen Indsigt, egen Kraft og sin Mission i Verden gjorde ham ofte dov for Andres vel begrundede Raad baade i Krigs- og Statssager. I sin Kongemyndighed taalte han intet Indgreb. Mod Enkelte viste han sig haard, ja grusom. Ei heller viste han sig billig og skjønsom mod de to største Feltherrer, som fandtes i den svenske Hær, Magnus Stenbock, Seierherren ved Helsingborg og Gadebusch, og Lewenhaupt, Seierherren ved Lissa. Han lod hin døe i dansk, denne i russisk Fangenskab.

Naar man derimod i vor Tid ogsaa skarpt dadler hans Politik og hans Krigslyst, maa man dog aldrig glemme, at han nødtvungen greb til Sværdet, og at det var vanskeligt at nedlægge det ligeover for en Fiende som Peter Czar, for hvem det var et Livsspørgsmaal at skaffe sig og Russerne Adgang til Østersøen.

Man har og dadlet hans Ihærdighed i at skaffe Polen en indfødt selvstændig Konge; men havde de stedse uenige Polakker da været enige og de følgende Politikere delt Carls Anskuelser, havde de kunnet reise en Mur mod det mægtige Ruslands Overgreb og bevaret en Selvstændighed, hvis Tab de nu begræde.

Trods al den Ulykke, som rammede Sverige under Carls Regjering, og de store Byrder og store Menneskeтab, hvorunder man sukkede, og trods alle de løgnagtige Rygter og Bagtalelser, hvormed hans politiske Modstandere og nederdrægtige Skriblere søgte at berøve Carl Samtidens Agtelse og Kjærlighed, saa var, saa blev han det svenske Folks Yndling og Helt.

Halvandet Aarhundrede ere henrundne, siden Carl XII endte sin Heltebane, men at hans Minde end lever i Norden, viser Pultavafesten, som de Svenske feirede 9 Juli 1862, og hvor en svensk Fædrenelandsven[1]) skildrede Carl XII med følgende Ord: „Carl XII var en storartet Personlighed, som i mange Henseender stod udenfor og over sin Tid. Vi bøie os for denne høie Skikkelse, der hæver sig i hele sin storartede Simpelhed, ene med sit Sværd og sin Bibel, med sin rene Sædelighed, sin uhyklede Gudsfrygt, dette Mod, denne Ro, denne aldrig svigtende Sjælsstyrke under de bittreste Modgange, naar vi se denne Heltepersonlighed, som ikke kunde vige, men ikkun falde."

Ved Mindefesten 1818 kvad Sveriges berømte Skald Tegnér en Drapa til hans Ære, som fandt Gjenklang i hele Norden, om „Kung Carl den unga hjelte" hvoraf vi her ville anføre det skjønne og sande Vers:

„Der slog så stort ett hjerta
uti hans Svenska barm;
i glädje som i smärta
blott för det rätta varm,
i med= och motgång lika,
sin lyckas öfvermann,
han kunde icke vika,
blot falla kunde han."

[1]) August Sohlman.

Femtende Kapitel.

Den svenske Hær forlader Norge.

Skjebnesvanger var den Kugle, som just paa den Dag endte Heltekongens Liv. Medens Carl beleirede Fredriksten, istandbragte hans fortrolige Ven og Minister Baron Görtz paa Ålandsøerne Fred og Forbund mellem Sverige og Rusland, hvorved Carl sikkredes Norge som Erstatning for hvad han indrømmede Rusland af svenske Landskaber i Østen. Forbundet manglede kun Carls Stadfæstelse. Görtz var allerede kommen til den norske Grændse med Fredsdokumenterne, da det ulykkelige Skud faldt. Paa Tanum Prestegaard blev den forhadte Udlænding strax fængslet af det nu raadende Parti, i hvis Spidse stillede sig Carls Svoger, Hærens Overanfører Arveprindsen af Hessen. Som en Forbryder sendtes Görtz, den eneste Mand, som under disse Omstændigheder kunde frelst Sverige, til Stockholm, hvor han stilledes for en Blodret, der uden videre Undersøgelser dømte ham tildøde, og allerede 13 Marts 1719 faldt hans Hoved under Bødlens Sverd [1]).

„Det var det første Justitsmord, hvormed Sveriges nye Frihedstid indviedes."

Ved Efterretningen om Carls Død ilede Arveprinds Fredrik af Hessen fra Torpum, hvor han havde sit Kvarter, til Hovedkvarteret i Tistedalen, hvor den følgende Dag Generalerne samledes. Han underrettede dem nu ei blot om Kongens Død, men ogsaa om, at Regjeringen i Sverige nu skulde komme paa en ny Fod. Carls Søstersøn og den nærmeste Kronprætendent Hertug Carl Fredrik af Holstein raadede vel til at fortsætte Beleiringen, men Arveprindsen og de fleste høiere Officierer, der pønsede paa at faa Enevoldsmagten afskaffet og Carls

[1]) de la Gardieske Arkivet XVII 15.

yngre Søster Ulrika Eleonora, Arveprindsens Gemalinde, udnævnt til Dronning, erklærede sig for at ophæve Beleiringen og forlade Norge. Dette skede og med en Ilfærdighed, som lignede en Flugt [1]). Allerede den 13de vare Hertugen af Holstein og Generalerne Dückert, Mörner og Rehnskjöld afreiste til Stokholm, og 8de Dag efter Carls Død var det søndenfjeldske Norge rømt af de Svenske. Deres Galeier nedsænkede de paa Idefjorden, forlode det stærke Sundsborg, ja ødelagde endog de store Forraad af Korn og andre Krigsfornødenheder, der vare samlede i Strømstad. Strax før Carls Død var ankommen til Strømstad 100,000 Rdl. Sølvmynt, som da var sjelden i Sverige. Arveprindsen befalede Generallieutenant M. J. de la Gardie, som havde Krigskassen i sin Forvaring, at fordele samme som Gaver til høiere Officierer. Rehnskjöld, Mörner og Dückert fik hver 12,000 Rdl., Generalmajor Cronstedt 4000, de øvrige Generalmajorer hver 800 Rdl., Generallieutenant de la Gardie 3000 Rdl., ja selv Hertugen af Holstein tog mod 6000.

Sextende Kapitel.

Peter Tordenskjold erobrer Marstrand og Carlsten

Da Nordens Løve havde faaet sit Banesaar, lod det til, at en af hans Modstandere, Kong Fredrik IV, personlig vilde se at høste nogle Laurbær fra Krigen i Norge.

Den 22 Juni 1719 landede han med Kronprindsen, Geheimeraad Vibe o. Fl. i Laurkullen, og 20 Juli rykkede han med en Del af den norske Hær over Grændsen

[1]) Handl. rør. Skand. Hist. VII 257.

og slog Leir udenfor Stromstad, hvor han tog Hovedkvarter. I Bahus stod vel den erfarne Rehnskjöld med 10,000 Mand, men vunden af Arveprindsen lod han Alt gaa sin skjeve Gang, for at Stænderne, der netop vare samlede, skulde nødes til at gjøre, hvad Arveprindsen og Hæren vilde. Mellem Stromstad og Gøteborg ligger ude i Havet den af Haakon Haakonsson anlagte By Marstrand, hvis Havn forsvaredes af flere svære Batterier og den stærke, for uindtagelig anseede Bjergfæstning, Carlsten. Da Tordenskjold havde faaet Nys om, at Fæstningen kun havde en Besætning af 300 Mand, besluttede han at forsøge sin Lykke i Marstrand. For at erholde sikker Efterretning om Fiendens Stilling og Tilstand overtog den forvovne Mand selv det farlige Hverv at være Speider. Han iforte sig derfor en Fiskerdragt, og da han talede Svensk som en Indfødt, vovede han sig ei alene ind i Marstrand, men ud paa de svenske Skibe i Havnen, ja op paa Carlsten, idet han holdt den Fisk, han falbød, saa dyr, at Ingen vilde kjøbe den. Han undersogte Alt paa det noieste og lagde sin Angrebsplan.

Marstrand ligger paa en Ø under Carlsten, og der er to Indløb til dets Havn. Medens han lod sine Fregatter bevogte det sydlige Indløb, bød han at lægge sine Stykpramme og to Galeier udenfor Fortet Mallpert ved det nordlige Indløb til Havnen og afskar ved disse Foranstaltninger Marstrand al Hjælp fra det faste Land. Paa Kooen, der ligger ligeover for Marstrand, landsatte han derpaa 6—700 Mand af Flaadens Soldater, Artillerister og Matroser for der at anlægge Batterier, medens to af Admiral Judichær byggede Flydebatterier og nogle andre Bombardeerskibe haledes tæt hen under Nordvestkysten af Kooen, hvorfra Tordenskjold begyndte at bombardere Fæstningen og Batterierne i Havnen. Uagtet de Svenske aabnede en heftig Kanonild mod Landgangskorpset paa

Kovøen, lykkedes det dog de Norske at anlægge deres med svære Kanoner og Mørsere forsynede Batterier, der ikke undlode at besvare den svenske Ild fra det høie Carlsten. Et Angreb paa Kovøen blev afslaaet, og da Alt var færdigt, landede Tordenskjold Søndagmorgen 23 Juli Klokken 9 med 200 Mand paa Nordsiden af Marstrand By, som efter kort Modstand kom i hans Magt. Da paa samme Tid hans Stykpramme rykkede frem i Havnen, og det nordligste Batteri blev erobret, forskrækkedes Mandskabet paa de svenske Orlogsskibe og søgte Redning op paa Fæstningen, inden de bleve afskaarne. Ved Granater fra Kovøen paaskyndte Tordenskjold Flugten fra Skibene, som han derpaa søgte at besætte med sine Folk og redde; men da de Svenske fra Fæstningen nu lode sine Kanoner spille paa sine egne Skibe, lykkedes det ham kun at tage 4 Orlogsskibe med 133 Kanoner og Svingbasser og 1 Koffardiskib. De øvrige, nemlig 4 Linieskibe, 1 Fregat, 2 Skytsskibe og 1 Jagt, førende tilsammen 312 Kanoner og Svingbasser, 2 Brandere og 1 Koffardifartøi, sank i Havnen. De 5 Batterier, der skulde forsvare Havnen, bleve med deres 25 Kanoner tagne. I Byen faldt ogsaa 20 Kanoner i Tordenskjolds Hænder. Klokken 9 Søndagaften var Marstrand med dets Havn i Tordenskjolds Magt og den svenske Orlogsflaade der taget eller ødelagt.

Nu var vel Hensigten med Angrebet opnaaet, men da Tordenskjold var bleven Herre over Byen og Havnen, fik han ogsaa Lyst paa Carlsten. Han begyndte derfor strax at bombardere Fæstningen, som derved led meget. Blandt andet sprang en Krudtkasse og opbrændte et Kornmagasin. Da man fra Fæstningen begyndte at beskyde Byen for at drive Fienden ud af samme, hjalp den menneskekjærlige Helt Borgerne i at flytte deres Familier og kostbareste Bohave ud paa den nærliggende Kløverø, hvor Alt var i Sikkerhed. Da det var umuligt selv for

en Tordenskjold med saa faa Tropper at bemægtige sig den stærke Bjergfæstning med Vaaben, tog han sin Tilflugt til List. Ved en dristig Speider, Kapitain Kleve, som i sin Ungdom havde været en stærk Partigjænger[1]), fik han Underretning om, at den største Del af Besætningen var Sachsere, der vare misfornøiede[2]). Disse søgte han ved indkastede tydske Skrivelser endnu mere at opægge mod Kommandanten, Oberst H. Danckwart, en svag og lettroende Mand, som han fik indbildt, at han raadede over en større Styrke, end han havde, og daglig ventede en betydelig Forstærkning, hvori han og havde Ret, da den norske Hær laa i Leir ved Strømstad. Disse Bestræbelser lykkedes. Da et Krudtmagasin under Bombarderingen sprang i Luften, Kommandanten og hans Familie for Bomber ei var sikker paa eget Liv, og hans Søster, to unge Døttre, Kvinder, Børn og hans misfornøiede tydske Soldater samtlige trængte ind paa den stakkels Kommandant, indlod han sig paa Underhandlinger. Tordenskjold overlod det til Kommandanten at lade undersøge, hvor anseelig en Styrke han havde i Byen. Han sendte ogsaa en Officier ned, som Tordenskjold trakterede med en god Frokost og derpaa selv førte om, efter at han tilforn havde ordnet det saa, at de samme Soldater flere Gange bleve opstillede i de forskjellige Gader. Kommandanten sluttede den 26 Juli en Kapitulation, hvorefter Besætningen skulde drage ud af Fæstningen under klingende Spil og med Vaaben, Søfolkene med al deres Bagage og Alle med sin private Eiendom. Da Tordenskjold var saa hurtig i Alt og en stor Hader af alt Sumleri, blev han utaalmodig, da Klokken slog 3 og Besætningen ei viste Tegn paa at forlade Fæstningen. Da har han den

[1]) Rothe II 153.

[2]) 200, der begyndte at gjøre Opstand, medens der kun var 91 Svenske. Bussæus 209.

Dristighed, at han ei blot med 100 Mand marscherer op til Fæstningens lille Port, hvor kun 2 Mand ad Gangen kunde komme igjennem, men selv gaar ind, ledsaget af 2 Søofficierer og nogle af sine fermeste Chaluproere. Han banker paa og gaar med Kaarden i Haanden lige ind i Fæstningen til Kommandantens Hus og raabte: „Hvad Djævelen nøler I efter? Hvi bier I med at trække ud? Ved I ei at Tiden er forløben efter Kapitulationen?" Kommandanten blev forbløffet, og istedetfor at bemægtige sig Vovehalsen med hans Ledsagere, bød han de tydske Soldater først at rykke ud, hvilke Tordenskjold selv saa godt som drev ud med Kaarden i Haanden. Derpaa lod han sine egne Folk rykke ind og besatte strax alle Poster. Svenskerne droge strax efter ud med alle militaire Æresbevisninger, og Tordenskjold bevertede samtlige svenske Officierer paa det gjestfrieste ombord paa sit Skib, inden han under sikker Bevogtning sendte dem og deres Eiendom tilbage til deres Landsmænd. Tordenskjold lovede Dankwart, at hvis han vilde gaa med ham til Danmark, vilde han skaffe ham hos Kongen sin Herre en anseelig Pension for Livstid samt hans Døttre forsørgede efter ham, men Obersten afslog til sin egen Ulykke Tilbudet. Da han kom hjem til sine Landsmænd, blev han stillet for en Krigsret, dømt fra Livet og i Oktbr. samme Aar halshugget, og en Del af hans underordnede Officierer bleve jagede ud af Tjenesten.

Man skal aldrig have seet Kong Fredrik saa glad som da han modtog Efterretningen om Marstrands og Carlstens uventede Erobring. Han opholdt sig i Leiren lige til Midnat i Selskab med alle Generalspersonerne. Ved Bortgangen tog han General Lützow naadefuld om Livet, og sagde blandt Andet: „I kan være forvisset, at vi ville bevise Eder og alle vore troe Tjenere al Naade og Belønning." Han roste ogsaa meget sin kjære Tordenskjold,

som han under sin Nærværelse i Marstrand udnævnte til Viceadmiral og forærede sit Portræt besat med Diamanter [1]).

Samtidig med Kongens Indrykken i Bahus beordredes Generalmajor Budde med 4 Regimenter over Kongsvinger at gjøre Indfald i Vermeland. Han rykkede frem mod Eda Skandse, hvor nogle Forpostfegtninger forefaldt, hvorved Lieutenant Balch især udmærkede sig; nogle Folk faldt, men Intet udrettedes [2]).

I Oktober sluttedes en Vaabenstilstand, der forlængedes til 3 Juli 1720, da Freden til Fredriksborg endte den sørgelige store nordiske Krig, der ubodelig svækkede de tre skandinaviske Riger.

Syttende Kapitel.

Peter Tordenskjold.

Peter Tordenskjold har taget saa virksom Del i de fortalte Begivenheder og var saa mærkelig en Personlighed, at vi ikke kunne slutte denne Historie uden at dvæle lidt mere ved denne Carl den XII's mærkeligste Modstander i Norge. Han hed oprindelig Peter Wessel og var født i Throndhjem 28 Oktober 1691. Han var bestemt til at studere, men havde dertil ingen Lyst, gik tilsøes og udmærkede sig saaledes ved sit Mod, Sømandsdygtighed og glimrende Bedrifter, at han i 11 Aar steg fra Søkadet til Viceadmiral og blev Kongens og Folkets store Yndling.

[1]) 2 smukke Medaljer bleve slagne til Erindring om denne lykkelige Begivenhed (Rothe II 210), og Tordenskjold prisites i maadelige Digte af F. Rostgaard og P. G. S., hvilke findes i Samling af smukke danske Vers III 219.

[2]) Beretning om den norske Hærs Indfald i Sverige 1719 af J. W. Klüwer i Norske Saml. I 153.

1716 ophøiede Fredrik IV Wessel, dengang Kapitain, i Adelsstanden og gav ham Navnet Tordenskjold, i hvilken Anledning han strax erklærede til Kongen, at han saa skulde tordne for de Svenskes Øren, at de skulde sande, at hans Konge ei havde skjenket ham dette sit nye Navn forgjeves. Under Krigen med Sverige udførte han mange Heltebedrifter, af hvilke vi have omtalt hans Kampe i Dynekilen og Marstrand.

Efter at Freden var sluttet, fik han Orlov til at reise udenlands, men han kom ei længer end til Hannover, hvor han paa en forræderisk Maade i en Tvekamp blev nedstødt af en falsk Spiller den 12 November 1720, kun 29 Aar gammel. I Holmens Kirke i Kjøbenhavn hviler hans Støv.

Peter Tordenskjold var af Middelshøide, undersat, stærkbygget, bredskuldret med mørkt Haar, blaa dybtliggende Øine, krum Næse, stærke Læber og kløftet Hage, og en meget smuk Mand. Hans Aasyn var livligt, muntert, indtagende og venligt, men meget barskt, naar han blev vred, som ikke sjelden var Tilfælde. Han var udrustet med mere end sædvanlig Legemsstyrke og en stærk gjennemtrængende Stemme, var derhos hurtig og behændig i alle sine Bevægelser og havde ikke sin Lige i at skyde sikkert med Rifle og Pistol. Man saa ham ofte skyde Proppen af en Flaske og med en Pistolkugle at snyde et i temmelig Afstand holdt Lys. Hvad hans Sindelag angaar, saa var han af Sind gudfrygtig, dristig, redelig, troskyldig, oprigtig, taknemmelig, flittig, aarvaagen, utrættelig, medlidende, godgjørende, gavmild og forsonlig, men heftig og i høi Grad ærekjær.

Han lignede sin Modstander Carl XII i et urokkeligt Mod, stor Aandsnærværelse, fast Villie og stor Tillid til sig selv, sin egen Dygtighed og Mod, som gjorde, at de begge udførte Gjerninger, som Andre ansaa for umulige

eller bævede tilbage for. Frygt var for begge en ukjendt Fornemmelse og Kamp deres Lyst, hvorfor deres Mod ei sjelden gik over til Dumdristighed. Dog vare de ogsaa i mangt og meget forskjellige. Carl var alvorlig, betænksom i sin Tale, selvbeherskende og ordknap. Peter Tordenskjold var lystig, ubetænksom i Ord, fritalende, munter og meget yndet Selskabsmand, gjestfri, og ei som Carl en Hader af Kvinder, men derimod en Tilbeder af Kvindekjønnet, skjønt han som Carl aldrig var gift.

Begge vare ualmindelige helstøbte Mænd, hvis Navne aldrig ville glemmes, saalænge Norden har en Historie.

Rul henover Fjeld og Belt
Kjæmpesang om Nordens Helt,
sjung med et Aarhundreds Røst
Heltens Navn fra Kyst til Kyst!
Tordenskjold! dit Kjæmpery
lysner stolt som Lyn i Sky.
Navn, som trodser Mulm og Grav,
rul som Torden over Hav!

Norge, priis din Kjæmpe bold!
Danmark, priis din Tordenskjold!
Sverrigs stolte Kjæmpedrot,
favn ham høit i Himmelslot!
Ven med Fjende bandt ham Krands,
trende Riger saa hans Glands;
Navn, som trodser Mulm og Grav,
rul som Torden over Hav.

(Ingemann).

Kong Carl og han, de skulde følges sammen
i Livets Tvedragt og i Dødens Fred,
i Daadens Glands og Rygtets Evighed;
thi de var Tvilling-Skud af Asastammen.

(C. Ploug).

Register.

Collin, Peder Tonder, siden 16de Mai 1692 Kapitain ved de nordenfjeldske Dragoner, † som Major 1733 (Moes Tidsskrift for Personalhistorie I 548). 113.

Conders (Corders), Ludvig, siden 1718 Premierlieutenant ved Fosnes Kompagni, fik Afsked 30te Oktober 1719 (N. Saml. II 544). 113.

Coucheron, Anthony Jacob, blev 1711 Kapitain ved det valderske Kompagni, fik 1716 Titel af Major og det granske Kompagni, død som Oberst 2den Oktober 1736. 59. 61. 62.

— **Iver,** blev 5te Juni 1711 Oberstlieutenant ved søndre gudbrandsdalske Kompagni, tog Afsked 1722, døde før 1725. 60.

— Fyrværker paa Fredriksten. 88.

Cronstedt, Carl, født 1672, kjæmpede ved Carl XII's Side ved Narva og Pultava, blev fangen og udverlet, anførte det svenske Artilleri med Udmærkelse ved Helsingborg og Gadebusch, fulgte Carl til Norge 1718, † 13de December 1750 som General og Serafimerridder. 137. 143.

Dahlfelt, Anders, svensk Lieutenant, kjæk Partigjænger, blev adlet 1718, † 1740. 67. 68.

Dahlheim, Baltazar, en Bondesøn fra Dalarne, havde lært Befæstningskunsten af den berømte hollandske General Coehorn, fulgte Carl fra Clissow til Bender, deltog som Generalkvartermester i Felttoget 1718, † 1756, 86 Aar gammel. 109.

Danckwart, Henrik, Oberst, blev 1716 Kommandant paa Carlsten, som han overgav til P. Tordenskjold 1719, blev derfor halshugget paa Galgebakken ved Gøteborg i Oktober samme Aar (Stjernmann II 162). 146. 147.

Deichmann, Bartholomæus, født i Kjøbenhavn 5te Februar 1671, blev Feltpræst ved de danske Hjælpetropper i Brabant 1693, Bisp i Viborg 1700, i Akershus 1712, blev meget brugt og høit skattet af Fredrik IV, men afsat af Christian VI 18de Oktober 1730 og døde i Christiania 1731, en Mand af udmærket Hoved, ualmindelige Kundskaber, i høi Grad arbeidsom, arbeidsdygtig, veltalende og ærgjerrig. 10. 36.

Delwig, Carl Gustav, Generalmajor, meget agtet og brugt af Carl i Norge, blev skudt paa Fredrikshald 1716. 5. 63. 66. 73. 74. 88.

Dieterichs, Oberstlieutenant ved 1ste throndhjemske Infanteriregiment, „en meget brav og berømmelig Mand", døde i Throndhjem 30te November 1718. 112.

Dillerud, norsk Lieutenant (B. Moes Aktstykker 494). 14. 28.

Haneborg, Anders, Lensmand i Høland. Han er Stamfader til den vidt udbredte norske Familie Heyerdahl. 12.

Hansteen, Jens, Kapitain 1696, fik Afsked 11te September 1719. 11. 28.

Hausmann, Caspar Hermann v., Generallieutenant, født i Segeberg af Statsraad D. Hausmann og Margrete Papen, som med Fredrik III havde havt Sønnen U. F. Gyldenløve. Han fik Afsked som Høistkommanderende i Norge 8de Februar 1716 og døde 9de September 1718 i Christiania, 65 Aar gammel. Han var gift med den rige Karen Toller (N. Saml. I 136). 9. 30. 37.

— Kapitain, sandsynlig Caspars Søn **Fredrik Ferdinand,** født 1693, Kapitain ved Rømelings Dragoner 5 September 1710, døde som Generallieutenant 1757. Hans og Hustru Hedevig Werenskjolds Portræter findes paa Eidsfos Værk, som han eiede. 81. 84.

Heinen, Albrekt Christopher v., blev Generalmajor ved Infanteriet 1710, fik Anførselen nordenfjelds 1711, † 2den Mai 1712 8.

— **Nicolai Fredrik v.,** Kapitain 1710, blev 1711 fra Throndhjem forflyttet til den øvreromerikiske Eskadron og var sandsynlig Søn af Næstforegaaende. 11. 13. 25. 27. 49.

Heitmann, Hans, Skipper. (Moes Aktstykker 162—64). 37.

Helm, Carl Adolph, Premierlieutenant 1716, Kapitain ved Enebaks Kompagni 1718, siden Oberst ved 2det akershusiske Infanteri-Regiment. (Moes Aktstykker 423). 11. 25.

— **Bastian,** 10de Mai 1710 Lieutenant ved det thrykstadske Kompagni, Kapitain ved det sigdalske Kompagni 25 August 1717. 11. 12.

Hoffmann, Kapitain. 35.

Holm, Kapitain. 129.

Horn, Reinhold Henrik, født i Finland 1673, død som Generalmajor og Chef for Jemtelands Regiment 1725. Han havde tjent i Brabant, kjæmpet ved Clissow 1702, Gadebusch 1712. (Biogr. Lex. VI 266. Stjernman II 292). 110.

Hovland, Thor, skal efter Sagnet have været fra Gaarden Hovland i Sigdal, som med Nabogaarden Støvern eiedes af hans Æt. I Sigdals Ministerialbog, som begynder 1725, findes, at Thor Pedersen Støvern er begraven ved Sigdals Hovedkirke 4de August 1748 i en Alder af 65 Aar. Om Thor Hovland se J. E. Nielsens Søgnir fraa Hallingdal S. 71. 51. 53. 56.

Huitfeldt, Hartvig, født 12te August 1677, blev 1712 Oberst for

i den Bjelkeske Familiebegravelse ved Onsø Kirke indtil 1823, da Grav-Kapellet forvandledes til Sakristi, hvorved Kruses, Kantsler Jens Bjelkes og 10 Andres Kister udkastedes og nedgroves i en stor Kule i det nordvestlige Hjørne af Kirkegaarden. Aftegning af hans Ligkiste findes i Illustreret Nyhedsblad 1860 No. 30. Om Kruse Moes Aktstykker I 57—61 og Tidsskrift for Personalhistorie 195. Han var gift med Christiane M. Krabbe († 1736) og efterlod et eneste Barn, Birgitte Charlotte, gift 1732 med den lærde Otto Thott, der døde 1785 som Greve og dansk Statsminister. Kruses Portræt findes i det thottske Galleri paa Gaunø Herregaard i Sjælland. 7. 10—29. 105.

Køhler, Gustav, svensk Kapitain, døde som Oberstlieutenant 1739. 94.

Lagerkrantz, Carl Otto, kjæmpede som Major ved Gadebusch og paa Ringerike, blev 1721 Oberstlieutenant og 1740 Oberst. 54.

Landsberg, Barthold Nicolai v. Han blev 1713 Oberstlieutenant ved søndre throndhjemske Infanteriregiment, efter Brun Kommandant paa Fredriksten 24de December 1717, Oberst 30te December 1718, Kruses Eftermand som Kommandant i Fredrikstad, blev Generalmajor 1733 og døde som Generallieutenant og Ridder af Danebrog 18de Februar 1740 (Moe 63). 75. 79. 83. 84. 85. 91. 93. 130.

Långstrøm, Kapitain, var som Partigjænger Russernes Skræk i Finland, bortførte siden den 80aarige N. Muus, Sognepræst i Snaasen (N. Saml. II 524), faldt 1718. 120.

Lehman, svensk Ritmester. 80.

Lemmich, Søren Hansen, Borger paa Bragernes, Postmester 1699, blev i December 1716 paa General Lützows Forestilling Feltkommissær i Norge for at gaa Overkrigskommissær Sverdfeger tilhaande. 1718 blev han Krigsraad (Moe 33). 43.

Leth, Peder, Sogneprest paa Ytteroen (N. Saml. II 545). 117.

Lobes, Johan, Sogneprest i Holtaalen. 127.

Lund, Peter, Major, havde Børsens og fra 1718 Skogns Kompagni, Oberstlieutenant 30te December 1718 (N. Saml. II 550). Han var født paa Lid i Skogn 19de Februar 1675 og † sammesteds 7de Juli 1721 (Klüwer Norske Mindesmærker 64). 116.

Lützow, Barthold Henrik v., en Tydsker, som ved at egte Generallieutenant Tritzschlers Datter Cathrina blev Eier af den adelige Sædegaard Tom. Fra 1699 var han Chef for det smaalenske Regiment. Han kommanderede den norske Hær 1716 og 1718, fik Afsked med Pension 1ste December 1720 og døde

8de Februar 1729. Han var bekjendt for sin usædvanlige Legemsstyrke. Paa Tom findes 2 store Portræter af ham, af 2 af hans Sønner og af Tritzschler. 8. 26. 31. 35. 49. 68. 69. 71. 72. 75. 76. 77. 78. 94. 98. 99. 103. 105. 106. 109. 147.

Løwen, Axel, født 1686, Volontør ved Fortifikationen 1702, gik i udenlandsk Tjeneste, blev Generaladjutant hos Prindsen af Oranien, blev General-Kvartermester-Lieutenant ved Fortifikationen i Bremen 1710 og blev der 1712 fangen af de Danske, kom fri, ledsagede General Dückert paa hans dristige Reise ved Nattetid midt gjennem Sachsernes Posteringer, deltog i Stralsunds Forsvar, fulgte Carl XII paa hans Tog til Rügen, blev Oberst 1715, yndet af Kongen, fangedes paa Norderhov, blev 1719 Generalmajor ved Infanteriet og Fortifikationsdirektør, 1737 General og Chef i Finland og 1739 Rigsraad, 1748 General-Guverner i Pommern, Kommandør af Sværdordenen, Ridder af Serafimerordenen, 1751 Greve, 1766 entlediget fra alle sine Embeder, † i Stralsund 1772. Han havde med 2 Hustruer 6 Sønner og 4 Døttre. Endnu leve hans Sønnesønner Grev Axel Løven og hans Broder Sven. 33. 48—57.

Løwenstjerna, Dietrich Johan, deltog som Oberst i Slaget ved Gadebusch, fulgte Kong Carl til Norge baade 1716 og 1718. Han blev Generalmajor 1717, Baron 1720, Generallieutenant 1737, † 1740. 34. 43. 84.

Løvenørn, Paul Wendelboe, født i Horsens 7de April 1686, gik som Student i russisk Krigstjeneste, deltog som Generaladjutant i Slaget ved Pultava, blev hjemkaldt 1712, adlet med Navnet Løvenørn, Oberst, Generaladjutant, Generalmajor 1719, Overkrigskommissær 1730, Generallieutenant 1732, † 1740. Om ham Hofman III 211, hans Levnet af Giessing og Meddelelser fra det norske Rigsarkiv I 24 58.

Marstrand. 144.

Mathiesen, Kapitain, maaske Søn af Dragonkapitain Paul Mathiesen paa Fredrikshald og Elisabeth Sophie Grüner, og den Jakob Matheson, som 5te December 1710 blev Kapitain ved Oetkens Dragoner. 49. 53. 55.

Megret eller **Maigret**, svensk Oberst. 133. 134.

Meierhjelm, svensk Kapitain. 54.

Meitzner, Baltazar, Oberst siden 1714, fik det nordre throndhjemske Infanteriregiment 16de Marts 1717. Hans Fader var Tolder paa Fredrikshald og Søn af Prof. theol. Meitzner i Wittenberg. „Han var en ferm og martialsk Mand, som blev

fangen ved Gadebusch og stærkt saaret." Døde 21 November 1718 (Klüwer 45). 78. 111. 113. 117.

Meldahl, Michael, blev 9de Januar 1719 Premierlieutenant ved Skiløberne. 126.

Meng, Niels, Kapitain ved nordre gudbrandsdalske Kompagni 1705. 59.

Mengzner, Johan, født i Vestergotland 1671. Han havde kjæmpet med Tyrkerne i venetiansk Tjeneste og siden under Løwenhaupt og Carl i Rusland, Tyrkiet og Norge, hvor han mistede et Ben 1716. Da han efter Freden kom hjem for at staa Brudgom, mødte han underveis sin Trolovedes Ligprocession. Han blev 1717 Generalmajor, 1731 Friherre og tog sin Afsked som Generallieutenant 1746 (Biogr. Lex. XII 342. Stjernman I 367). 39.

Meyer, Ulrik Fredrik, Kapitain 1707, senere Major, † 2den Januar 1722. 59.

Michelet, Hans eller Jean, var en Søn af den franske Adelsmand Paul Michelet de Beauval, der paa Grund af Religionsforfølgelser forlod Frankrig og 1643 ansattes som Officier i den norske Hær, deltog i Throndhjems Beleiring 1658 og skal efter et Familiesagn være falden i Slaget ved Uddevalla 28 August 1677. Hans Michelet blev Fændrik 1689, Lieutenant 12te November 1695, fik Kapitains Charakter 23de Februar 1714 og faldt i Kampen ved Hølands Kirke 9de Marts 1716. 11. 14. 16. 19.

— **Christian Fredrik,** Søn af Hans og hans 2den Hustru Barbara von Brandt, født 5te Marts 1692, døde som Oberstlieutenant ved Dragonerne 30te Januar 1769. Med sin 2den Kone Johanne C. A. Holst paa Hersæter havde han flere Børn, hvis Afkom endnu blomstrer. 23.

Mikkelsen, Lars, Foged paa Ringerike, gift med Jonas Ramus og Anna Colbjørnsdatters Datter Johanna. Som Belønning for de Tjenester, han viste i Krigen, blev han Lagmand i Smaalenene og Assessor i Overhofretten. Han døde mellem 1730—36 (Moe I 25 26). 50. 59. 60.

Mortensen, Lieutenant, faldt paa Fredrikshald 1716. 86.

Mos, Træfninger der 26de Marts 1716 og 23de April 1716. 45. 64.

Motzfeldt, Peter, Oberst siden 13de Mai 1713, fik throndhjemske Dragonregiment efter N. Reichwein 5te August 1718 (N. Saml. II 517). 118. 119.

Berømmelse blandt de danske Hjelpetropper i den spanske Arvefølgekrig, fik det throndhjemske Dragonregiment 1701, blev 1710 Generalmajor ved det norske Rytteri, tog Afsked 1716 med Generallieutenants Charakter, døde 1730 (Wendelboe Sorø Kirkes Beskr. 89). 26. 31. 35. 78.

— **Knud Gyldenstjerne**, Søn af næstforegaaende, blev Kapitain 2den Mai 1713, udmærkede sig ved Norderhov 1716, blev 1730 Major, 1735 Oberst, 1751 Generalmajor og Chef for 1ste smaalenske Regiment, Generallieutenant af Infanteriet 31te Marts 1758, døde samme Aar 9de November og ligger begraven i en Familiebegravelse ved Holms Kirke i Smaalenene. N. Stift. I 494. Han eiede de adelige Sædegaarde Thorshov (Those) og Nes i Smaalenene. 49. 51. 53.

— **Ove Ramel**, Knuds Broder, født 13de Juli 1687, fra 1715—17 Kapitainlieutenant ved Kruses Liveskadron, erholdt Jarlsbergs Kompagni 12te Februar 1717, blev 1720 Major, 1744 Oberst for 1ste søndenfjeldske Dragonregiment, 28de Oktober 1749 Generalmajor, 18de August 1756 Generallieutenant af Kavalleriet, 1759 Ridder af Danebrog, fik Afsked i Naade 1761 og døde 87 Aar gammel 30te Mai 1774. Han eiede Brotnov i Ullensaker og Holleby i Tune og var gift med Anna de Stockfleth † 1730 (Wendelboe 89). Deres Søn Frants Wilhelm er født i Norge 11te December 1722, blev Oberst ved 1ste søndenfjeldske Dragonregiment, eiede Oslo Ladegaard, døde i Kjøbenhavn 1787. 11.

Seth, Gabriel v., Feltsekretær hos Mørner, Krigskommissær 1723, Krigsraad 1732. 99.

Seue, Peter de, var født paa Akershus 10de August 1694 og var Søn af en Oberst de Seue, der som Reformert maatte forlade sit Fædreneland Frankrig og blev ansat i Norge. Denne havde 5 Sønner, blandt hvilke Peter havde været Page hos U. F. Gyldenløve, tjente under Tordenskjold i Dynekilen, blev 31te December 1716 Premierlieutenant ved det smaalenske Infanteriregiment, døde som Generalmajor paa sin Eiendom Vestby 27de April 1772. Hans Søn var Werner de Seue, der som Generalmajor deltog i Krigen 1808. 129.

Silfverhjelm, Joran, Oberst, siden Baron og Feltmarskalk, † 1736 „mera Politicus än General" (Skandinaviske Handl. VII 258). 77.

Silfversparre, Harald, Major ved Dalregimentet. 86.

Siquier (Sicre, Sickert), en Franskmand, som i Tyrkiet tog

vittig, skarpsindig og lærd Mand, der havde Fortjenester af den norske Lov. Han efterlod sig en betydelig Manuskriptsamling, der ved hans Død solgtes til Sverige (Saml. IV 293—96). Han var gift med Isabella Mechlenburg fra Bragernes og efterlod 1 Søn og 4 Døttre. 9.

— **Christian**, udnævnt til Sekondlieutenant 22de Februar 1712 og Premierlieutenant 18de Juni 1717, Kapitain ved Kraakstad Kompagni 11te September 1719. 11.

— **Hannibal**, Lagmand, en Brodersøn af Biskop H. Stockfleth, † 1721 (Budst. III 501). 9.

Stockman, Major, der kommanderede de oplandske Bønder 1716. Der nævnes 1718 en svensk Major af samme Navn, der anførte de svenske Grenaderer i Søtræfningen i Iddefjorden 7de Juli og siden tilskrev Kapitain Reventlow paa Fredriksten: „Jag har tilförne varit god dansk, men nu svensk, och jag hoppas vi snart skal talas vid och då alla vara svenska“ (Top. Journ. IV 82). 60. 67.

Storhammer, Fredrik. 41.

Storm, Christian Ulrik, Oberst 1712, fik det søndre throndhjemske Infanteriregiment 1716, døde 1727. Han var en Søn af Generalmajor Arved Christian Storm, Kommandant i Fredrikstad fra 1694 til sin Død 1712, og Generallieutenant Hausmanns Datter Helene Margrete († 1764). 111. 116. 117.

— **Lauritz**, Kapellan i Berg. Moes Aktst. 236—37. 103.

Strømstjerna, Olof, Schoutbynacht, blev 1716 Viceadmiral. 73. 95.

Stub, Kjeld, født i Halland 10de December 1607, studerede Theologi og Mathematik i Kjøbenhavn, reiste udenlands, tog Krigstjeneste i den keiserlige Hær, siden i den franske som Kapitain, var yndet af Kardinal Richelieu, blev Magister i Kjøbenhavn, Sognepræst i Christiania og 1641 i Ullensaker. I Hannibalsfeiden forrettede han en Landoberstljeneste langs den svenske Grændse. Denne ligesaa modige som patriotiske Mand døde 20de April 1663 og efterlod flere Børn, blandt hvilke den lærde og rige Assistentsraad Niels Stub († 18de August 1721) og Cathrina, der blev gift med Colbjørn Thorstensson, Sognepræst paa Sørum, Stamfader til den berømte Colbjørnsenske Slægt. 80.

Svedenborg, Emanuel, Bergassessor, adlet 1719, † 29de Marts 1772. 109.

Sverdfeger, Ditlev Johan, Overkrigskommissær 1716, Generalkrigskommissær 1723, † 1740. 99.

Winther, Claus, fra 1709 Premierlieutenant ved Brüggemanns Kompagni, fangedes i Høland (Moes Aktstykker 424), fik Afsked 12te November 1721. 12. 14.

Würtemberg, Gotthard Wilhelm Marcks von, Major, kjæmpede i Finland, Generaladjutant hos Armfeldt i Norge, fik Skaanes Skandse til at overgive sig, sendtes til Kong Carl og af denne tilbage til Armfeldt med Ordre. Han blev siden Feltmarskalk, Friherre o. m. (Biog. Lex. IX 35). 115.

Wærn, Jacob, Kjøbmand paa Fredrikshald, Premierlieutenant ved Colbjørnsens Frikorps, en rask og kjæk Mand (J. Rist 46, 71). 80.

— **Peder**, gift med P. Colbjørnsens Søster Christine og nær beslægtet med Jacob Wærn. Deres Sønnesøns Søn var svensk Statsraad Jonas Wærn (Moes Aktstykker 36, 37, 52, 153). 90.

Yxkull, Otto Reinhold, Baron, født 1670, kjæmpede med Russerne i Finland og blev Oberst, 1717 Generalmajor, anførte Åbo og Bjerneborgs Lens Regimenter paa Toget til Throndhjem 1718. Han blev 1722 Landshøvding i Åbo, † 1746 (Biogr. Lex. XXIII 33—35). 110.

Zøge. Baade Tønder og Klüver omtale blandt de paa Tydalsfjeldene Ihjelfrosne Generalmajor Zøge, som Nordberg derimod ei nævner. Der fandtes i den svenske Hær flere af dette Navn, af hvilke dog kun Bengt Fabian Zøge var Generalmajor (Biogr. Lex. XXIII 117. Nordberg), men han levede endnu 1720. Da Tønder tillige kalder ham Generalkrigskommissær, antager Huitfeldt, at han har forverlet ham med Overkommissær Werling (N. Saml. II 544). 124

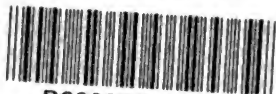
Østby, Lars, Bonde i Tydalen, ledte de Svenske vild paa Tydalsfjeldene. 122.

Rettelser og Tillæg.

S. 1—3. Blandt Kilderne er forglemt at nævne den samtidige Relation, som Generalmajor Grüner har afskrevet, og som er meddelt i Militært Tidsskrift 13de Hefte S. 89—105. Den er oftere anført i Bogen under Benævnelsen „Grüner".
S. 7 L. 6 f. n. Anders Tønder læs: Henrik Andreas Tønder.
S. 14 L. 9 f. n. L. Winther læs: C. Winther.
— — — Korporal Dillerud læs: Sekondlieutenant Dillerud.

Høist interessante Bidrag til at lære Carl XII, hans Historie og Charakter at kjende ere meddelte af den nylig afdøde svenske Hædersmand Bernhard v. Beskow i Svenska Akademiens Handlingar 40de Del. Endelig har jeg ganske nylig, efter at denne Bog var lagt under Pressen, af den nuværende Eier af General Lützows Herresæde, Hr. Fischer, faaet laant Lützows Copiebog fra 15 Juni til 31 December 1718. Den indeholder blandt andet en Skrivelse fra Lützow til Kong Fredrik IV af 20 November 1718, hvori han yttrer sin Misnøie med Generallieutenant Grev Sponneck, som havde Kommandoen under ham paa Grændsen, fordi han tvertimod Lützows Ordre uden Modstand forlod de faste Stillinger ved Svinesund og Tistedalen, lod Kanonerne fornagle, Lavetterne itusłaa og Galeier samt andre Skibe ved Fredrikshald nedsænke. Sponneck havde anført som Grund for sit Tilbagetog, 1) at han ved længere Ophold var bleven afskaaret, og 2) „at Soldaten fast ligesom Børn efter Brød har skreget." Lützow indvender derimod, 1) at Fienden hverken var

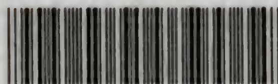
trængt over Grændsen ved Ørje eller andensteds, saa at der for Tiden ingen Fare var for at afskjæres," og „at det vilde blevet Fienden en haard Nød at knække, om Sponneck var bleven længere paa Idde med sit Korps og især gjort retskaffen Modstand ved den stærke Hovedpostering ved Tistedalen, som han uden at verle et Skud forlod." Hvad for det andet Mangelen paa Brød angik, bemærker han, at efter Generalkrigskommissær Bertouchs Beretning 1 November var i Behold i Fredrikstad Fæstnings Magasiner, foruden hvad der fandtes paa Moss, haardt Brød og 1704 Tønder Rugmel, hvoraf 6000 Mand kan underholdes i 24 Dage. Da Fienden „ved sligt Tilbagetog" stedse var i Hælene paa de Norske, skal et Kyradseerregiment endog have været i Fare for at falde i Fiendens Hænder og mistede i al Fald 40 Mand. Lützow vidste nu ingen anden Raad end at trække Hæren tilbage over Glommen, efter at saa Mange, som vilde og kunde, med deres Eiendom og Kreaturer vare flyttede over Elven. Der var givet Befaling til, at al Fourage paa Glommens Østside skulde sættes i Stakke og opbrændes, naar Fienden kom. Ogsaa de Svenske vare blevne overraskede ved, at den norske Hær uden videre Modstand forlod sine faste Stillinger.

Date Loaned

13 Ap '59			

Demco 292-5

89097396592
b89097396592a